STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 01620

TEVYEH DER MILKHIKER

Sholem Aleichem

Permanent preservation of this book was made possible
by Ann & Mel Pomerantz
in loving memory of
Frances Wasserman

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום-עליכם

טביה דער מילכיקער

שלום־עליכם

טביה דער מילכיקער

אויסגאַבע פאַר שול און היים

געקירצט און צוגעגרייט צום דרוק
פון
ח. ש. קאַזדאַן

אַרויסגעגעבן פון
אַלטער ראָזענטאַל־פאָנד
פאַר ייִדישער קינדער־ליטעראַטור
ביי דער געזעלשאפט „קולטור און הילף" א.נ. ארטור זיגעלבוים
בוענאָס־איירעס, 1961

טעכנישע רעדאַקציע און העברעיִזמען־רשימה

צוגעגרייט און פאַרטייטשט פון

מ. וו. בערנשטיין

אינהאַלט

	זייטן
פון די אַרויסגעבער	7
וויכטיקסטע דאַטעס אינעם לעבן און שאַפן פון שלום־עליכם	9
דאָס גרויסע געווינס	19
היינטיקע קינדער	37
האָדל	55
חווה	71
שפּרינצע	85
טביה פאָרט קיין ארץ־ישראל	99
לך־לך	115
ש. מענדעלסאָן — וועגן טביה דער מילכיקער	127
העברעיזמען — רשימה און פאַרטייטשונגען	131

מיט פינף יאָר צוריק האָט די מישפחה פון פאַרשטאָרבענעם אַלטער ראָזענטאַל באַשלאָסן צו שאַפן אַ פאָנד פאַר יידישער קינדער־ליטעראַטור, דורך וועלכן עס זאָל פאַראייביקט ווערן דער נאָמען פון זיין מאַן, פאָטער און ברודער.

די מישפחה האָט דאַן געשלאָסן אַן אָפּמאַך מיט דער „געזעלשאַפט קולטור און הילף אויפן נאָמען אַרטור זיגעלבוים", אַז די דאָזיקע געזעלשאַפט זאָל פאַרוואַלטן מיטן פאָנד.

דאַן, מיט 5 יאָר צוריק, איז עס געווען אַ פּרוּוו, היינט האָבן מיר שוין אַ געוויסע דערפאַרונג און זעען שוין די רעזולטאַטן, לאָמיר גלייך זאָגן, די גוטע רעזולטאַטן פון דאָזיקן אויפטו.

אין משך פון דער דאָזיקער צייט זענען שוין דערשינען 4 ביכער. מיר ברענגען אויף אַ צווייטן אָרט די רשימה פון די דאָזיקע פּובליקאַציעס. מיט צופרידנקייט קענען מיר פעסטשטעלן, אַז די דאָזיקע אויסגאַבעס האָבן באַקומען אַנערקענונג, סיי ביי אונדז אין לאַנד, סיי מחוץ די גרענעצן פון אַרגענטינע. די דאָזיקע ביכער האָבן טיילווייז געלינדערט די נויט אויפן דאָזיקן געביט. די אָרעמקייט פון יידישער קינדער־ליטעראַטור איז אַזוי גרויס, אַז אונדזערע ביכער זענען אויפגענומען געוואָרן מיט אָנערקענונג פון שולטוערס, לערערס און פריער פאַר אַלץ פון די קינדער גופא.

עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז די פּובליקאַציעס פון אונדזער פאָנד זענען געוואָרן סיי לייען־מאַטעריאַל פאַר די קינדער, סיי דידאַקטישער לערן־מאַטעריאַל אין די קלאַסן. אין טייל שולן זענען אונדזערע ביכער אַריינגענומען געוואָרן אין לערן־פּראָגראַם און זענען פון וויכטיקן מאַטעריאַל אין די שולן.

דאָס איצטיקע בוך איז אַ ווייטערדיקער שטאַפּל אין דער דאָזיקער סעריע. די פריערדיקע ביכער האָבן געהאַט

צו טאָן מיט אַלטער און נייער געשיכטע, מיט עלעמענטן פֿון וועלט־פֿאָלקלאָר. איצט טראָגן מיר צו פֿאַר די קינדער און לערער אַ וויכטיק בוך פֿון אונדזער קלאַסישער ליטעראַטור — ווידער אַ בוך צום לייענען און לערנען. עס איז גראַד אויסגעקומען, וואָס שלום־עליכמס ט ב י ה דערשיינט ווען די וועלט האָט אָפּגעשלאָסן די גרויסע דערמאָנונגס־דאַטע פֿון זיין הונדערט־יאָריקן געבוירנטאָג און צו זיין 45סטער יאָרצייט, וואָס פֿאַלט אויס היי־יאָר (13טער מיי 1916 — 13טער מיי 1961).

אונדזער אויסגאַבע איז אָבער נישט סתם אַ נייע אויפֿלאַגע פֿון טביהן. דאָס בוך איז ספּעציעל צוגעגרייט געוואָרן פֿאַר שול און היים דורך דעם באַקאַנטן פּעדאַגאָג און פּיאָנער פֿון ייִדיש־וועלטלעכן שול־וועזן, פֿריִער אין רוסלאַנד און פּוילן און היינט אין די פֿאַראייניקטע שטאַטן פֿון אַמעריקע.

נעמענדיק אין אַכט פֿאַר וועמען די אויסגאַבע איז באַשטימט, האָבן מיר זיך געמיט זי זאָל טאַקע אַמבעסטן דינען די יונגע לייענערס און לערנערס. מיר האָבן דעריבער צוגעגעבן אַ רשימה פֿון די וויכטיקסטע ביאָ־ביבליאָגראַפֿישע דאַטעס פֿון שלום־עליכמס לעבן און שאַפֿן — פֿון זיין געבוירן ביז זיין לעצטן טאָג. מיר האָבן נאָך דעם טעקסט געגעבן דאָס וווּנדערלעכע אַרטיקל פֿון איינעם פֿון די געוועזענע זיילן פֿון ייִדיש־וועלטלעכן שול־וועזן, שלמה מענדלסאָן, וועגן טביה דער מילכיקער. לסוף האָבן מיר געבראַכט די רשימה פֿון העברעיִזמען, העברעיִשע ווערטלעך (לויטן אלף־בית), וואָס שלום־עליכם האָט אַריינגעפֿלאָכטן אין זיין ט ב י ה.

זענען מיר טאַקע זיכער, אַז די דאָזיקע, פֿיינפֿטע, פּובליקאַציע, וועט פּונקט ווי די פֿריִערדיקע אויפֿגענומען ווערן פֿון אונדזערע לייענער מיט גרויס ליבשאַפֿט.

ווילן מיר לסוף צוגעבן, אַז די פֿונדאַטאָרן פֿון דעם אַלטער ראָזנטאַל־פֿאָנד, האָבן באַשלאָסן דעם דאָזיקן פֿאָנד ווייטער אָנצוהאַלטן, פֿאָרזעצן ווייטער די דאָזיקע וויכטיקע אַרבעט.

פֿאַרלאַג און רעדאַקציע

זוויכטיקסטע דאַטעס אינעם לעבן און שאַפן פון שלום־עליכם

(אויסגעקליבן לויט י. ד. בערקאָוויטש, פון „שלום־עליכם־בוך", ניו־יאָרק)

1859. 2טן מערץ, געבוירן אין פּערעיאַסלאַוו, פּאָלטאַווער גובערניע, ביי מנחם־נחום און מינדל ראַבינאָוויטש. קינדערווייז אַריבערגעפאָרן מיט דער פאַמיליע קיין וואָראָנקאָ, וואָס שלום־עליכם רופט אָן קאַסרילעווקע. צוריקגעקומען מיט שוועסטער און ברידער קיין פּערעיאַסלאַוו צו זיין זיידע־באָבע, דערנאָך צוריקגעקומען צו זיין פאָטער און צו דער שטיפמוטער חנה.

1873. אַריינגעטראָטן אין פּערעיאַסלאַווער רוסישער קרייז־שול.

1876. געענדיקט די שול. געגעבן לעקציעס אויף רוסיש אין זיין שטאָט, דערנאָך אין רזשישטשעוו.

1877. אָנגעקומען ווי אַ לערער צו אלימלך לאָיעוו אין גוט סאָפּיעווקע, קיִעווער גובערניע, וווּ געלערנט אַ דריי יאָר.

1879. פאַרעפנטלעכט אין דער העברעיִשער „הצפירה" קאָרעספּאָנדענ־ציעס. גערופן געוואָרן צום פּריזיוו און באַפרייט געוואָרן.

1880. אויסגעקליבן געוואָרן אַלס ראַבינער אין לובען, פּאָלטאַווער גובער־ניע; אָנגעהאַלטן דעם אַמט ביז אויגוסט 1883.

1881. פאַרעפנטלעכט אין „המליץ" זיין ערשטן אַרטיקל.

1883. דעם 2טן מיי (ל"ג בעומר) חתונה געהאַט אין קיִעוו מיט האָדל (אָלגאַ), די טאָכטער פון אלימלך לאָיעוו.

— אין יולי־אויגוסט געדרוקט אין „פּעטערבורגער פאָלקסבלאַט" זיין ערשטע דערציילונג אין יידיש „צוויי שטיינער". אויפגעגעבן דאָס ראַבינעריי אין לובען און זיך באַזעצט אין סאָפּיעווקע. דערנאָך אַריבער קיין בעלאַצערקאָוו, קיִעווער גובערניע. אָפּגעדרוקט אין „פאָלקסבלאַט": „די וויבאָרעס", „די איבערגעכאַפּטע בריוו אויף דער פּאָסט", „וווּ איז אונדזער קאַפּיטאַן" (ליד).

1884. אָנגעהויבן צו אַרבעטן ביי די קיעווער בראָדסקיס, רעווידירט זייערע גיטער אין יעקאַטערינאָסלאַווער גובערניע, פאַרעפנטלעכט אין „פאָלקסבלאַט" דערציילונגען און פעליעטאָנען, לידער און אַרטיקלען, פאַרעפנטלעכט אַ דערציילונג אין רוסיש אין „יעווריעסקאַיאַ אָבאָזרעניע".

1885. נאָכן טויט פון זיין שווער געוואָרן אָפּיעקון איבער זיין ירושה. געשריבן אַ בריוו צו מענדעלע מוכר ספרים (אין רוסיש), ווו אויסגעדריקט באַגייסטערונג צו אים צו זיין 25־יאָריקן יובל. אָנהייב פון לאַנגיאָריקער פריינדשאַפט.

1886. אָנגעהויבן זיך פאַרנעמען מיט געשעפטן אין קיעוו. געדרוקט אין „פאָלקסבלאַט" „בילדער פון דער באַרדיטשעווער גאַס".

1887. אַריבערגעפאָרן קיין קיעוו, ווו געפירט גרויסע געשעפטן מיט ווייץ, צוקער, מיט ווערט־פּאַפּירן. צווישן אַנדערן געדרוקט אין „פאָלקסבלאַט" „דאָס מעסערל", דעם איינאַקטער „אַ חתן, אַ דאָקטאָר"; אין מרדכי ספּעקטאָרס „פאַמיליעפריינד" — „דער אָרעמער עושר".

1888. געשטאָרבן אין קיעוו זיין פאָטער, אַרויסגעגעבן אין זיין אָנדענק אַ ביכל „דאָס בינטל בלומען". געדרוקט אין „פאָלקסבלאַט" זיין ראָמאַן „ר' סענדער בלאַנק און זיין פילגעשעצטע פאַמיליע". אַרויסגעלאָזט אַ ביכל קעגן דעם שרייבער שמ"ר „שמרם משפט"; אַרויסגעגעבן דעם ערשטן באַנד „די יידישע פאָלקס־ביבליאָטעק", ווו געדרוקט צווישן אַנדערן זיין ראָמאַן „סטעמפעניו", געפאָרן קיין אָדעס, זיך באַפריינדעט מיט י. ח. ראַווניצקי, דערנאָך מיט מענדעלע מוכר ספרים, בן־עמי, ש. דובנאָוו.

1889. באַטייליקט זיך אין אַ פאָלעמיק וועגן יידיש.

1890. אַרויסגעגעבן דעם צווייטן באַנד „יידישע פאָלקס־ביבליאָטעק", ווו אָפּגעדרוקט זיין ראָמאַן „יאָסעלע סאָלאָוויי". פאַרלוירן זיין פאַרמעגן, אַוועק קיין אויסלאַנד.

1891. געווען אין פאַריז, ווין, טשערנאָוויץ, דערנאָך אין אָדעס. געדרוקט סקיצן און נאָוועלן אין רוסיש.

1892. אַרויסגעגעבן אין אָדעס דעם „קול מבשר צו דער יידישער פאָלקס־ביבליאָטעק", ווו געדרוקט די ערשטע בריוו פון מנחם מענדל און שיינע שיינדל.

1893. אַרויסגעפאָרן קיין פאַסטאָוו, דערנאָך קיין קיעוו, ווו פאַרנעמט זיך ווידער מיט מסחר, מעקלעריי. פאַרעפנטלעכט אין ספּעקטאָרס „הויז־פריינד" זיין „סטאַנציע מאַזעפּעווקע".

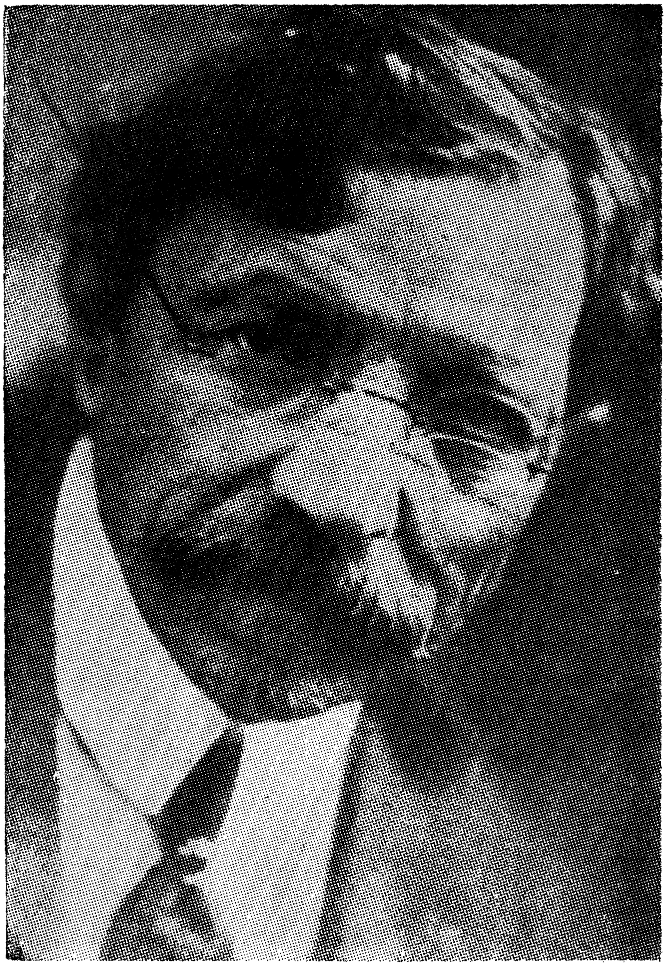

די לעצטע פאָטאָגראַפיע פון שלום־עליכמען.

1894. פֿאַרעפֿנטלעכט זיין קאָמעדיע „יקנה"ז", די צענזור האָט דאָס ביכל קאָנפֿיסקירט. געשריבן די ערשטע זאַכן אין אַמעריקאַנער אויסגאַבן אין דער פּיטסבורגער צייטונג „די טויב" און אין „פּי־לאַדעלפֿיער שטאַטצייטונג".

1895. אָנגעשריבן פֿאַרן „הויז־פֿריינד" די צווייטע סעריע מנחם מענדלס בריוו.

1897. אַרויסגעגעבן אין וואַרשע די בראָשור „דער יידישער קאָנגרעס אין באַזעל".

1898. אָפּגעדרוקט אין וואַרשע צוויי בראָשורן „אויף וואָס באַדאַרפֿן יידן אַ לאַנד?" און „צו מיינע שוועסטער אין ציון"; אַרויסגעגעבן די דערציילונג „משיחס צייטן".

1899. אָנגעהויבן פֿיל צו שרייבן אַדאַנק דעם דערשיינען פֿון זשורנאַל „יוד", ווו אָפּגעדרוקט צוויי דערציילונגען פֿון „טביה דעם מיל־כיקן", דעם איינאַקטער „מזל טוב", די דריטע סעריע פֿון מנחם מענדל בריוו א"א.

1900. פֿאַרעפֿנטלעכט פֿאַרשידענע זאַכן אין „יוד", צווישן אַנדערע „דער זייגער", „פּורים", „די רויטע יידלעך", „די פּאָן", „חנוכה־געלט" א"א. אָנגעהויבן אַרויסטרעטן מיט מ. מ. וואַרשאַווסקי, פֿאַרפֿאַ־סער פֿון די פֿאָלקסלידער, אויף אָוונטן, אין קיעוו, בערדיטשעוו, בעלאַצערקאָוו.

1901. אַרויסגעגעבן מ. מ. וואַרשאַווסקיס לידער, אָנגעשריבן צום בוך אַן הקדמה. אָפּגעדרוקט אין „יוד" צווישן אַנדערע: „אַ נייע סעריע בריוו פֿון „מנחם מענדל", „דאָס טעפּל", „ביים קעניג אַחשוורוש" „ראַבטשיק", „אַ פֿאַרשטערטער פּסח", אָנגעהויבן די סעריע „קליי־נע מענטשעלעך מיט קליינע השגות", „די שטאָט קאַסרילעווקע"; אַרויסגעגעבן אין וואַרשע „אַ מעשה אָן אַן עק" („דער פֿאַרכי־שופֿטער שניידער") א"א.

1092. מיטאַרבעטערשאַפֿט אין „יוד", און וואָכנבלעטער „יידישע פֿאָלקס־צייטונג", „יידישע פֿרויענוועלט", פֿאַרעפֿנטלעכט צווישן אַנדערן: „דרייפֿוס אין קאַסרילעווקע", „מתושלח", „ווען איך בין ראָט־שילד", „אויפֿן פֿידל", „דער דייטש", „גימנאַזיע" און אַנדערע.

1903. הייבט אָן מיטצואַרבעטן אין די טעגלעכע צייטונגען „דער פֿריינד", „דער טאָג", פֿאַרעפֿנטלעכט „צעזייט און צעשפּרייט" (דראַמע), „קאָנקורענטן", „אויף פּסח אַהיים", „מיטן עטאַפּ", „די פֿריילע־כע קאָמפּאַניע" און פֿיל אַנדערע זאַכן. זיך פֿאַרבונדן מיט טאָלס־טאָי, טשעכאָוו, קאָראָלענקאָ און גאָרקי וועגן דעם זאַמלבוך „הילף"

טביה דער מילכיגער

א וואונדערליכע מעשה, ווי אזוי טביה, א יד אין ארעמאן,
א מטופל מיט קינדער, איז פלוצים בעגליקט געווארען דורך
א משונה'דיגען פאל, וואס איז כדאי מע זאל דאס
בעשרייבען אין א ביכיל. דערצעהלט פון טביה'ן אליין און
איבערגעגעבען ווארט ביי ווארט

דורך

שלום עליכם

Тевье деръ Мильхигеръ
т. е. Тѣвье торговецъ Молокомъ
(Оттискъ изъ IV тома сборника „Гаузфрайндъ")
Разсказъ Шоломалехема.
ВАРШАВА 1895

שער־בלאַט פון דער ערשטער דרוק־אויסגאַבע פון „טביה", וואַרשע, 1895.

לטובת די געליטענע פון פּאָגראָם. צוגעגרייט צום דרוק פיר בענד שריפטן „אַלע ווערק פון שלום־עליכם" אין פאַרלאַג „פּאָלקס־ביל־דונג" (תושיה).

1904. באַמיט זיך צו באַקומען אַ דערלויבעניש אַרויסצוגעבן אַ יידישע צייטונג, באַזוכט פּעטערבורג, אָדעס, ווילנע, וואַרשע. זיך באַקענט מיט די רוסישע שרייבער מ. גאָרקי, ל. אַנדרעיעוו, א. קופּרין א"א, אין וואַרשע זיך באַקענט מיט י. ל. פרץ, בעל־מחשבות. געדרוקט אין פאַרשידענע אויסגאַבן דערציילונגען, מאָנאָלאָגן, פאַרגעזעצט „טביה דער מילכיקער", מנחם מענדלם בריוו א"א.

1905. מיטגעאַרבעט אין וואַרשעווער „דער וועג", אַרויסגעגעבן אינעם פאַרלאַג „ביכער פאַר אַלע" (וואַרשע) אין באַזונדערע ביכלעך דערציילונגען און מאָנאָלאָגן. אויפגעטראָטן מיט פאָרלעזונגען אין ווילנע, קאָוונע, ריגע, ליבוי, לאָדזש א"א. אין וואַרשע אויפגעפירט זיין פּיעסע „צעזייט און צעשפּרייט" אין פּויליש. אין אָקטאָבער איבערגעלעבט דעם קיעווער פּאָגראָם. מאַטעריעל און גייסטיק צעבראָכן, באַשלאָסן צו פאָרן קיין אַמעריקע מיט דער פאַמיליע און געקומען קיין לעמבערג. אָנגעשריבן צענדליקער דערציילונגען, צווישן אַנדערע „יוסף", „צוויי אַנטיסעמיטן", „שמואליק", דעם איינאַקטער „אַגענטן", „דער פעטער פּיני מיט דער מומע רייזל" א"א.

1906. געוווינט אין לעמבערג, באַזוכט זשענעווע, לאָנדאָן, סוף אָקטאָבער אין ניו־יאָרק. אין אַמעריקע אויפגענומען גרויסאַרטיק אין יעקב אַדלערס „גרענד טעאַטער", פאָרעפנטלעכט צווישן אַנדערן: „די גרויסע רעוואָלוציע אויף יענער זייט סמבטיון", „חוה" (טביה דער מילכיקער), „ס'איז ליגן" א"א.

1907. געוווינט אין ניו־יאָרק, דערנאָך אין זשענעווע. מיטגעאַרבעט אין ניו־יאָרקער, וואַרשעווער, פּעטערבורגער און ווילנער צייטונגען. אויפגעפירט אין ניו־יאָרק צוויי פּיעסעס „דער אויסוווּרף אָדער שמואל פאַסטערנאַק" (באַאַרבעט פון זיין קאָמעדיע „יקנה"ז") און „סטעמפּעניו". פאָרעפנטלעכט זיין ראָמאַן „דער מבול", די ערשטע סעריע פון „מאָטל פּייסי דעם חזנס" און אַנדערע זאַכן.

1908. געוווינט אין זשענעווע, דערנאָך נערווי, באַזוכט בערלין. אָנגעשריבן די קאָמעדיע „דער אוצר" („גאָלדגרעבער"), „פיר זענען מיר געזעסן", ווייטערדיקע קאַפּיטלען פון „מאָטל פּייסי דעם חזנס" א"א. פאָרגענומען סוף מיי אַ טור איבער רוסישע שטעט, באַזוכט וואַרשע, ווילנע, אָדעס; סוף יולי קראַנק געוואָרן אין באַ־

ראַנאָוויטש אויף טובערקולאָז, ווו אַפּגעלעגן אַ צוויי חדשים, אַרויסגעפאָרן קיין נערווי, איטאַליע; דעם 25סטן אָקטאָבער איז געפייערט געוואָרן זיין 25סטער ליטעראַרישער יובילײ.

1909. פאַרבראַכט אין קורערטער, אָפּט מיט אַ הויכער טעמפּעראַטור. פיל געשריבן. מיטגעאַרבעט אין פיל צייטונגען. צווישן אַנדערן פאַרעפנטלעכט „שמואל שמעלקים און זיין יובילײ", „די גאָלד־שפינערס", „טביה פאָרט קיין ארץ־ישראל", „אַ בלעטל שיר השירים", „אייזנבאַן־געשיכטעס", אָנגעהויבן שרייבן דעם ראָמאַן „בלאָנדזשענדע שטערן". אַ יובילײ־קאָמיטעט אין וואַרשע האָט אָפּגעקויפט זיינע ווערק ביי די פּריוואַטע פאַרלעגער. אַרויסגעגעבן אַ נייע אויפלאַגע פון זיינע ווערק, ווי אויך פיל ביכלעך, פאַרשפּרייט אין צענדליקער טויזנטער עקזעמפּליאַרן.

1910. געוווינט אין נערווי און אין אַנדערע קורערטער. מיטגעאַרבעט אין פאַרשידענע צייטונגען, פיל געשריבן און געדרוקט. פאַרגעזעצט זיין ראָמאַן „בלאָנדזשענדע שטערן", „זעקס און זעכציק", „אסתּר", „אַ פּסח אין דאָרף", „קאַסרילעווקע אין יעהופּעץ" א"א.

1911. געוווינט אין נערווי א"א ערטער. אַרבעט מיט אין פיל צייטונגען, ווו ער פאַרעפנטלעכט פאַרשידענע דערציילונגען, ווי אויך סעריעס, צווישן אַנדערן: „פון נאַלעווקעס ביז מאַריענבאַד", „גיטל פורישקעוויטש", „מען הוליעט", „אויטאָ־דאַ־פע" א"א.

1912. געוווינט אין פאַרשידענע שטעט אין אויסלאַנד. געשריבן דעם ראָמאַן „דער בלוטיקער שפּאַס", „פּסח מיט אַ קל וחומר", „דאָקטוירים" א"א.

1913. באַקומען אַ שאַרפע בלאָזנקראַנקהייט, זיך געהיילט ביי פאַרשידענע דאָקטוירים. באַזוכט ווין, בערלין א"א שטעט. אָנגעשריבן אַ נייע סעריע „בריוועלעך פון מנחם מענדל צו שיינע שיינדל זיין ווייב", „קנאָרטן", „איבער אַ היטל" א"א.

1914. נאָך פּסח געקומען קיין רוסלאַנד, נאָך אַן אָפּשייד פון איבער 5 יאָר. געמאַכט אַ פאַרלעזונג־טור איבער פיל שטעט. געקומען קיין אַלבעק, דייטשלאַנד, ביים צפון־ים, ווו די מלחמה האָט אים געטראָפן. אַרויסגעשיקט געוואָרן מיט דער פאַמיליע קיין בערלין. אַן מיטלען, צעבראָכן און געפּייניקט פון אַ נערוועזער דערשטקראַנקהייט, פאַרבראַכט אין קאָפּענהאַגען עטלעכע חדשים און דערנאָך געקומען קיין אַמעריקע. דעם 1טן דעצעמבער געהאַט אַ קבלת־פּנים אין קופּער־יוניאָן און מיט אַ וואָך שפּעטער — אין קאַרנעגי־האָל. פאַרעפנטלעכט פיל זאַכן, צווישן אַנדערן: „דער

פֿאַגראַם אין קאַסרילעווקע", „לך לך", „וחלקלקות" (פֿון „טביה"), דראַמאַטיזירט זיין ראָמאַן „דער בלוטיקער שפּאַס" אין אַ טראַגי־קאָמעדיע „שווער צו זיין אַ ייִד" א"א.

1915. געוווינט אין ניו־יאָרק, געאַרבעט אין „דער טאָג", אַרויסגעטראָטן מיט פֿאָרלעזונגען אין פֿאַרשידענע שטעט. צוליבן שלעכטן געזונט־צושטאַנד אָפּט פֿאַרבראַכט אין די בערג, ביים ים. אָנגעשריבן די קאָמעדיע „דאָס גרויסע געווינס", „פֿונעם יאַריד" און פֿיל אַנדערע זאַכן.

1916. נישט געקוקט אויף דער שווערער קראַנקהייט, געצווּנגען אויפֿצוטרעטן אין פֿאַרשידענע שטעט, און געשריבן ביי אוממענטש־לעכע ווייטיקן. נאָך פּסח פֿאַרשאַרפֿט זיך זיין קרענק, און שבת אינדערפֿרי, דעם 13טן מיי, י' אייר, אויסגעגאַנגען. מאָנטיק, דעם 15טן פֿאָרגעקומען די לוויה, ווו ס'האָבן זיך באַטייליקט הונדערטער טויזנטער ייִדן.

דאָס גרויסע געווינס

אַ וואונדערלעכע מעשה, ווי אַזוי טביה דער מילכיקער, אַ ייִד אַן אָרעמאַן, אַ מטופל מיט קינדער, איז פּלוצים מיטאַמאָל באַגליקט געוואָרן דורך אַ משונה־ווילדן פאַל, וואָס איז כדאַי, מען זאָל דאָס באַשרייבן אין אַ ביכל. — דערציילט פון טביהן אַליין און איבערגעגעבן וואָרט ביי וואָרט.

געשריבן אין יאָר 1895.

דאָס גרויסע געווינס

— אַז ס'איז באַשערט דאָס גרויסע געווינס, הערט איר, פּאַני שלום־עליכם, קומט דאָס גלייך אין שטוב אַריין, ווי זאָגט איר: אַז סע גייט לויפט עס. און טאָמער חלילה פאַרקערט, מעגט איר צעזעצט ווערן רעדנדיק, וועט אייך העלפן, ווי דער פאַראַיאָריקער שניי. אַ מענטש האָרעוועט, ווערט אויסגעריסן, כאָטש נעם לייג זיך, שונאי ציון, און שטאַרב! פּלוצים, מען ווייסט נישט פון וואָס און פון וואַנען — עס פערדלט פון אַלע זייטן. אַזוי, אַז אַ ייִד, כל־זמן עס שלאָגט זיך נאָך אַיין אָדער, טאָר ער נישט פאַרלירן דעם ביטחון. איך האָב דאָס אַרויסגעזען פון זיך אַליין טאַקע, ווי אַזוי דער אויבערשטער האָט מיט מיר געפירט, מיט מיין איצטיקער פּרנסה: וואָרום ווי קום איך גאָר פאַרקויפן קעז און פּוטער אין מיטן דרינען, אַז מיין באָבעס באַבע האָט קיינמאָל נישט געהאַנדלט מיט קיין מילכיקס? ס'איז בנאמנות כדאַי, איר זאָלט אויסהאָרכן די גאַנצע מעשה פון אָנהייב ביזן סוף. איך וועל מיך צוזעצן אויף אַ ווײַלע אָט דאָ, נעבן אייך אויפן גראָז, לאָז זיך דאָס פערדל דערווייל עפּעס קייען, ווי זאָגט איר: אויך אַ באַשעפעניש ביי גאָט.

בקיצור, דאָס איז געווען אַרום שבועות־צייט, דאָס הייסט, איך זאָל אייך נישט זאָגן קיין ליגן, אַ וואָך אָדער צוויי פאַר שבועות; און אפשר, האַ? אַ פּאָר וואָכן נאָך שבועות. פאַרגעסט נישט, ס'איז שוין, פּאַוואָלינקע, איך זאָל אייך זאָגן אַקוראַט, אַזוי גרויס ווי אַ יאָר מיט אַ מיטוואָך, דאָס הייסט, פּונקט ניין יאָר אָדער צען, און אפשר נאָך מיט אַ סמיטשיק. איך בין דעמאָלט געווען, ווי איר זעט מיך אָטאָ, גאָרנישט דער, וואָס איצטער, דאָס הייסט, טאַקע דער אייגענער ט ב י ה, נאָר פאָרט נישט דער, ווי זאָגט איר: די אייגענע יענטע, נאָר אַנדערש געשלייערט. דהיינו וואָס? איך בין געווען, נישט פאַר אייך געדאַכט, אַ קבצן אין זיבן פּאָלעס, כאָטש אַפילו, אַז מען וויל שמועסן דאָס אייגענע ווידער צוריק, בין איך נאָך איצט אויך גאַנץ ווייט פון אַ נגיד. נאָר ווערדליק אַמאָל, בין איך היינט, הייסט דאָס, אַ ייִד אַ נגיד, מיט אַ פערד־און־וועגעלע אַן אייגנס, מיט, קיין עין־הרע, בהמהלעך אַ פּאָר, וואָס מעלקן זיך, מיט נאָך איינע, וואָס האַלט אָט־אָט ביי אָפּקעלבן זיך. ס'איז דאָ, נישט צו פאַרזינדיקן, קעז און פּוטער און סמעטענע פרישע אַלע טאָג, אייגענע האָרעוואַניע, וואָרום מיר אַלע אַרבעטן, קיינער זיצט נישט ליידיק. מיין ווייב זאָל לעבן מעלקט די בהמות, די קינדער טראָגן קריגלעך,

שלאָגן פּוטער, און איך אַליין, ווי איר זעט אָטאָ, פאָר מיר אַרויס אַלע פרימאָרגן אויפן מאַרק, גיי דורך אַלע דאַטשעס אין בויבעריק, מען זעט זיך מיט דעם, מיט יענעם, אַלע גרעסטע באַלעבאַטים פון יעהופּעץ, מען רעדט זיך דורך אַביסל מיט אַ מענטשן, פילט מען, אַז מען איז אויך עפּעס אַ שטיקל מענטש אויף דער וועלט.

בקיצור, וואָס זשע האָב איך אייך אָנגעהויבן צו דערציילן? יאָ, בין איך, הייסט דאָס, דעמאָלט געווען, מיט גאָטס הילף, אַ ביטערער אָרעמאַן; געשטאָרבן, נישט פאַר קיין ייִדן געדאַכט, מיט ווייב און קינדער דריי מאָל אַ טאָג פון הונגער, אַחוץ וועטשערע. געהאָרעוועט האָב איך ווי אַן אייזל, געשלעפּט קלעצער פונעם וואַלד צום וואָקזאַל אַ פולן וואָגן, עס זאָל אייך צו קיין חרפּה נישט זיין, פאַר צוויי גילדן אַ טאָג, און דאָס — נישט אַלע טאָג, און דערמיט גיי האַלט אויס, קיין עין־הרע, אַזאַ שטוב מיט פּיקערס, זאָלן געזונט זיין. וואָס טוט גאָט? ער פירט דאָס וועלטל קלוג מיט שכל; זעט ער, ווי איך מוטשע מיך דאָ אַזוי פאַרן שטיקל ברויט, מאַכט ער צו מיר: דו מיינסט דאָך, טביה, אַז ס'איז שוין עק וועלט, דער הימל איז אויף דיר געפאַלן? פע, ביסט אַ גרויסער נאַר! אָט וועסטו זען, ווי אַזוי, אַז גאָט וויל נאָר, טוט זיך דאָס מזל אויף אַ מינוט אַ דריי און עס ווערט ליכטיק אין אַלע ווינקעלעך; דער עיקר איז — ביטחון, אַ ייִד באַדאַרף האָפן, נאָר האָפן. איי וואָס? טאָמער ווערט מען דערווייל פאַרשוואַרצט? דערויף זענען מיר דאָך עפּעס שטיקלעך ייִדן אויף דער וועלט.

איין מאָל פאַרנאַכט פאָר איך מיר אַזוי זומער־לעבן אין וואַלד, שוין צוריק אַהיים, אָן די קלעצער; דער קאָפּ אין דער ערד, אויפן האַרצן וויסט און פינצטער; דאָס פערדל, נעבעך, קוים וואָס עס פּלאָנטעט מיט די פיס, כאָטש האַק, כאָטש בראָק. „קריך, זאָג איך, שלימזל, אין דער ערד אַריין גלייך מיט מיר, ווייס אויך וואָס באַדייט אַ תענית אין אַ לאַנגן זומער־טאָג, אַז דו שטייסט איין ביי טביהן פאַר אַ פערד!" שטיל אַרום און אַרום, יעדער קנאַק פון דער בייטש רופט זיך אָפּ אין וואַלד; די זון זעצט זיך, דער טאָג — עס גוסעט; די שאָטנס פון דיביימער ציִען זיך אויס לאַנג, ווי דער ייִדישער גלות; עס הייבט אָן ווערן פינצטערלעך און שטאַרק סומנע אויפן האַרצן. פאַרשיידענע געדאַנקען, מחשבותן קריכן אין קאָפּ אַריין, אַלערליי געשטאַלטן פון מענטשן, שוין לאַנג געשטאָרבענע, קומען מיר אַקעגן; און דאָ דערמאָן איך מיך די היים — אַז אָך־און־וויי איז מיר! אין שטוב איז פינצטער, חושך; די קינדערלעך, זאָלן געזונט זיין, נאַקעט און באָרוועס, קוקן אַרום נעבעך אויפן טאַטן, דעם שלימזל, טאָמער וועט ער ברענגען אַ ברויטל אַ פרישׁ, און אפשר אַ בולקע אַהיים.

בקיצור, איך לויף מיר אַזוי נאָכן וואָגן און זאָג די שמונה־עשרה הויך, מיט אַ ניגון. אוי, טראַכט איך מיר, ליגט מען אין דער ערד! אוי, ווערט מען אויסגעריסן! נישט אַזוי, ווי יענע, למשל, די יעהופּעצער נגידים מיין איך, וואָס זיצן

אַ גאַנץ זומער אין בויבעריק אויף די דאַטשעס, עסן און טרינקען און באָדן זיך אין אַלדאָס גוטס. אוי, רבונו של עולם, פאַרוואָס קומט דאָס מיר? איך בין, דאַכט זיך, אַ ייִד גלייך מיט אַלע ייִדן. גוואַלד, גאָטעניו, זע, זאָג איך, באַטראַכט, ווי מיר האָרעווען, און נעם זיך אָן די קריוודע פון די אָרעמעלייט נעבעך, וואָרום ווער דען וועט זיך אויף זיי אַרומקוקן, ווען נישט דו? אָ ב ה ר ח מ ן — דער־באַרעמדיקער, האַרציקער פאָטער! הער צו אונדזערע קולות, האָב רחמנות אויף מיין ווייב און קינדער, זיי זענען נעבעך הונגעריק! פּלוצים — סטוי! דאָס פערדל האָט זיך אַנידערגעשטעלט. איך כאַפּ אָפּ אויף דער גיך דאָס שטיקל שמונה־עשרה, איך הייב אויף די אויגן און טו אַ קוק — עס קומען מיר אַקעגן גלייך פון וואַלד אַרויס צוויי משונה־מאָדנע נפשות, פאַרשטעלט און אָנגעטאָן נישט ווי געוויינלעך. „גזלנים!״ — איז מיר דורכגעפלויגן אַ געדאַנק אין קאָפּ, און האָב מיך אָבער באַלד פאַרכאַפּט צוריק: „פּע, טביה, ביסט אַ שוטה! סטייטש, דו פאָרסט אין וואַלד שוין אַזוי פיל יאָרן, בייטאָג און ביינאַכט, וואָס איז דיר עפּעס פּלוצים היינט איינגעפאַלן גזלנים?״ — וויאָ! מאַך איך צום פערדל און נעם זיך אָן מיט האַרץ און גיב אים אַ פּאָר שמיצלעך פון הינטן, גלייך ווי נישט מיך מיינט מען.

— ר׳ ייִד! הערט נאָר, ר׳ קרובֿ! — מאַכט צו מיר איינע פון די צוויי נפשות מיט אַ קול פון אַ נקבה און ווינקט צו מיר מיט אַ פאַטשיילע. — אַנו, שטעלט זיך נאָר אָפּ אויף אַ רגעלע, וואַרט־צו אַ ווייַלעטשקע, אַנטלויפט נישט, מען וועט אייך, חלילה, גאָרנישט טאָן!

איך שטעל אָפּ דאָס פערדל. איך הייב אָן גוט איינצוקוקן זיך אין די צוויי נפשות: נקבות; איינע אַן עלטערע מיט אַ זיידן טיכל אויפן קאָפּ, די אַנדערע אַ ייִנגערע מיט אַ פּאַריק; ביידע רויט ווי פייער און שטאַרק פאַרשוויצט.

— אַ גוטן אָוונט, סקאָצל קומט! — מאַך איך צו זיי שטאַרק אויף אַ קול, כלומרשט אין גוטן מוט. — וואָס איז אייער באַגער? אויב איר מיינט עפּעס קויפן, וועט איר ביי מיר נישט געפינען גאָרנישט, סיידן בויכווייטיק אויף מיינע שונאימס קעפּ, אָדער האַרצקלעמעניש אַ פולע וואָך, אָדער אַביסל קאָפּדרייע־ניש, טרוקענע שמערצן, נאַסע יסורים, צרות?...

— שאַ, שאַ! — מאַכן זיי. — זע נאָר, ווי ער האָט זיך דאָס אַביסל צע־לאָזט! אַ ייִדן, אַז מען זאַטשעפּעט מיט אַ וואָרט, איז מען נישט זיכער מיטן לעבן! מיר דאַרפן, זאָגן זיי, נישט קויפן גאָרנישט, מיר האָבן נאָר געוואָלט אַ פרעג טאָן ביי אייך, אפשר ווייסט איר, ווו איז דאָ ערגעץ דער וועג קיין בויי־בעריק?

— קיין בויבעריק? — מאַך איך און צעלאַך מיך כלומרשט. — עס האָט

ביי מיר, זאָג איך, אַזאַ פּנים, פּונקט ווי איר זאָלט מיך, אַשטייגער, פרעגן, צי ווייס איך, אַז מען רופט מיך טביה.

— אַזוי? מען רופט אייך טביה? אַ גוטן אָוונט אייך, ר׳ טביה! מיר פּאַר־שטייען נישט, וואָס איז דאָ — מאַכן זיי — דער געלעכטער? מיר זענען פרעמ־דע, פון יעהופּעץ זענען מיר, און וווינען דאָ אין בויבעריק אויף אַ דאַטשע, זענען מיר, זאָגן זיי, אַרויסגעגאַנגען אויף אַ מינוטקעלע שפּאַצירן, און דרייען זיך אַרום אַזוי אין דעם דאָזיקן וואַלד פּאַוואָלינקע פון גאַנץ פרי אָן, בלאָנדזשען און בלאָנדזשען און קענען נישט בשום־אופן זיך אַרויפשלאָגן אויפן רעכטן וועג; דערהויילע, זאָגן זיי, האָבן מיר דערהערט עמיצער זינגט אין וואַלד, האָבן מיר לכתחילה געמיינט, אַ קשיא, אפשר איז דאָס, חלילה, אַ גזלן? נאָר נאָכדעם, זאָגן זיי, אַז מיר האָבן דערזען פון דער נאָענט, אַז איר זענט, דאַנקען גאָט, אַ ייִדן, איז אונדז געוואָרן אַביסל גרינגער אויף דער נשמה. הייַנט פאַרשטייט איר שוין?

— כאַ־כאַ־כאַ, אַ שיינער גזלן! — זאָג איך. — איר האָט געהאָרכט אַמאָל, זאָג איך, אַ מעשה מיט אַ ייִדישן גזלן, וואָס איז אָנגעפאַלן אויף אַ דורכגייער און געבעטן ביי אים אַ שמעק טאַבעקע? אויב איר ווילט, זאָג איך, קען איך אייך דערציילן די מעשה.

— די מעשה — זאָגן זיי — לאָזט איבער אויף אַן אַנדערש מאָל; איר ווייזט אונדז בעסער אָן דעם וועג קיין בויבעריק.

— קיין בויבעריק? — זאָג איך. — סטייטש, אָט דאָס איז דאָך דער אמתער וועג קיין בויבעריק! איר זאָלט אַפילו, זאָג איך, נישט וועלן, מוזט איר מיט דעם שליאַך אָנקומען גלייך קיין בויבעריק.

— וואָס זשע שווייגט איר? — מאַכן זיי צו מיר.

— וואָס זשע זאָל איך, זאָג איך, שרייען?

— וויבאַלד אַזוי, מאַכן זיי צו מיר, קערט איר שוין וויסן, איז עס נאָך עפּעס ווייט קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק, זאָג איך, איז נישט ווייט, עטלעכע ווערסט; דאָס הייסט, זאָג איך, אַ ווערסט פינף־זעקס אָדער זיבן, און אפשר טאַקע אַלע אַכט.

— אַכט ווערסט?! — האָבן אויסגעשריגןביידע ווייבער מיטאַמאָל, גע־בראָכן די הענט און שיער נישט צעוויינט זיך אַזש. — סטייטש, וואָס רעדט איר? איר ווייסט וואָס איר רעדט? אַ ווערטעלע אויסצורעדן — אַכט ווערסט?!

— נו, וואָס זשע, זאָג איך, זאָל איך טאָן? עס זאָל זיין אין מיר געווענדט, וואָלט איך דאָס געמאַכט אַביסל קירצער; אַ מענטש באַדאַרף, זאָג איך, אַלצדינג אויספּרוּוון אויף דער וועלט.

— איר רעדט עפּעס גאָר ווי אַ דולער, — זאָגן זיי צו מיר, — איר זענט

„מאַרש אין וואָגן אַריין... איך נאָך זיי אויף דער קעלניע... שמייס דאָס פערדל״

(בילד פון י. פרידלענדער)

גאָרנישט ביי די געדאַנקען, כ׳לעבן. מיר האָבן שוין קיין כוח נישט צו פּלאָנ־טערן מיט די פיס; אַ גאַנצן טאָג האָבן מיר, אַחוץ אַ גלעזל קאַווע מיט אַ פּוטער־בולקע, נאָך אין מויל נישט געהאַט, קומט איר צו גיין מיט אייערע מעשיות!

— אויב אַזוי, — זאָג איך, איז עפּעס אַנדערש; ווי זאָגט מען, קיין טאַנץ גייט נישט פאַרן עסן. דעם טעם פון הונגער פאַרשטיי איך גאַנץ גוט, איר באַ־דאַרפט מיר נישט דערציילן. עס קען זייער שיין זיין, זאָג איך, אַז איך האָב קיין קאַווע מיט קיין פּוטער־בולקע נישט אַנגעקוקט שוין פון אַ יאָר... און אַזוי ווי איך רעד, שטעלט זיך מיר פאָר אַ גלעזל הייסע קאַווע מיט מילך און מיט אַ פּוטער־בולקע אַ פרישע, מיט נאָך גוטע זאַכן... איך הער דעם ריח פון קאַווע, איך פיל דעם טעם פון פּוטער־בולקע — פרישע, געשמאַקע, מחיה־נפשות!

— ווייסט איר גאָר וואָס, ר׳ טביה? — מאַכן צו מירביידע ווייבער. — טאָמער וואָלט געווען אַ סברה, אַזוי ווי מיר שטייען אָט־אָ־דאָ, זאָלן מיר זיך אַרויפכאַפּן צו אייך אויפן וואָגן, און איר טאָקע אַליין זאָלט זיך מטריח זיין אונדז אָפּפירן מחילה אַהיים, קיין בויבעריק? וואָס ווער איר זאָגן דערויף?

— סאַ, משל, זאָג איך, איך פאָר פ ו ן בויבעריק, און איר דאַרפט ק יי ן בויבעריק! ווי קומט די קאַץ איבערן וואַסער?

— נו, איז וואָס? — מאַכן זיי. — ווייסט איר נישט וואָס מען טוט? אַ ייִד אַ למדן גיט זיך אַן עצה: ער פאַרקערעוועט דאָס וועגעלע און פאָרט צוריק. האָט קיין מורא נישט, ר׳ טביה, זאָגן זיי, זייט זיכער, אם ירצה השם, אַז גאָט וועט אונדז ברענגען אַהיים בשלום, ווינטשן מיר זיך דאָס אויסקרענקען, וואָס איר וועט צו אונדז דערלייגן.

„עפּעס רעדן זיי מיט מיר תרגום־לשון! — טראַכט איך מיר. — פאַר־שטעלט, גאָרנישט ווי געוויינלעך!” נאָר מעשה־שטן כאַפּט זיך אַרויס ביי מיר נישט ווילנדיק פונעם מויל:

— קריכט אין וואָגן!

מיינע האָבן דערהערט, זיך דווקא נישט געלאָזט לאַנג בעטן און מאַרש אין וואָגן אַריין; איך נאָך זיי אויף דער קעלניע, פאַרקערעוועט דעם דישל, שמייס דאָס פערדל: איינס, צוויי, דריי, פאַשאָל! — ווער, וואָס, ווען? אַ נעכטיקער טאָג! פונעם אָרט וויל דאָס נישט רירן, כאָטש נעם צעשנייד דאָס אויף צווייען.

— פאַרוואָס פאָרט איר שוין נישט? — מאַכן צו מיר די ווייבער.

— פאַרוואָס איך פאָר שוין נישט? איר זעט דאָך, זאָג איך, פאַרוואָס: דאָס פערדל וויל נישט דאַוונען, ס׳איז נישט אויפגעלייגט.

— גיט עם מיט דער בייטש, מאַכן זיי, איר האָט דאָך אַ בייטש.

— אַ דאַנק אייך, זאָג איך, פאַר דער עצה, גוט וואָס איר האָט מיר דער־מאָנט. דער חסרון, זאָג איך, וואָס מיין בחור שרעקט זיך נישט איבער פאַר

אַזעלכע זאַכן; ער איז שוין אַזוי געוווינט מיט דער בייטש, ווי איך מיטן דלות, — זאָג איך צו זיי כלומרשט מיט אַ ווערטל, און עס וואַרפט מיט מיר דאָס ביין־יאַריקע קדחת.

בקיצור, — איך האָב אויסגעלאָזט מיין גאַנץ ביטער האַרץ צום פערדל נעבעך; אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז גאָט האָט געהאָלפן, עס האָט גערירט פונעם אָרט, — און מיר זענען אַוועק מיטן וואַלד גלייך אונדזער וועג. פאַרנדיק אַזוי, פליט מיר דורך אין קאָפּ גאָר אַ נייע מחשבה: „אוי, טביה, ביסטו אַ פערדאַטש! ביסט געוועזן אַ קבצן, און וועסט בלייבן אַ קבצן. סטייטש, גאָט האָט דיר צוגעשיקט אַזאַ באַגעגעניש, וואָס טרעפט איין מאָל אין הונדערט יאָר, ווי אַזוי באַדינגסט דו זיך נישט לכתחילה, דו זאָלסט וויסן — וואָס וועסטו האָבן דערפאַר? פאַרוואָס טאַקע נישט אָפּלעקן אַ ביינדל, אַז עס האָט זיך שוין יאָ אַזוי געמאַכט? שטעל אָפּ דאָס פערדל, דו בהמה, זאָג זיי אַזוי און אַזוי: „האָב איך ביי אייך אַזוי פיל און אַזוי פיל, איז גוט, אלא נישט, בעטן מיר אייך, מחילה, אַראָפּ פונעם וואָגן!“ נאָר צוריק קלער איך מיר: „ביסט טאַקע אַ בהמה, טביה! דו ווייסט נישט, אַז די פעל פונעם בער טאָר מען אין וואַלד נישט פאַרקויפן“.

— למאַי פאָרט איר נישט אַביסל גיכער? — זאָגן די ווייבער און טאָרען מיך פון הינטן.

— וואָס האָט איר, זאָג איך, אַזוי קיין צייט נישט? פון איילעניש, זאָג איך, קומט קיין גוטס נישט אַרויס, — זאָג איך און כאַפּ אַ קוק מן־הצד אויף מיינע פאַרשווינדלעך; דאַכט זיך, ווייבער, ווי געוויינלעך, ווייבער: איינע מיט אַ זיידן טיכל, די אַנדערע מיט אַ פּאַריק; זיי זיצן און קוקן איינס אויפס אַנדערע און שושקען זיך.

— נאָך עפּעס ווייט? — פרעגן זיי מיך.

— נעענטער, זאָג איך, ווי פון דאַנען אַוודאי נישט; אָט באַלד, זאָג איך, האָבן מיר אַ באַרג־אַראָפּ מיט אַ באַרג־אַרויף; נאָכדעם, זאָג איך, גייט ווידער אַ באַרג־אַראָפּ מיט אַ באַרג־אַרויף, און ערשט נאָכדעם, זאָג איך, האָבן מיר דעם גרויסן באַרג־אַרויף, און פון דאָרטן גייט שוין דער וועג גלייך, גלייך ביז בויבעריק . . .

— עפּעס אַ שלימזל! — רופט זיך אָן איינע צו דער אַנדערער.

— אַ פאַרשלעפּטע קרענק! — זאָגט די אַנדערע.

— אַ רעשטל צו די צרות! — זאָגט ווידער יענע.

— מיר שיינט, אַ משוגענער! — זאָגט די אַנדערע.

— אַוודאי — טראַכט איך מיר — בין איך אַ משוגענער, אַז איך לאָז מיך פירן ביי דער נאָז!...

— ווו וועט איר זיך, אַשטייגער, כדומה למשל, מיינע ליבע ווייבער, הייסן אָפּוואַרפֿן? — רוף איך מיך אָן צו זיי.

— וואָס הייסט, זאָגן זיי, אָפּוואַרפֿן? וואָס איז דאָס פֿאַר אַן אָפּוואַרפֿעכטס?

— עס רעדט זיך אַזוי, זאָג איך, בעל־עגלה־שפּראַך; אויף אונדזער לשון הייסט דאָס: וווהין וועט איר זיך הייסן פֿאַרפֿירן, אַז מיר וועלן קומען, זאָג איך, קיין בויבעריק, אם ירצה השם, מיטן אויבערשטנס הילף, געזונט און שטאַרק, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבן? ווי זאָגט מען: בעסער צוויי מאָל פֿרעגן איידער איין מאָל בלאָנדזשען.

— אַ? אָט דאָס מיינט איר? איר וועט אונדז, זאָגן זיי, מוחל זיין צופֿירן צו דער גרינער דאַטשע, וואָס ביים טייך, פֿון יענער זייט וואַלד. ווייסט איר ווו דאָס איז?

— פֿאַרוואָס זאָל איך נישט וויסן? — זאָג איך. — איך בין אין בויבעריק ווי ביי זיך אין דער היים. אָט ערשט פֿאַראַיאָרן זומער, זאָג איך, האָב איך גע־שטעלט אויף דער גרינער דאַטשע צוויי קלאַפֿטער האָלץ מיטאַמאָל; דאָרט איז געזעסן איינער אַ גביר אַ גרויסער, פֿון יעהופּעץ, אַ מיליאָנשטשיק.

— ער זיצט היינט אויך דאָרטן. — רופֿן זיך אָן צו מיר ביידע ווייבער און קוקן איינס אויפֿס אַנדערע און שושקען זיך און לאַכן.

— שאַ, זאָג איך, קען דאָך געמאָלט זיין, אַז איר האָט מיט אים עפּעס אַ שטיקל שייכות, — וואָלט אפֿשר געווען, זאָג איך, אַ סברא, איר זאָלט זיך דאָרט מטריח זיין, עפּעס אַ רעד טאָן פֿון מיינעטוועגן, אַ שטיקל טובה מיר, אַ פּרנסה, אַ שטעלע, צי ווייס איך וואָס?

— שאַט, זאָג איך, אַז מען לעבט, דערלעבט מען זיך; אָט האָט איר, זאָג איך, דעם טייך, און אָט איז די גרויסע דאַטשע, — זאָג איך און פֿאַר מיר אַריין בּרייטלעך, גלייך מיטן דישל אין גאַניק אַריין. מען האָט אונדז נאָר דערזען, איז געוואָרן ששון ושימחה, אַ געשריי, אַ געפּילדער: „אוי, די באָבע! די מאַמע! די מומע!... זיך געפֿונען דער שאַדן! מזל־טוב!... גוואַלד, ווו זענט איר געווען?... אַ גאַנצן טאָג אַן קעפּ... צעשיקט פּאָטשט אויף אַלע וועגן... געמיינט, אַ קשיא אויף אַ מעשה, אפֿשר וועלף, גזלנים, חס־ושלום! וואָס איז די מעשה?“...

— „די מעשה איז אַ שיינע מעשה: געבלאָנדזשעט אין וואַלד, פֿאַרבלאָנ־דזשעט העט־ווייט, אפֿשר צען ווערסט. פּלוצים אַ ייִד... וואָס פֿאַר אַ ייִד?... אַ ייִד אַ שלימזל מיט אַ פֿערד און וועגעלע... קוים מיט צרות איינגעבעטן זיך“...

בקיצור, מען האָט אַרויסגעטראָגן לאָמפּן אויפֿן גאַניק, געגרייט צום טיש און אָנגעהויבן טראָגן סאַמאָוואָרן הייסע, מיט בעקנס טיי, מיט צוקער, מיט איינ־געמאַכטס, מיט פֿיינקוכנס גוטע, מיט פּוטער־געבעקס פֿרישע, שמעקנדיקע, און נאָכדעם עסנס אַלערליי, די טייערסטע מאכלים, יאַכלעך פֿעטע, מיט געבראָטנס,

מיט געגדזנס אַ סך, מיט די בעסטע ווייגען און גאַסטאָיקעס. איך בין נאָר געשטאַנען פון דערווייטנס און באַטראַכט, ווי אַזוי, קיין עין־הרע, מען עסט דאָס און מען טרינקט ביי די יעהופּעצער נגידים, קיין בייז אויג זאָל זיי נישט שאַדן. „אַ משכון פאַרזעצן, טראַכט איך מיר, און אַ גביר זאָל מען זיין!‟ מיר דאַכט, איך ווייס? וואָס דאַ פאַלט אַראָפּ אויף דער ערד וואָלט פאַר מיינע קינדער געגוג געווען אויף אַ גאַנצע וואָך, ביז שבת. גוואַלד, גאָטעניו, האַרציקער־געטרייער, דו ביסט דאָך עפּעס אַ גרויסער גאָט און אַ גוטער גאָט, מיט חסד און מיט יושר, ווי קומט דאָס, דו זאָלסט אַוועקגעבן איינעם גאָר, דעם אַנדערן גאָרנישט? און צוריק אָבער באַטראַכט איך מיך: עט, ביסט אַ גרויסער נאַר, טביה, כ׳לעבן, וואָס איז שייך, דו ווילסט א י ם זאָגן אַ דעה, ווי אַזוי צו פירן די וועלט? מסתמא, אַז ע ר הייסט אַזוי, באַדאַרף זיין אַזוי; אַ סימן האָט איר, אַז ווען עס זאָל באַדאַרפן זיין אַנדערש, וואָלט דאָך געווען אַנדערש. איי, וואָס? פאַרוואָס זאָל טאָקע נישט זיין אַנדערש? איז דער תירוץ: דערויף זענען מיר דאָך עפּעס שטיקלעך ייִדן אויף דער וועלט. אַ ייִד באַדאַרף לעבן מיט אמונה און מיט ביטחון; ער באַדאַרף גלייבן, ערשטנס, אַז ס׳איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט, און האָפן אויף דעם, וואָס לעבט אייביק, אַז עס וועט זיך, מסתמא, אם ירצה השם, פאַרבעסערן...

— שאַ, ווו זשע איז ערגעץ דער ייִד? — הער איך עמ׳יצער זאָגט. — שוין אַוועקגעפאָרן דער שלימזל?

— חס ושלום! — רוף איך מיך אָן פון דערווייטן. — וואָס הייסט, איך וועל אַוועקפאָרן גלאַט אַזוי, אָן אַ זייט־געזונט? שלום עליכם, זאָג איך, אַ גוטן אָוונט אייך, ברוכים היושבים, עסט געזונטערהייט, און לאָז אייך ווויל באַקומען!

— קומט זשע אַהער, מאַכן זיי צו מיר, וואָס שטייט איר דאָרטן אין דער פינצטער? לאָמיר אייך אָנקוקן כאָטש, זען וואָס פאַר אַ פּנים איר האָט. אפשר וועט איר נעמען אַביסל בראָנפן?

— אַביסל בראָנפן? אָך, זאָג איך, ווער זאָגט זיך דאָס אָפּ פון אַביסל בראָנפן? לחיים! — זאָג איך און האַק אַריין אַ כוסה. — לאָז גאָט געבן, זאָג איך, איר זאָלט תמיד זיין רייך און האָבן גרויס נחת; ייִדן, זאָג איך, זאָלן תמיד זיין ייִדן; גאָט זאָל זיי געבן, זאָג איך, געזונט און כוח, זיי זאָלן קענען אַריבערטראָגן די צרות.

— מה שמכם? — רופט זיך אָן צו מיר דער גביר אַליין, אַ שיינער ייִד מיט אַ יאַרמעלקע. — פון וואַנעט איז אַ ייִד, ווו זיצט איר, וואָס איז אייער פּרנסה? זענט איר אַ באַווייבטער? האָט איר עפּעס קינדער, און וויפל קינדער?

— קינדער? — זאָג איך. — נישט צו פאַרזינדיקן. אויב איטלעכס קינד, זאָג איך, איז ווערט, ווי מיין גאָלדע וויל מיך איינרעדן, אַ מיליאָן, בין איך ריי־

כער פונעם גרעסטן גביר אין יעהופעץ. דער חסרון, זאָג איך, וואָס אָרעם איז נישט רייך, קרום איז נישט גלייך. ווער עס האָט די קלינגערס דעם איז וויל. געלט האָבן טאַקע די בראָצקיס, און איך האָב טעכטער. און אַז מען האָט, זאָגט איר, טעכטער, פאַרגייט דער געלעכטער. נאַר גאָרנישט, גאָט איז אַ פּאָטער. ער פירט אויס, דאָס הייסט, ער זיצט אויבן און מיר מוטשען זיך אונטן. מען האָרע־ וועט, מען שלעפּט קלעצער, אַ ברירה האָט מען? דער גאַנצער אומגליק איז — דאָס עסן. ווי מיין באָבע, עליו השלום, פלעגט זאָגן: „ווען דער פּיסק זאָל ליגן אין דער ערד, וואָלט דער קאָפּ געגאַנגען אין גאָלד״...

— לאָז מען געבן דעם ייִדן עפּעס עסן! — רופט זיך אָן דער גביר, און עס ווערט באַשאַפן אויפן טיש פיש, און פלייש, און געבראָטנס, און פערטלען עוף, און פּופּקעס מיט לעבערלעך אָן אַ שיעור.

— איר וועט עפּעס עסן? — מאַכן זיי צו מיר. — גייט וואַשט זיך.

— אַ קראַנקן פרעגט מען, אַ געזונטן גיט מען; נאַר וואָס דען, זאָג איך, אַ דאַנק אייך. אַביסל בראָנפן, זאָג איך, מהכתיתי, נאָר גיין זעצן זיך אָט דאָ מאַכן אַ גאַנצע סעודה, בשעת דאָרטן, אין דער היים, מיין ווייב און קינדער, זאָלן גע־ זונט זיין... אויב אייער גוטער ווילן וועט זיין...

בקיצור, מען האָט זיך, אַפּנים, געשטויסן וואָס איך מיין, און מען האָט מיר געגומען פּאַקן אין וואָגן אַריין איטלעכער באַזונדער: דער אַ בולקע, דער פיש, דער געבראָטנס, דער אַ פערטל עוף, דער טיי און צוקער, דער אַ טעפּל שמאַלץ, דער איינגעמאַכטס.

— דאָס וועט איר, מאַכן זיי, ברענגען אַהיים אַ מתנה פאַר אייער ווייב און קינדער. און אַצינד זאָגט, וויפל וועט איר זיך הייסן באַצאָלן פאַר אייער טירחה, וואָס איר האָט זיך מטריח געווען פון אונדזערטוועגן?

— ס'אַ משל, זאָג איך, וואָס איז שייך, איך וועל מיר הייסן אָנמעסטן? וויפל אייער גוטער ווילן וועט זיין, זאָג איך, אַזוי וועט איר מיר באַצאָלן. מיר וועלן דורכקומען, ווי זאָגט ער, אַ רענדל אַראָפּ, אַ רענדל אַרויף.

— ניין, זאָגן זיי, מיר ווילן האָרכן פון אייך אַליין, ר' טביה! האָט קיין מורא נישט, מען וועט אייך, חלילה, נישט קעפּן.

„וואָס טוט מען דאָ? — טראַכט איך מיר. — ס'איז שלעכט: זאָל איך זאָגן אַ קערבל, איז אַן עבירה, טאָמער קען איך נעמען צוויי. זאָל איך זאָגן צוויי, האָב איך מורא, טאָמער קוקן זיי מיך אָן ווי אַ משוגענעם: פאַרוואָס קומט דאָ צוויי קאָרבן?״

— אַ דרייערל!!!... — האָט זיך אַרויסגעכאַפּט ביי מיר פונעם מויל, און צווישן עולם איז געוואָרן אַזאַ געלעכטער, אַז איך האָב מיר שיער אין דער ערד באַגראָבן.

— האָט קיין פּאַראיבל נישט, זאָג איך, טאָמער האָב איך מיך אַרויסגעכאַפּט מיט אַ וואָרט; אַ פערד, זאָג איך, אויף פיר פיס, ספּאָטיקעט זיך, ובפרט אַ מענטש מיט איין צונג... עס איז געוואָרן נאָך אַ גרעסערער געלעכטער; מען האָט זיך פּשוט געהאַלטן ביי די זייטן לאַכנדיק.

— לאָז שוין זיין געגוג צו לאַכן! — רופט זיך אָן דער גביר און נעמט אַרויס פון בוזעמקעשענע אַ גרויסן טייסטער און גייט און שלעפּט אַרויס פונעם טייסטער — וויפל מיינט איר, אַשטייגער? אַנו, טרעפט! — אַ צענערל, אַ רויטס אַזוי ווי פייער, איך זאָל אַזוי זיין געזונט מיט אייך אינאיינעם! — און מאַכט אַזוי: „אָט דאָס האָט איר פון מיר, און איר, קינדער, גיט אייך פון אייער קע־שענע וויפל איר פאַרשטייט".

בקיצור, וואָס טויג אייך — עס האָבן אָנגעהויבן צו פליִען אויפן טיש פּיג־פערלעך און דרייערלעך און איינערלעך — הענט און פיס האָבן מיר געציטערט; איך האָב געמיינט, אָט פאַל איך חלשות.

— נו, וואָס שטייט איר? — מאַכט צו מיר דער גביר. — נעמט צונויף די עטלעכע קערבלעך פונעם טיש און פאָרט געזונטערהייט צו אייער ווייב און קינדער.

— גאָט זאָל אייך געבן, זאָג איך, איר זאָלט פאַרמאָגן צען מאָל, הונדערט מאָל אַזוי פיל, איר זאָלט האָבן אַלדאָס גוטס, מיט גרויס נחת! — און זשעברע צונויף מיטביידע הענט דאָס געלט — ווער געציילט? וואָס געציילט? — און שטופּ אין אַלע קעשענעס. — אַ גוטע נאַכט, זאָג איך, אַ גוטן תמיד און זייט געזונט, און זאָלט האָבן, זאָג איך, גרויס נחת, איר און אייערע קינדער און קינדס קינדער און אייער גאַנצע מישפּחה, — זאָג איך און לאָז מיך גיין צום וואָגן. רופט זיך אָן צו מיר די גבירטע, יענע וואָס מיטן זיידן טיכל:

— שטייט נאָר אַ ווײַלע, ר' טביה, פון מיר באַקומט איר גאָר אַ באַזונדער מתנה; אם ירצה השם, מאָרגן קומט צו פאָרן; איך האָב, זאָגט זי, אַ מאורע בהמה, געווען אַמאָל אַ טייערע בהמה, פלעגט געבן פיר און צוואָנציק גלעזער מילך; הייגט האָט זי פון אַ גוט־אויג אויפגעהערט צו מעלקן זיך, דאָס הייסט, מעלקן מעלקט זי זיך, נאָר קיין מילך גיט זי נישט...

— לאַנג לעבן זאָלט איר, זאָג איך, איר זאָלט גאָר קיין יסורים נישט האָבן, ביי מיר וועט זיך אייער בהמה אי מעלקן, אי מילך געבן; מיין אַלטע איז, קיין עין־הרע, אַזאַ באַלעבאָסטע, אַז פון גאָרנישט בראָקט זי לאָקשן... האָט קיין פאַר־איבל נישט, זאָג איך, טאָמער האָב איך מיך אַרויסגעכאַפּט מיט אַן איבעריק וואָרט. אַ גוטע נאַכט און אַ גוטן תמיד און זייט געזונט, — זאָג איך און לאָז מיך גיין. איך קום אַרויס אין הויף צום וואָגן, איך טו מיך אַ כאַפּ צום פערדל —

אוי־ווי, אַן אומגליק, אַ צרה, אַ שלאַק! איך קוק אויף אַלע זייטן, — נישטאָ קיין פערדל!

„נו, טביה, טראַכט איך מיר, דו ביסט אין דער אַרבעט!"...

— וואָס באַברעט איר זיך דאָרטן און וואָס וואַרטשעט איר? — פרעגט מען מיך.

— וואָס איך באַברע מיך? — ענטפער איך. — אַז אַך־און־ווי איז מיר, זאָג איך, וואָס איך לעב אויף דער וועלט; איך האָב אַ שאָדן: דאָס פערדל מיינס...

— אייער פערדל, מאַכן זיי צו מיר, איז אין שטאַל. זייט זיך מטריח אַהינצו, אין שטאַל אַריין.

איך קום אַריין אין שטאַל און טו אַ קוק: יאָ, ווי איך בין אַ ייִד! מיין בחור שטייט זיך גאַנץ פיין צווישן די נגידישע פערד, שטאַרק פאַרטיפט אינעם קייען, רייבט דעם האָבער געשמאַק, אויף וואָס די וועלט שטייט.

— הער נאָר, זאָג איך צו אים, חכם מיינער, שוין צייט אַהיים; מיטאַמאָל צוכאַפּן זיך, זאָג איך, טאָר מען נישט; אַן איבעריקער ביסן, זאָגט מען, קען פאַרשאַדן...

בקיצור, איך האָב אים קוים איינגעבעטן, מחילה איינגעשפּאַנט אים אין וואָגן און האָב מיך געלאָזט אַהיים לעבעדיק־פריילעך. אויך מיין פערדל איז געוואָרן גאַרנישט דאָס, וואָס פריִער; אַ נייע פעל אויף עם אויסגעוואַקסן; שוין נישט געוואַרט אויף קיין בייטש, געלאָפן ווי אַ מזמור. געקומען אַהיים שוין שפּעטלעך אין דער נאַכט, אויפגעוועקט מיין ווייב מיט אַ שימחה, אַ פרייד.

— אַ גוט יום־טוב, מאַך איך צו איר, מזל־טוב דיר, גאָלדע!

— אַ וויסטער מזל־טוב דיר אַ פינצטערער, מאַכט זי, וואָס ביסטו אַזוי יום־טובדיק, מיין טייערער ברויטגעבער? דו פאָרסט דאָס פון אַ חתונה, צי פון אַ ברית, גאָלדשפּינער מיינער?

— עס איז אַ חתונה, זאָג איך, מיט אַ ברית! וואַרט אויס, מיין ווייב, אָט וועסטו באַלד זען אַן אוצר, זאָג איך; נאָר קודם־כל וועק אויף די קינדער, לאָזן זיי נעבעך אויך געניסן, זאָג איך, פון די יעהופּעצער מאכלים...

— צי דו ביסט דול, צי דו ביסט חסר־דעה, צי דו ביסט געררירט, צי דו ביסט פונעם זינען? עפּעס רעדסטו, ווי אַ משוגענער! — זאָגט צו מיר מיין ווייב און שעלט, ווי געוויינלעך אַ ייִדענע.

— אַ ייִדענע, זאָג איך, בלייבט אַ ייִדענע; נישט אומזיסט זאָגט שלמה המלך, אַז צווישן טויזנט ווייבער האָט ער נישט געפונען איינע אַ רעכטע. אַ גליק, כ'לעבן, וואָס ס'איז היינט געוואָרן אויס מאָדע צו האָבן אַ סך ווייבער. — זאָג איך און גיי מיר אַרויס צו מיין וואָגן און טראָג אַריין פון דאָרטן אַלע גוטע זאַכן, וואָס מען האָט מיר איינגעפּאַקט, און שטעל דאָס אַלצדינג אויס אויפן

טיש. מיינע חברה־לייט האָבן דערזען בולקעס, דערשמעקט פלייש, זענען זיי באַ־פאַלן דעם טיש, ווי די הונגעריקע וועלף נעבעך; עס איז געוואָרן צווישן זיי אַ כאַפּעריי, די הענט האָבן געציטערט, די ציין האָבן געאַרבעט; מען האָט גע־קנאַקט ווי די היישעריקן. טרערן האָבן זיך מיר געשטעלט אין די אויגן...

— נו, זאָג שוין, — מאַכט צו מיר מיין פּלוניתטע, — ביי וועמען איז דאָס געווען אַן אָרעם מאַלצייט, צי אַזוי אַ סעודה, און וואָס ביסטו אַזוי האָפּערדיק?

— האָב צייט, זאָג איך, גאָלדע, דו וועסט אַלץ וויסן. דו צעבלאָז נאָר, זאָג איך, דעם סאַמאָוואַר, און נאָכדעם וועלן מיר זיך אַרומזעצן אַלע אַרום טיש, זאָג איך, טרינקען צו גלעזלעך טיי, ווי עס געהער צו זיין. אַ מענטש, זאָג איך, לעבט איין מאָל אויף דער וועלט, נישט קיין צוויי מאָל, ובפרט, זאָג איך, אַז מיר האָבן שוין איצט אונדזער אייגנס אַ בהמה פון פיר און צוואַנציק גלעזער אַ טאָג; מאָרגן, אם ירצה השם, ברענג איך זי צו פירן. אַנו, גאָלדע, — מאַך איך צו איר נאָכדעם, און כאַפּ אַרויס דעם גאַנצן פּאַק סיגנאַציעס, — אַנו, זיי אַ בריה און טרעף וויפל געלט האָבן מיר דאָ?

איך טו אַ קוק אויף מיין ווייב — זי איז אויס מענטש, טויט ווי די וואַנט, קען קיין וואָרט נישט אויסרעדן.

— גאָט איז מיט דיר, גאָלדע סערדצע, זאָג איך, וואָס האָסטו זיך אַזוי דערשראָקן? אפשר האָסטו מורא, זאָג איך, טאָמער האָב איך דאָס געגנבעט אָדער געגזלט? פע, זאָג איך, מעגסט זיך שעמען! ביסט טביהס ווייב שוין אַזאַ צייט און קענסט אויף מיר איבערטראַכטן אַזאַ מעשה? נאַרעלע, זאָג איך, דאָס איז כשר געלט, פאַרדינט ערלעך מיט מיין אייגענעם שכל און מיט מיין האָרעוואַניע; איך האָב, זאָג איך, מציל געווען צוויי נפשות פון אַ גרויסער סכנה, זאָג איך, ווען נישט איך, גאָט ווייסט, וואָס עס וואָלט מיט זיי געווען!...

בקיצור, איך האָב איר דערציילט די גאַנצע מעשה, פון אַלף ביז תיו, ווי אַזוי גאָט האָט דאָ מיט מיר געפירט אַרום און אַרום; און מיר האָבן זיך גענומען ביידע איבערציילן דאָס געלט נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל — זיבן און דרייסיק קאַרבן!... מיינע האָט זיך אַזש צעוויינט.

— וואָס וויינסטו, זאָג איך, נאַרישע יידענע?

— ווי אַזוי זאָל איך נישט וויינען, זאָגט זי, אַז עס ווייגט זיך? אַז דאָס האַרץ איז פול, זאָגט זי, גייען די אויגן איבער. גאָט זאָל מיר טאַקע, זאָגט זי, אַזוי העלפן, ווי דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז דו וועסט קומען מיט אַ גוטער בשורה!...

— כאַפּ נאָר נישט די לאָקשן פאַר שבת, זאָג איך, נשמה מיינע... גיב מיר בעסער אַן עצה, גאָלדע סערדצע, וואָס טוט מען מיטן געלט?

— אדרבה, מאַכט זי צו מיר, וואָס רעכנסטו צו טאָן, טביה, מיט אַזוי פיל געלט, קיין עין־הרע?

— אדרבה ואדרבה, זאָג איך, וואָס רעכנסטו, קענען מיר מאַכן, קיין עין־הרע, מיט אַזאַ קאַפּיטאַל? — און מיר האָבן ביידע גענומען טראַכטן אַהין, אַהער, געבראָכן זיך דעם קאָפּ, אויסגערעכנט ווו ערגעץ אַ געשעפט אויף דער וועלט. יענע נאַכט האָבן מיר איבערגעהאַנדלט מיט וואָס איר ווילט: געקויפט פערדלעך אַ פּאָר און באַלד טאַקע זיי פאַרקויפט מיט רווחים; געעפנט אַ קלייט אין בוי־בעריק, אויסגעפאַרקויפט די סחורה און באַלד געעפנט אַ שניטקראָם; געהאַנדלט אַ שטיקל וואַלד; אָפּגעגעבן דאָס געלט אויף פּראָצענט...

— משוגע מיינע שונאים! — רופט זיך אָן מיין ווייב. — דו ווילסט צע־פלעכטן די עטלעכע גראָשנס, בלייבן מיטן בייטשל?

בקיצור, מיר האָבן זיך עטלעכע מאָל צעקריגט און טאַקע באַלד איבערגע־בעטן, און עס איז ביי אונדז געבליבן דער פּלאַן, מיר זאָלן צו דער מאורע בהמה צוקויפן נאָך אַ בהמה אַ מעלקנדיקע, וואָס גיט מילך...

וועט איר דאָך מסתמא פרעגן אַ קשיא: וואָס עפּעס אַ בהמה, פאַרוואָס נישט קיין פערד? וועל איך אייך ענטפערן: וואָס עפּעס אַ פערד, פאַרוואָס נישט קיין בהמה? בויבעריק איז דאָך אַן ערטל, וואָס עס קומען זיך צונויף אַהינצו אויף זומער אַלע יעהופּעצער נגידים אויף די דאַטשעס, און אַזוי ווי די יעהופּעצער לייט זענען אַלע זייער איידעלע מענטשן, וואָס זענען געצויגן, מען זאָל זיי אַלצ־דינג ברענגען גרייטס, גלייך אין מויל אַריין: פון האָלץ און פון פלייש און פון אייער, הינער, ציבעלעס, פעפער, פעטרישקע, — פאַרוואָס זשע זאָל זיך נישט געפינען איינער אַזעלכער, וואָס זאָל זיך אונטערנעמען ברענגען זיי אַלעמאָל אין שטוב אַריין קעז און פּוטער און סמעטענע וכדומה? ווערדליק די יעהופּעצער האַלטן פון דער אכילה, קאָן מען דאָך לייזן שיין געלט און פאַרדינען דערביי טאַקע גראָב. דער עיקר, אַבי די סחורה זאָל זיין סחורה; און אַזאַ סחורה, ווי ביי מיר, קריגט איר דאָך נישט אין יעהופּעץ אַפילו. איך זאָל האָבן די ברכות מיט אייך אינאיינעם, וויפל מאָל גרויסע לייט, קריסטן, בעטן זיך ביי מיר, איך זאָל זיי ברענגען פרישע סחורה: „מיר האָבן געהערט, זאָגן זיי, טעוול, אַז דו ביסט אַז דו ביסט אַן אָרנטלעכער מאַן, כאָטש דו ביסט אַ ייִד״... מיינט איר, פון ייִדן וועט איר האָרכן אַזאַ קאָמפּלימענט? ווי לאַנג קרענקן מיינע שונאים! קיין גוט וואָרט הערט מען נישט פון אונדזערע ייִדעלעך. זיי ווייסן נאָר אַריינקוקן יענעם אין טעפּל אַריין. מען האָט דערזען ביי טביהן אַ בהמהלע אַן איבעריקס, אַ בריטשקע אַ נייע, — האָט מען אָנגעהויבן ברעכן זיך די קעפּ: פון וואַנען און פון וואָס? צי האַנדלט נישט דער דאָזיקער טביה מיט פאַלשע אַסיגנאַציעס? „כאַ־כאַ־כאַ! ברעכט אייך, ברידערלעך, טראַכט איך מיר, די קעפּ געזונטער־

הייט!״... איך ווייס נישט, צי איר וועט מיר גלייבן — איר זענט כמעט דער ערשטער, וואָס איך האָב אייך דערציילט די גאַנצע געשיכטע, ווי אַזוי און וואָס און ווען... נאָר, מיר דאַכט, איך האָב מיך אַ ביסל פאַררעדט. האָט קיין פאַריבל נישט, מען באַדאַרף אין זינען האָבן, ווי זאָגט איר, עסק, איטלעכער צו זיינעם. איר צו אייערע ביכלעך, איך צו מיינע טעפּלעך און צו מיינע קריגלעך... איין זאַך וועל איך אייך בעטן, פּאַני: איר זאָלט מיך כאָטש נישט אַריינשרייבן אין אַ ביכל; און אַז איר וועט מיך אַריינשרייבן, זאָלט איר כאָטש נישט אַרויסשטעלן דעם נאָמען מיינעם... זייט מיר געזונט און האָט אייך אַ גוטן תמיד.

היינטיקע קינדער

געשריבן אין יאָר 1899.

היינטיקע קינדער

— אַקעגן דעם, וואָס איר זאָגט: היינטיקע קינדער. גיי האָב זיי, ווער פאַר־שוואַרצט, זיי זיך מפקיר פון זייערטוועגן, האָרעווע טאָג ווי נאַכט, וואָס איז? מען מיינט, טאָמער אַזוי און אפשר אַזוי, איטלעכער נאָך זיין השגה און נאָך זיין פאַרמעגן. צו בראָצקין, געוויינטלעך, וועל איך נישט אָנשלאָגן, נאָר איך זאָל מיך שוין אינגאַנצן אָראָפּלאָזן — בין איך אויך נישט מחויב, וואָרום אַליין בין איך אויך נישט קיין אַבי־ווער, כ׳לעבן, און אַרויסקומען קומען מיר אַרויס, ווי מיין ווייב זאָל לעבן זאָגט, אויך נישט פון קיין שניידערס און נישט פון קיין שוסטערס, האָב איך גערעכנט, אַז איך וועל מיט מיינע טעכטער געוויס אויסשפּילן. פאַר וואָס? ערשטנס, האָט מיך גאָט געבענטשט מיט שיינע טעכטער, און אַ שיין פּנים, זאָגט איר דאָך אַליין, איז אַ האַלבער נדן. והשנית, בין איך דאָך עפּעס היינט, מיט גאָטס הילף, נישט דער טביה, וואָס אַמאָל, קאָן איך דאָך שוין גרייכן צום שענסטן שידוך אפילו אין יעהופּעץ, — האַ, ווי זאָגט איר? איז דאָך אָבער פאַראַן אַ גאָט אויף דער וועלט, וואָס באַווייזט זיינע גרויסע וווּנדער און מאַכט מיט מיר זומער און ווינטער, אַרויף און אַראָפּ, מאַכט ער צו מיר: „טביה, רעד זיך נישט איין קיין נאַרישקייטן און לאָז זיך די וועלט פירן ווי זי פירט זיך!“... הערט וואָס עס קען זיך פאַרלויפן אויף דער גרויסער וועלט, און ביי וועמען טרעפן זיך אַלע גליקן? ביי טביה שלימזל.

בקיצור, צו וואָס זאָל איך אייך מאריך זיין? איר געדענקט דאָך מן־הסתם, וואָס מיר האָט געטראָפן, נישט היינט געדאַכט, די מעשה מיטן קרוב מייִנעם, מנחם־מענדל ימח שמו וזכרו, ווי שיין מיר האָבן זיך אויסגעהאַנדלט אין יעהופּעץ, אַזאַ יאָר אויף מיינע שונאים! איך האָב דאָס דענסטמאָל איינגעלייגט די וועלט, ווײַ איז מיר! געמיינט, ס׳איז אַן עק, אויס טביה און אויס מילכיקס! „נאַר איינער! — זאָגט צו מיר אייינמאָל די אַלטע מיינע — געגוג צו זיין פאַר־זאָרגט, דו ווערסט דערמיט גאָר נישט מאַכן! דו ווערסט זיך נאָר אָפּעסן דאָס האַרץ, און גענוג. עלעהיי גזלנים זענען אויף אונדז אָנגעפאַלן און צוגענומען... דו גיי זיך בעסער דורך, זאָגט זי, קיין אַנאַטעווקע, צו לייזער־וואָלף דעם קצב, ער באַ־דאַרף דיך, זאָגט ער, נייטיק האָבן“. — וואָס איז דאָרטן? וואָס באַדאַרפט ער מיך אַזוי נייטיק? אויב ער מיינט, זאָג איך, די מאורע בהמה אונדזערע, מעג ער נעמען אַ שטעקן און אַרויסשלאָגן זיך פונעם קאָפּ. — „וואָס איז אַזוינס? —

מאַכט זי צו מיר. — די מילך, וואָס מען האָט זיך אָן פון איר, מיטן קעז און פּוטער?" — נישט צוליב דעם, זאָג איך, נאָר גלאַט אַזוי; ערשטנס, איז פּשוט אַן עבירה אַזעלכעס אַוועקצוגעבן אויף דער שחיטה, אַ צער־בעלי־חיים. ביי אונדז שטייט געשריבן איר דער הייליקער תורה... — "אָבער גענוג דיר שוין, טביה! די גאַנצע וועלט, זאָגט זי, ווייסט, אַז דו ביסט אַ ייִד פון תורה. פאָלג מיך, אַ ווייב, גיי זיך דורך צו לייזער־וואָלפן. אַלע דאָנערשטיק, זאָגט זי, ווען אונדזער צייטל קומט אין יאַטקע אַריין נאָך פליש, לאָזט ער זי נישט לעבן; זאָלסט זאָגן, זאָגט ער, דעם טאַטן, ער זאָל קומען צו גיין, איך באַדאַרף אים נייטיק האָבן"...

בקיצור, מען באַדאַרף פאָלגן אַ מאָל, ווי זאָגט איר, אַ ווייב אויך. בין איך מיך מיישב און לאָז מיר איינרעדן און קום צו גיין צו לייזער־וואָלפן קיין אַנאַ־טעווקע, אַ ווערסט דריי פון אונדז, און טרעף אים נישט מסתמא אין דער היים. — וווּ איז ער ערגעץ? — טו איך אַ פרעג אַ קאָרנאָסע אידענע, וואָס דרייט זיך אַרום אין שטוב. — "ער באַדאַרף באַלד אָנקומען"... איך דריי מיך אַרום איינער אַליין אין שטוב און הייב אָן צו באַטראַכטן לייזער־וואָלפס באַלעבאַטישקייט — קיין עין־הרע, אַ גוטס אויף אַלע מיינע ליבע: אַ שאַפע מיט קופּער, מען וועט זי נישט אויסקויפן מיט קיין ק"ן קערבלעך, אַ סאַמאָוואַר און נאָך אַ סאַמאָוואַר, און אַ טאַץ אַ מעשענע, און נאָך איינע אַ וואַרשעווער, און לייכטער אַ פּאָר זיל־בערנע, און כוסות מיט כוסהלעך געגילטע, און אַ חנוכה־לעמפּל אַ געגאָסנס, און נאָך זאַכן, שמאַכטעליאַקעס אָן אַן עק. רבונו־של־עולם! — טראַכט איך מיר. — ווי דערלעב איך אַזאַ גוטס ביי מיינע קינדער זאָלן געזונט זיין!... אַזאַ בר־מזל ווי דער קצב איז! גענוג וואָס ער איז אַזוי רייך, באַדאַרף ער האָבן זיין אייגנס אינגאַנצן צוויי קינדער, שוין אויסגעגעבענע, און נאָך בלייבן אַן אַלמן אויך דערצו!...

בקיצור, גאָט האָט געהאָלפן, עס עפנט זיך די טיר און עס קומט אַריין לייזער־וואָלף. — "גאָט העלף, ר' טביה, מאַכט ער צו מיר, וואָס איז די מעשה, וואָס מען קאָן אייך גאָרנישט דעררופן זיך? וואָס מאַכט אַ ייִד?" — וואָס זאָלן מיר מאַכן, זאָג איך; מען מאַכט און מען מאַכט און מען האַלט, זאָג איך, נאָך אַלץ פון פאָרנט: נישט קיין געלט, נישט קיין געזונט, נישט קיין לייב און לעבן. — "איר זינדיקט, ר' טביה, מאַכט ער צו מיר, ווערדליק אייך איז געווען אַמאָל, נישט היינט געדאַכט, זענט איר דאָך איצט, קיין עין־הרע, אַ גביר". — וואָס מיר פעלט, זאָג איך, צו דעם, וואָס איר מיינט, מעגן מיר דאָס ביידע פאַרמאָגן... נאָר גאָר נישט, דאַנקן גאָט דערפאַר. — "לאָמיר בעסער שמועסן מכח אונדזער געשעפט. זיצט, ר' טביה", — מאַכט ער צו מיר און טוט אַ געשריי: "לאָז זיין טיי!" — און עס וואַקסט אויס ווי פון אונטער דער ערד די קאָרנאָסע ייִדענע, באַפּט דעם סאַמאָוואַר, ווי דער רוח דעם מלמד, און אַוועק אין קיך אַריין. —

„אַצינדער, מאַכט ער צו מיר, אַז מיר זענען דאָ אַליין, אונטער פיר אויגן, קאָנען מיר שמועסן עסק. די מעשה, זאָגט ער, דערפון איז אַזוי: איך האָב שוין מיט אייך, ר׳ טביה, לאַנג געוואָלט רעדן, איך האָב צו אייך באַפוילן דורך אייער טאָכטער, וויפל מאָל געבעטן, איר זאָלט זיך מטריח זיין; פאַרשטייט איר מיך, איך האָב געוואָרפן אַן אויג״... — איך ווייס, זאָג איך, אַז איר האָט געוואָרפן אַן אויג, נאָר ס׳איז אומזיסט, זאָג איך, אייער טירחה, עס וועט נישט גיין, ר׳ לייזער־וואָלף, עס וועט נישט גיין. — „פאַר וואָס עפעס?״ — מאַכט ער צו מיר און קוקט אויף מיר ווי דערשראָקן. — פאַר שבת, זאָג איך, איך קאָן באַשטיין, עס זאָל נאָך געדויערן אַ ביסל, דער טייך ברענט נישט. — „למאי, זאָגט ער, זאָלט איר וואַרטן, אַז איר קאָנט אויספירן באַלד?״ — דאָס, זאָג איך, איז איינמאָל אַוועק; און והשנית, זאָג איך, איז גלאַט אַ רחמנות, אַ צער־בעלי־חיים. — „קוק אים אָן, ווי ער מאַכט אָנשטעלן, זאָגט לייזער־וואָלף מיט אַ געלעכטערל. עמעצער זאָל זיין דערביי, וואָלט ער געמעגט שווערן, אַז זי איז ביי אייך איין־און־איינציקע! מיר דאַכט, איר האָט זיי אָן עין־הרע גענוג, ר׳ טביה!״... — לאָזן זיי זיך שוין האַלטן, זאָג איך, ווער ס׳איז מיר מקנא, דער לאָז אַליין נישט האָבן... — „מקנא? ווער, זאָגט ער, רעדט פון מקנא? אדרבה, זאָגט ער, ווייל זיי זענען ביי אייך אָן עין־הרע געראָטענע, דערפאַר וויל איך טאַקע, איר פאַרשטייט צי ניין? פאַרגעסט נאָר נישט, ר׳ טביה, די טובה, וואָס אייך קאָן דורך דעם אַרויס־קומען!״ — אַוודאי, אַוודאי, זאָג איך, פון אייערע טובות, ר׳ לייזער־וואָלף, קאָן טאַקע האַרט ווערן דער קאָפּ; ווינטער אַ שטיקל אייז, דאָס ווייסן מיר שוין לאַנג, זאָג איך, נאָך פון אַמאָל... — „ע! — מאַכט ער צו מיר זיס־צוקערדיק — וואָס גלייכט איר, ר׳ טביה, פון אַמאָל ביז היינט? אַ מ אָ ל איז געווען עפּעס אַנדערש, און היינט איז ווידער אַנדערש; עפּעס ווערן מיר דאָך שטיקלעך מחותנים, האַ?״ — וואָס פאַר אַ מחותנימשאַפט? — זאָג איך. — „געוויינטלעך, זאָגט ער, מחותנים!״ — וואָס מיינט איר, זאָג איך צו אים, ר׳ לייזער־וואָלף, פון וואָס רעדן מיר? — „אדרבה, זאָגט ער, זאָגט שוין איר, ר׳ טביה, פון וואָס רעדן מיר?״ — וואָס הייסט, זאָג איך, מיר רעדן דאָך פון דער מאורע בהמה מיינע, וואָס איר ווילט ביי מיר קויפן! — „כאַ־כאַ־כאַ! — מאַכט ער און ווערט צעגאָסן פאַר געלעכטער. — ס׳איז בישקשה פון אַ בהמה, און נאָך אַ מאורע דערצו, כאַ־כאַ־כאַ!״ — וואָס זשע דען האָט א י ר געמיינט, ר׳ לייזער־וואָלף? אַדרבה, זאָגט, וועל איך אויך לאַכן. — „פון אייער טאָכטער, מאַכט ער צו מיר, פון אייער צייטלען רעדן מיר דאָך די גאַנצע צייט! איר ווייסט דאָך, ר׳ טביה, אַז איך בין, נישט פאַר אייך געדאַכט, געבליבן אַן אַלמן, האָב איך מיך מיישב געווען, וואָס באַדאַרף איך זוכן אין דער פרעמד דאָס גליק, נאָך האָבן צו טון מיט שדכנים, אַמער, אָט זענען מיר דאָ ביידע אויפן אָרט, איך קען א יי ד, איר קענט מ י ד, דאָס קרן אַליין איז מיר אויך געפעלן, איך זע זי אַלע דאָנערשטיק ביי מיר אין יאַטקע,

אַ פאָר מאָל אַ רעד געטאָן מיט איר, ווייזט אויס, נישקשה, אַ שטילע, און איך אַליין בין, קיין עין־הרע, ווי איר זעט, אַ שטיקל באַלעבאָס, ס'איז דאָ אַ שטוב אַן אייגענע, און קלייטלעך אַ פאָר, און באַלעבאַטישקייט, ווי איר זעט, נישט צו פאַרזינדיקן, און אַ ביסל געלט אין קאַסטן אויך; וואָס באַדאַרפן מיר, ר' טביה, די ציגיינערשע שטיק, בריהן זיך, חכמהן זיך? אַמער, נעמט מען און מע שלאָגט־צו צו אַ האַנט, איינס־צוויי־דריי, איר פאַרשטייט, צי ניין?"...

בקיצור, אַז ער האָט מיר אויסגערעדט אָט־אָ־דאָס־אָ, בין איך געבליבן זיצן אָן לשון, ווי איינער בשעת מען קומט און מען זאָגט אים אָן פלוצים אַ בשורה. לכתחילה איז מיר אַפילו דורכגעפלויגן אַ מחשבה: לייזער־וואָלף... צייטל... ער האָט שוין אַזוינע קינדער ווי זי... נאָר באַלד האָב איך זיך אַליין אָפגעשלאָגן: ס'טייטש, אַזאַ גליק! אַזאַ גליק! עס וועט דאָך איר זיין גוט, ווי די גאַנצע וועלט! אַי, טאָמער איז ער נישט אַזאַ צעוואָרפענער פאַרשוין? איז דאָס היינטיקע יאָרן, פאַרקערט, די גרעסטע מעלה. איין חסרון נאָר, וואָס ער איז אַ ביסל צו פראָסט־לעך... נו, מילא, קאָן דען איטלעכער זיין אַ יודע־ספר? קאַרג פאַראַן נגידים, פיינע מענטשן אין אַנאַטעווקע, אין מאַזעפעווקע און אַפילו אין יעהופעץ, וואָס ווייסן נישט קיין צלם פאַר קיין אלף; פון דעסטוועגן, אַז ס'איז באַשערט, לאָם איך האָבן אַזאַ יאָר, וואָס פאַר אַ כבוד זיי האָבן אויף דער וועלט... — „נו, ר' טביה, מאַכט ער צו מיר, וואָס שווייגט איר?" — וואָס זאָל איך שרייען, זאָג איך צו אים כלומרשט, ווי איך קווענקל מיך; דאָס איז, ר' לייזער־וואָלף, פאַר־שטייט איר מיך, אַזאַ עניין, וואָס מען באַדאַרף אים גוט באַקלערן אַרום און אַרום; ס'איז עפעס נישט קיין קאַטאָוועסל, זאָג איך, דאָס ערשטע קינד ביי מיר! — „אדרבה, מאַכט ער, ווייל ס'איז דאָס ערשטע קינד ביי אייך; איר וועט שוין, זאָגט ער נאָכדעם, אם־ירצה־השם, קאָנען חתונה מאַכן די אַנדערע טאָכטער אויך, און שפעטער, מיט דער צייט, די דריטע, איר פאַרשטייט, צי ניין?" — אָמן, גם אתם! — זאָג איך. — חתונה מאַכן איז קיין קונץ נישט, דער אייבערשטער זאָל נאָר צושיקן, זאָג איך, איטלעכן באַזונדער זיין זיווג... — „ניין, מאַכט ער, נישט דאָס מיין איך, ר' טביה, איך מיין עפעס אַנדערש גאָר, וואָרום קיין נדן, ברוך־השם, פאַר אייער צייטלען באַדאַרפט איר שוין נישט, און אויסקליידן זי צו דער חתונה, אַלץ וואָס אַ מיידל באַדאַרף — דאָס נעם איך אויף זיך, און אייך, זאָגט ער, וועט מסתמא דערפון אויך עפעס אַריינפאַלן אין בייטל אַריין..." — פע, מאַך איך צו אים, איר רעדט דאָך עפעס גאָר, איר זאָלט מיר מוחל זיין, טאַקע ווי אין יאַטקע! וואָס הייסט אין בייטל אַריין? פע! מיין צייטל איז חלילה נישט אַזעלכע, איך זאָל זי פאַרקויפן פאַר געלט, פע־פע! — „אַז פע איז פע, מאַכט ער צו מיר, איך האָב געמיינט אדרבה ואַדרבה; נאָר אַז איר זאָגט פע, לאָז זיין פע! אַז אייך איז ליב, איז מיר ניחאָ! דער עיקר, זאָגט ער, עס זאָל זיין וואָס גיכער, איך מיין טאַקע באַלד, ווי זאָגט ער, אַ ב אַ ל ע ב אָ ס ט ע אין שטוב

טביה מיט זיין משפחה. (בילד פון ז. טאָלקאַטשאָוו)

אַריין, איר פֿאַרשטייט, צי ניין?״... מהכתיתי, זאָג איך, אין מיר איז קיין מניעה; מען באַדאַרף דאָך אָבער איבעררעדן מיט מיין פלוניתטע, זאָג איך, אין אַזעלכע זאַכן, האָט זי די דעה, נישט קיין קלייניקייט — אַ מאַמע איז אַ פּאַקרישקע. היינט זי אַליין, זאָג איך, צייטל מיין איך, באַדאַרף מען אויך אַ פרעג טון. — „בלאָטע, זאָגט ער, פרעגן באַדאַרף מען גאָר? דערציילן, ר׳ טביה, קומען אַהיים און דערציילן אַזוי און אַזוי, און שטעלן אַ חופה, אַ וואָרט און צוויי און אַ מאַהריטש!״ — זאָגט דאָס נישט, זאָג איך, זאָגט דאָס נישט, ר׳ לייזער־וואָלף. אַ מיידל איז נישט קיין אלמנה חלילה. — „געוויינטלעך, זאָגט ער, אַ מיידל איז אַ מיידל, נישט קיין אַלמנה, אַט דערפֿאַר טאַקע באַדאַרף מען, זאָגט ער, באַ־צייטנס דערפֿון רעדן. און דערוויילע, זאָגט ער, לאָמיר, ר׳ טביה, נעמען צו קאָפּ־לעך לחיים, האַ, צי ניין?״... מהכתיתי, זאָג איך, פאַר וואָס נישט? וואָס געהער זיך אַן שלום צו מחלוקת? ווי זאָגט ער: אָדם איז אַ מענטש און בראָנפן איז בראָנפן. ס׳איז פֿאַראַן, זאָג איך, ביי אונדז אַ גמרא... און האַק אים אַריין אַ גמרא, איינע און די אַנדערע, אַ נעכטיקן טאָג, פון שיר־השירים און פון חד־גדיאַ...

בקיצור, מיר האָבן איינגענומען דעם ביטערן טראָפּן, ככתוב — ווי גאָט האָט געבאָטן! די קאַרנאָסע האָט דערוויילע געבראַכט צו טראָגן דעם סאַמאָוואַר, און מיר האָבן געמאַכט צו גלעזלעך פּונטש, פאַרבראַכט גאָר פריינדלעך, געווינטשע־װעט, געשמועסט, געפּלאַפּלט אַלץ פונעם שידוך. — איר ווייסט דען, ר׳ לייזער־וואָלף, זאָג איך, וואָס פאַר אַ באַרילאַנט דאָס איז? — „איך ווייס, זאָגט ער, גלייבט מיר, אַז איך ווייס; איך זאָל נישט ויסן, זאָגט ער, וואָלט איר גאָר נישט גערעדט!״ און מיר רעדן אַזוי ביידע אינאיינעם. איך שריי: אַ באַריליאַנט, אַ דיי־מענט! איר זאָלט נאָר ויסן, ווי אַזוי זי צו שאַנעווען, נישט אַרויסבאַווייזן דעם קצב... און ער: „האָט קיין מורא נישט, ר׳ טביה; וואָס זי וועט עסן ביי מיר אין דער וואָכן האָט זי ביי אייך נישט געגעסן אום יום־טוב״... — עט, זאָג איך, עסן איז אויך אַן עסק? דער נגיד, זאָג איך, עסט נישט קיין רענדלעך, דער אָרעמאַן עסט נישט קיין שטיינער; איר זענט אַ פּראָסטער מענטש, זאָג איך, פאַרשטייט איר נישט ווי צו שאַצן איר בריהשאַפט, איר חלה־באַקן, אירע פיש, ר׳ לייזער־וואָלף, אירע פיש! מע באַדאַרף, זאָג איך, האָבן אַ זכיה... און ער ווידער: „ר׳ טביה, איך זענט, איר זאָלט מיר מוחל זיין, שוין אויסגעוועפּט, ר׳ טביה, איר קענט נישט קיין מענטשן, ר׳ טביה, איר קענט מיך נישט!״...

בקיצור, מיר האָבן, אַפּנים, אַוועקגעשריגן אָט־אַזוי־אַ אַ היפּשע ווײַלע און זענען געוואָרן רעכט מבוסמדיק, וואָרום אַז איך בין געקומען אַהיים, איז שוין געווען שפּעטלעך אין דער נאַכט און די פיס זענען מיר געווען ווי געפּענטעט. מיין ווייב זאָל געזונט זיין האָט אָבער באַלד דערקענט אין מיר, אַז איך בין פאַרקנאַקט, און האָט מיר געגעבן אַ ויסטן פעטשאַטעק, ווי איך בין ווערט. —

שאַ, בייזער זיך נישט, גאָלדע! — זאָג איך צו איר גאַנץ פריילעך, און עס גלוסט זיך מיר אַזש גיין טאַנצן. — שריי נישט, נשמה מיינע, עס קומט אונדז מזל־טוב! — „מזל־טוב? אַ וויסטער מזל־טוב, זאָגט זי, האָסט שוין פאַרזינדיקט די מאורע בהמה, לייזער־וואָלפן זי פאַרקויפט?" — נאָך ערגער! — זאָג איך. — „אויסגעביטן, זאָגט זי, אויף אַן אַנדערער? אָפּגענאַרט לייזער־וואָלפן, אַ רחמנות בעבעך?" — נאָך ערגער! — זאָג איך. — „נו רעד שוין, זאָגט זי, ווערטער, קוק אָן, ווי מען באַדאַרף ביי אים קויפן אַ וואָרט!" — מזל־טוב דיר, גאָלדע, זאָג איך נאָך אַ מאָל, מזל־טוב אונדז ביידן, אונדזער צייטל איז אַ כלה געוואָרן! — „אויב אַזוי, זאָגט זי, ביסטו דאָך טאַקע גוט פאַרקלאָפּט, גאָר נישט אויף קאַטאָוועס, רעדסט פונעם וועג! האָסט, אַפּנים, געמאַכט, זאָגט זי, אַ רעכטע כוסה?" — אַ כוסה, זאָג איך, האָבן מיר מיט לייזער־וואָלפן געמאַכט, און צו גלעזלעך פונטש האָבן מיר מיט לייזער־וואָלפן גענומען, נאָר ביי די געדאַנקען, זאָג איך, בין איך נאָך. הנה זיי וויסן, גאָלדע ברודער, אַז אונדזער צייטל איז אין אַ גוטער, אַ מזלדיקער שעה אַ כלה געוואָרן פאַר אים אַליין, פאַר לייזער־וואָלפן! און איך האָב איר איבערגעגעבן די גאַנצע מעשה פון אָנהייב ביזן סוף, ווי אַזוי און וואָס און ווען און פון אַלץ, וואָס מיר האָבן גערעדט, נישט דורכגעלאָזט קיין האָר אַפילו. — „הערסטו, טביה, זאָגט צו מיר מיין ווייב, גאָט זאָל מיר טאַקע אַזוי העלפן ווי איך וועל מיך קערן און ווענדן, זאָגט זי, ווי דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז דאָס, וואָס לייזער־וואָלף האָט דיך גערופן, איז נישט אומזיסט. נאָר וואָס־זשע־דען? איך האָב מורא געהאַט דערפון צו טראַכטן, טאָמער חלילה לאָזט זיך אויס אַ בוידעם. איך דאַנק דיר, גאָטעניו, זאָגט זי, איך דאַנק דיר, האַרצעדיקער פאָטער געטרייער, סע זאָל טאַקע נאָר זיין אין אַ גוטער שעה, אַ מזלדיקער, זי זאָל זיך עלטערן מיט אים אין עושר און אין כבוד, וואָרום פרומע־שרה, זאָל זיין אָפּגעשיידט פון מיר, האָט געהאַט ביי אים עפּעס נישט אַזאַ גוטע וועלט; זי איז, זאָל מיר מוחל זיין, נישט אַקעגן נאַכט דערמאָנענדיק, געווען אַ יידענע אַן איינגעגעסענע, נישט געקאָנט אויסקומען מיט קיינעם, גאָר נישט דאָס וואָס אונדזער צייטל, איר צו לענגערע יאָרן. אַ דאַנק דיר, אַ דאַנק דיר, גאָטעניו! נו, טביה, זאָגט זי, וואָס האָב איך דיר געזאָגט, דו לעקיש איינער? באַדאַרף זיך אַ מענטש זאָרגן? אַז ס'איז באַשערט, זאָגט זי, קומט דאָס אַליין אין שטוב אַריין"... — דאָס אַוודאַי, זאָג איך, ס'איז דאָך אַ בפירושער פסוק... — „וואָס טויג מיר דיין פסוק, זאָגט זי, מען באַדאַרף זען גרייטן זיך צו דער חתונה; קודם־כל אויסרעכענען, זאָגט זי, לייזער־וואָלפן אַ צעטל, וואָס צייטל באַדאַרף האָבן צו דער חתונה; מילא פון פּאָווילע, זאָגט זי, איז נישטאָ וואָס צו רעדן. זי האָט נאָך נישט קיין פּאָדעם גרעט, זאָלסט זאָגן, אַ פּאָר זאָקן אַפילו. היינט, זאָגט זי, מלבושים — איינס אַ זיידנס צו דער חופּה און איינס אַ וועלנס אויף זומער, דאָס אַנדערע אויף ווינטער, און פּלאַטיעס אַ פּאָר, און קליידלעך אונטערשטע, און מאַנטלען,

זאָגט זי, ווײל איך, זי זאָל האָבן צוויי: אײנעם אַ באָרנוס מיט קעץ אויף אין דער־וואָכן, און אײנעם אַ גוטן מיט שליאַמעס אויף שבת; הײנט עפּעס שטיוועלעך, אַ גאָרסעט, הענטשקעלעך, נאָזטיכלעך, אַ זאָנטיקל און די איבעריקע זאַכן דאָרטן, וואָס אַ מײדל באַדאַרף האָבן הײנטיקע צײטן״... — ווי קומט דאָס צו דיר, זאָג איך, גאָלדע סערדצע, דו זאָלסט גאָר וויסן פון אַזעלכע שמאָכטעליאַקעס? — „וואָס איז? — זאָגט זי. — איך בין נישט געווען צווישן מענטשן? דו, זאָגט זי, לאָז מ י ד , איך וועל שוין אַלײן מיט אים אַלצדינג רעדן; לײזער־וואָלף, זאָגט זי, איז, בישקשה, אַ ייִד אַ נגיד״.

בקיצור, מיר האָבן אַזוי אַוועקגערעדט ביזן ווײסן טאָג אַרײן. — נעם צו־נויף זאָג איך, מײן ווײב, דאָס ביסל קעז און פּוטער און לאָם איך פֿאָרן דערווײל קײן בויבעריק; עס איז טאַקע אַלצדינג שײן און פֿײן אַרום און אַרום, נאָר דאָס געשעפֿט זאָג איך, קאָן מען נישט פֿאַרבײגן אויף אַ זײט. און גאַנץ פֿרי, עס איז נאָך געווען טונקל, האָב איך אײנגעשפּאַנט דאָס פֿערד־און־וועגעלע און בין אַוועק קײן בויבעריק. געקומען קײן בויבעריק אויפֿן מאַרק — אַהאַ! (ס'איז דען פֿאַראַן אַ סוד בײ ייִדן?) מען ווײסט שוין אַלצדינג און מען שטעקט־אָפּ מזל־טוב פֿון אַלע זײטן: — „מזל־טוב אײך, ר' טביה, ווען האָבן מיר, אם ירצה השם, אַ חתונה?״ — מיט מזל זאָלט איר, זאָג איך, לעבן. — „בלאָטע, זאָגן זײ, עס וועט אײך גאָר נישט העלפֿן, ר' טביה, משקה מוזט איר שטעלן; קײן עין־הרע אַזאַ גליק, אַ שמאַלץ־גרוב!״...

בקיצור, אָפּגעפֿאַרטיקט זיך מיט מײן מסחר, גיך און געשווינד, ווי געווינט־לעך, האָב איך גענומען מיט גוטע ברידער צו־ביסלעך לחיים, צוגעווינטשעוועט זיך אײנס ועם אַנדערן, ווי עס געהער צו זײן, און איך האָב מיך אויפֿגעזעצט און בין אַוועק אַהײם לעבעדיק־פֿרײלעך, גאָר בגילופֿין. פֿאָרנדיק אַזוי אין וואַלד, זומער־לעבן, די זון באַקט, נאָר פֿון בײדע זײטן וואַלד דער שאָטן פֿון בײמער, דער ריח פֿון די סאָסנעס, מחיה־נפֿשות. צי איך מיך אויס ווי אַ גראַף אין וועגעלע, לאָז נאָך מײן חברה־מאַן די לײצעס: גײ שוין, זאָגט איך צו אים, זײ מוחל, אַלײן, דער וועג דאַרף דיר שוין זײן באַקענט — און אַלײן צעלאָז איך מיך אויף אַ קול און זינג מיר אַ ניגונדל. אויפֿן האַרצן איז עפּעס יום־טובֿדיק. פּלוצים צע־לאָזט זיך דאָס פֿערדל מײנס אַראָפּ־באַרג, און אײדער איך הײב אויף דעם קאָפּ אַ קוק טון, ווו איך בין אין דער וועלט, ליג איך שוין אויף דער ערד מיט אַלע לײדיקע טעפּלעך און קריגלעך, און דאָס וועגעלע אויף מיר! קוים מיט צרות, מיט לײדן אַרויסגעקאַראַטשקעט זיך, און אויפֿגעשטאַנען אַ צעבראָכענער, אַ צעהרגעטער, לאָז איך אויס מײן ביטער האַרץ צום פֿערדל. אײנגעזונקען זאָלסטו ווערן! ווער האָט דיך געבעטן, שלימזל, באַווײזן אַ בריהשאַפֿט, אַז דו קאָנסט לויפֿן באַרג־אַראָפּ? האָסט דאָך מיך שיִער, זאָג איך, אומגליקלעך געמאַכט, דו

אַשמדאַי! און איך האָב אים איינגעטײלט ווײפל ס׳איז אין אים אַרײן. מײן בחור האָט, אַפּנים, אַלײן פאַרשטאַנען, אַז ער האָט דאָ פאַרשטיפט אַ מיאוסע מעשה, געשטאַנען אַראָפּגעלאָזט די מאָרדע, כאַטש מעלק אים אויס. — כאַפּט דיך דער וואַטנמאַכער. — זאָג איך צו אים און מאַך צערעכט דאָס ווערעלע, נעם צונויף די כלים און הלך לעולמו — פאָר ווײטער. נישט קײן גוטער סימן, זאָג איך צו זיך אַלײן; איך האָב מורא, צי עס האָט זיך נישט געטראָפן אין דערהײם עפּעס אַ נײער אומגליק?...

כך הוה. איך פאָר־אָפּ נאָך אַ ווערסט צװײ, שוין נישט ווײט פון דערהײם, דערזע איך אין מיטן שליאַך גײט גלײך אַקעגן מיר אַ מענטש אינעם געשטאַלט פון אַ נקבה. איך פאָר־צו נעענטער, קוק מיך אײַן: צײטל!... איך ווײס נישט פאַר וואָס, נאָר עס האָט זיך מיר אָפּגעריסן אין האַרצן, אַז איך האָב זי דערזען. איך שפּרינג אַראָפּ פונעם וואָגן: צײטל, ס׳איז דו? וואָס טוסטו דאָ? פאַלט זי מיר נישט אויפן האַלדז מיט אַ געוויין? גאָט איז מיט דיר, זאָג איך, טאָכטער מײַנע, וואָס ווײנסטו? — „אוי, זאָגט זי, טאַטע, טאַטע!"... און באַוואַשט זיך מיט טרערן. עס איז מיר פינצטער געוואָרן אין די אויגן און פאַרקלעמט בײם האַרצן. — וואָס איז דיר, טאָכטער, זאָג מיר, וואָס איז דיר געשען? — זאָג איך צו איר און נעם זי אַרום. גלעט זי, האַלדז זי, קוש זי, און זי אין אײן קול: — „טאַטע, טאַטע, האַרציקער, געטרײַער, זאָגט זי, דעם דריטן טאָג אַ שטיקל ברויט, האָב רחמנות, זאָגט זי, אויף מײַנע יונגע יאָר!"... און פאַרגײט זיך פאַר געוויין, קאָן מער קײן וואָרט נישט אויסרעדן. אַז אָך און ווײ איז מיר, טראַכט איך, איך שטויס מיך שוין, וואָס דאָ איז! דער רוח האָט מיך אָוועקגעטראָגן קײן בויבע־ריק! — וואָס באַדאַרף מען ווײנען, זאָג איך צו איר און גלעט זי בײם קאָפּ, נאַרעלע, וואָס באַדאַרף מען ווײנען? ממה־נפשך, זאָג איך, נײן איז נײן, מען וועט דיר מיט גוואַלד חלילה קײנער נישט אַנהענגען אַ לונג און לעבער אויף דער נאָז. מיר האָבן, זאָג איך, געמײנט דײַן טובה טאַקע, געוואָלט ווי צום בעסטן. אלא ס׳איז דיר נישט צום האַרצן, וואָס זאָל מען טון? מסתמא, זאָג איך, איז נישט באַשערט... — „אַ דאַנק דיר, זאָגט זי, טאַטע, לאַנג לעבן זאָלסטו", — און פאַלט מיר ווידער אויפן האַלדז און הײבט ווידער אָן צו קושן מיך און ווײ־נען, גיסן מיט טרערן. — אָבער לאָז שוין זײַן גענוג געווײנט, זאָג איך; קריך, זאָג איך, אין וואָגן אַרײַן און לאָמיר פאָרן אַהײם, די מאַמע, זאָג איך, וועט דאָרטן איבערטראַכטן מי יודע וואָס!

בקיצור, מיר האָבן זיך בײדע אַרײַנגעזעצט אין וואָגן אַרײַן, און איך האָב אָנגעהויבן אײַנצושטילן זי מיט רײד, אַהין, אַהער. די מעשה דערפון, זאָג איך, איז דאָך אַזוי; מיר האָבן, זאָג איך, דערבײַ חלילה קײן שום שלעכטע מחשבה נישט געהאַט; גאָט איז יודע דעם אמת, מיר האָבן געוואָלט, ווי זאָגט ער, לעת־

צרה באַוואָרענען אַ קינד; אַי, עס לאָזט זיך נישט, מסתמא, זאָג איך, הייסט גאָט אַזוי; נישט באַשערט, זאָג איך, דיר, טאָכטער מיינע, קומען אויפֿן גרייטן, ווערן אַ באַלעבאָסטע אויף אַלדאָס גוטס, און אונדז אַ שטיקל נחת דערלעבן, זאָג איך, אויף די עלטערע יאָרן, פֿאַר אונדזער האָרעוואַניע, זאָג איך, טאָג ווי נאַכט אין דער טאַטשקע איינגעשפּאַנט, קיין גוטע מינוט, נאָר דלות, נאָר דחקות, נאָר שלים־שלים־מזל אַרום און אַרום!... „אוי, טאַטע, זאָגט זי צו מיר ווידער מיט אַ געוויין, איך וועל מיך שטעלן, זאָגט זי, פֿאַר אַ דינסט, ליים וועל איך טראָגן, ערד וועל איך גראָבן!“... — וואָס וויינסטו, נאַריש מיידל, זאָג איך צו איר, איך זאָג דיר דען עפּעס, נאַרעלע? צי איך האָב טענות צו דיר? גלאַט, זאָג איך, ס'איז ביטער און פֿינצטער, רעד איך מיר אויס דאָס האַרץ, שמועס איך מיך אויס מיט אים, מיטן רבונו־של־עולם, ווי אַזוי ער פֿירט מיט מיר. נאָר מסתמא, זאָג איך, באַדאַרף אַזוי צו זיין; ער איז אויבן, אין דער הייך, זאָג איך, און מיר זענען דאָ, אין דער ערד, טיף, טיף אין דער ערד, מוזן מיר זאָגן, אַז ער איז גערעכט און זיין משפּט איז גערעכט. וואָרום אַז מיר זאָלן וועלן שמועסן טאַקע דאָס אייגענע ווידער צוריק, בין איך דען נישט קיין גרויסער נאַר? וואָס שריי איך? וואָס פּיל־דער איך? וואָס הייסט, זאָג איך, איך, קליין ווערעמל, וואָס פּויזשעט אַרום דאָ אויף דער ערד, וואָס אַ מינדסט ווינטעלע, אַז גאָט וויל נאָר, מאַכט פֿון מיר אַ תל־עולם אין איין כהרף־עין, שטעל איך מיך אַרויס מיט מיין נאַרישן שכל און וויל אים זאָגן דעות, ווי אַזוי צו פֿירן דאָס וועלטל זיינס? מסתמא, אַז ער הייסט אַזוי, באַדאַרף זיין אַזוי, וואָס העלפֿט דאָ טענות? און דיר, זאָג איך, לאָז גאָט צושיקן דיין זיווג, נאָר עפּעס אַ רעכטס, און וואָס צום גיכסטן. אָמן, כן יהי רצון — זאָג איך, די מאַמע זאָל כאָטש אַזוי נישט שרייען, איך וועל שוין פֿון איר כאַפּן אַ גוטן פּסק!...

בקיצור, מיר זענען געקומען אַהיים, אויסגעשפּאַנט דאָס פֿערדל און אַוועק־געזעצט זיך ביי דער שטוב אויפֿן גראָז עפּעס צוטראַכטן אַן עצה, אויסקלערן פֿאַר מיין ווייב אַ מעשה פֿון טויזנט־איין־נאַכט, אַבי אַרויס פֿון אַ צרה. פֿאַרנאַכטלעך, די זון זעצט־זיך; זומער־לעבן, די זשאַבעס פֿון דערווייטן קוואַקען; דאָס פֿערדל, געפּענטעט אויף צוויי פֿיס, שטשיפּעט גראָז; די בהמהלעך, נאָר־וואָס געקומען פֿון דער טשערעדע, שטייען איבער די צעבערס און וואַרטן, מען זאָל זיי אויסמעלקן; אַרום און אַרום דאָס גראָז שמעקט — נאָר אַ גן־עדן! איך זיץ מיר אַזוי און באַ־טראַכט דאָס אַלצדינג און קלער מיר בשעת־מעשה, ווי קלוג דער רבונו־של־עולם האָט דאָס באַשאַפֿן דאָס וועלטל זיינס, אַזוי אַז איטלעכס באַשעפֿעניש, פֿונעם מענטשן ביז להבדיל אַ בהמה, זאָל זיך זיין פֿאַרדינען ברויט — אומזיסט איז נישטאָ! דו, בהמה, ווילסט זיך פֿרעסן — גיי מעלק זיך, גיב מילך, זיי מפרנס אַ ייִד מיט ווייב און קינדערלעך! דו, פֿערדל, ווילסט קייען — לויף אַלע מאָל הין און צוריק מיט די טעפּלעך קיין בויבעריק! און דעסגלייכן דו, מענטש, להב־

דיל, ווילסט אַ שטיקל ברויט — גיי האָרעווע, מעלק די בהמות, טראָג זיך מיט די קריגלעך, שלאָג פּוטער, מאַך קעז, שפּאַן דאָס פערדל און שלעפּ זיך אַלע פרימאָרגן קיין בויבעריק אויף די דאַטשעס, בייג זיך און בוק זיך צו די יעהופּעצער גבירים, שמייכל צו זיי, חנפה זיי, קריך זיי איטלעכן באַזונדער אין דער נשמה אַריין, געב אַכטונג, זיי זאָלן זיין צופרידן, חלילה נישט אָנרירן זיי אין כבוד!... אַי, בלייבט דאָך אַ קשיא: ווו שטייט דאָס געשריבן, אַז טביה באַדאַרף האָרעווען פון זייערטוועגן, אויפשטיין גאַנץ פרי, ווען גאָט אַליין שלאָפט נאָך, וואָס איז? בכדי זיי זאָלן האָבן פּונקט צו דער קאַווע אַ פרישׁ שטיקל קעז און פּוטער? ווו שטייט דאָס געשריבן, אַז איך בין מחויב אויסגעריסן צו ווערן צוליב אַ שיטערן קרופּניק, אַ קאַליש מיט גרויפּן, און זיי, די יעהופּעצער נגידים, באַדאַרפן אויס־רוען די ביינער אויף די דאַטשעס, נישט טון קיין האַנט אין קאַלט וואַסער און עסן דווקא געבראָטענע קאַטשקעלעך, און דווקא גוטע קנישעס, מלינצעס מיט ווערטוטן? בין איך דען נישט אַזאַ ייִד, ווי זיי? וואָלט דען נישט געווען קיין יושר, כ'לעבן, אַז טביה זאָל זיך אַוועקזעצן כאָטש איין זומער אויף אַ דאַטשע? „אַ גוטן אָוונט, רב טביה!" — הער איך עמעצער רופט מיך אָן ביים נאָמען. איך דריי מיך אַרום, איך טוט אַ קוק — אַ באַקאַנטער: מ אָ ט ל ק אַ מ ז ו י ל, אַ שניידער־יונג פון אַנאַטעווקע. — ברוך־הבא, זאָג איך, סקאָצל קומט, מען זאָל דערמאָנען משיחן. זיץ, מאָטל, אויף גאָטס ערד, זאָג איך, ווי קומסטו פלוצים אַהער? — „ווי איך קום? מיט די פיס". — מאַכט ער צו מיר און זעצט זיך אַוועק נעבן מיר אויפן גראָז און קוקט אַהין, ווו מײַנע מיידלעך דרייען זיך אַרום מיט די טעפּלעך און מיט די קריגלעך. — „איך קלייב מיך שוין לאַנג צו אייך, ר' טביה, מאַכט ער צו מיר, נאָר איך האָב אַלץ קיין צייט נישט; איין שטיקל אַרבעט אַרויס־געלאָזט, דאָס אַנדערע גענומען. איך בין מיר היינט אַליין פאַר זיך אַ שניידער. אַרבעט איז פאַראַן, ברוך־השם, גענוג, אַלע שניידערס זענען פאַרוואָרפן מיט אַר־בעט. ס'איז ביי אונדז משך אַ זומער פון חתונות. די גאַנצע וועלט, זאָג איך, מאַכט חתונה, נאָר איך איינער האַלט נאָך נישט דערביי; מסתמא בין איך נישט ווערט ביי גאָט... — „ניין, מאַכט ער צו מיר און קוקט אַהין, ווו די מיידלעך זענען, איר האָט אַ טעות ר' טביה; איר זאָלט וועלן, וואָלט איר אויך געהאַלטן איצט ביי חתונה מאַכן, עס ווענדט זיך נאָר אָן אייך"... — דהיינו, זאָג איך, ווו אַרום? אפשר מיינסטו אַ שידוך פאַר מיין ציַיטלען? — „ווי געמאָסטן!" — מאַכט ער צו מיר. — כאָטש עפּעס אַ רעכטן שידוך? — זאָג איך און טראַכט מיר בשעת־מעשה: עס וועט זיין שיין, טאָמער מיינט ער לייזער־וואָלף דעם קצבֿ!... „טשאַקנדיק און קנאַקנדיק!" — ענטפערט ער מיר אויף שניידער־לשון און קוקט אַלץ אַהין, ווו די מיידלעך זענען. — פון וואַנען, למשל, איז דער שידוך דיינער, פרעג איך אים, פון וואָסערע קאַנטן? אויב ער שמעקט מיט יאַטקע, זאָג איך, וויל איך גאָר נישט הערן, נישט זען! — „חס וחלילה, זאָגט ער, ער הייבט

נישט אָן שמעקן מיט יאַטקע; איר קענט אים, ר׳ טביה, זייער גוט!"... — איז דאָס כאָטש, זאָג איך, עפּעס אַ גלייכע זאַך? — „נאָך אַ מין גלייך, זאָגט ער, גלייך צו גלייך איז נישט גלייך; ס׳איז, ווי מען זאָגט, אָגיל ואשמח — צוגעשניטן און אויפגעבנייט!"... — ווער־זשע איז דער שידוך, זאָג איך, לאָמיר האָרכן? — „ווער דער שידוך איז? — מאַכט ער און קוקט אַלץ אַהין. דער שידוך איז, פאַרשטייט איר מיך, ר׳ טביה, טאַקע איך אַליין"... ווי ער האָט דאָס מיר נאָר אויסגערעדט, אַזוי בין איך אונטערגעשפּרונגען, ווי אַן אָפּגעבריטער, פון דער ערד, און ער נאָך מיר, און אַזוי זענען מיר געבליבן שטיין איינער אַקעגן אַנדערן, אָנגעדראָדלט, ווי די העגער. צי דו ביסט משוגע געוואָרן, זאָג איך צו אים, צי דו ביסט גלאַט אַזוי אַראָפּ פונעם זינען? ביסט אַליין דער שדכן, אַליין דער מחותן און אַליין דער חתן, דאָס הייסט, אַן אייגענע חתונה מיט אייגענע קלעזמער! איך האָב נאָך, זאָג איך, אַזעלכעס נישט געהערט אין ערגעץ, אַז אַ בחור זאָל זיך אַליין רעדן אַ שידוך! — „דאָס וואָס איר זאָגט, ר׳ טביה, מאַכט ער צו מיר, אַז איך בין משוגע, לאָזן אונדזערע שונאים משוגע ווערן; איך בין נאָך, מעגט איר מיר גלייבן, ביי אַלע געדאַנקען; מען באַדאַרף גאָר נישט זיין, זאָגט ער, משוגע, אַז מען זאָל ווערן אייער צייטלען; אַ סימן האָט איר, אַז לייזער־וואָלף, וואָס איז דער גרעסטער נגיד ביי אונדז אין שטאָט, האָט זי געוואָלט נעמען ווי זי שטייט און גייט... איר מיינט, ס׳איז אַ סוד? דאָס גאַנצע שטעטל ווייסט שוין!... נאָר וואָס טויג לאַנגע שמועסן? די מעשה פון דער געשיכטע, זאָגט ער, איז אַזוי: איך און אייער טאָכטער צייטל האָבן זיך געגעבן דאָס וואָרט שוין לאַנג, שוין העכער אַ יאָר, אַז מיר זאָלן זיך נעמען"... אַ מעסער אין האַרצן, ווען עמעצער זעצט מיר אַריין, וואָלט מיר געווען אַ סך מער ניחא, ווי די דאָזיקע ווערטער: ערשטנס, ווי קומט ער, מאָטל שניידער, צו טביהן פאַר אַן איידעם? והשנית, וואָס איז דאָס פאַראַ דיבורים: זיי האָבן זיך געגעבן דאָס וואָרט, אַז זיי זאָלן זיך נעמען? — נו, און ווו בין איך? — רוף איך מיך אָן צו אים. — עפּעס האָב איך אויך אַ שטיקל דעה צו זאָגן אויף מיין קינד, צי מיך פרעגט מען שוין גאָר נישט? — „חס וחלילה, מאַכט ער, דערויף בין איך דאָך טאַקע געקומען צו אייך איבעררעדן, אַזוי ווי איך האָב דערהערט, אַז לייזער־וואָלף שדכנט זיך צו אייער טאָכטער, וואָס שוין העכער אַ יאָר אַז איך האָב זי ליב..." — ס׳אַ משל, זאָג איך, אַז טביה האָט אַ טאָכטער צייטל, און דו הייסט מאָטל קאַמזויל און ביסט אַ שניידער, היינט וואָס האָסטו צו איר, דו זאָלסט זי פיינט האָבן?... — „ניין, מאַכט ער, נישט דאָס מיין איך, איך מיין גאָר עפּעס אַנדערש, איך האָב אייך געוואָלט דערציילן, אַז איך האָב ליב אייער טאָכטער, און אייער טאָכטער האָט מיך ליב, שוין העכער אַ יאָר, זיך געגעבן דאָס וואָרט מיר זאָלן זיך נעמען, האָב איך, זאָגט ער, עטלעכע מאָל געוואָלט זיין ביי אייך איבעררעדן, נאָר אַלץ אָפּגעלייגט אויף שפּעטער, ביז איך וועל מיר צונויפשלאָגן

עטלעכע קערבלעך אויף אַ מאַשין, און נאָכדעם ערשט אויסקליידן זיך, ווי עס געהער צו זיין". — טפו זאָלט איר ווערן, מאַך איך צו אים, מיט אייער קינ־דערשן שכל! און וואָס וועט איר טון נאָך דער חתונה — פאַרוואָרפן די ציין אויף די בענטאָנעס, צי דו וועסט האָדעווען דיין ווייב מיט קאַמזוילן?... — „ע, מאַכט ער צו מיר, אויף אייך איז מיר, ר' טביה, אַ חידוש, איר זאָלט אַזעלכעס זאָגן! איך מיין, אַז איר האָט חתונה געהאַט, האָט איר, דאַכט זיך, קיין אייגענעם מויער נאָך נישט געהאַט, פון דעסטוועגן זעט איר דאָך... ממה־נפשך, וואָס עס וועט זיין מיט כל ישראל וועט זיין מיט ר' ישראל... הייַנט בין איך דאָך אַ שטיקל בעל־מלאכה אויך"...

בקיצור, וואָס זאָל איך אייך דאָ לאַנג מאריך זיין? ער האָט מיך איבער־גערעדט, וואָרום — למאי זאָלן מיר זיך נאַרן, ווי אַזוי האָבן אַלע ייִדישע קינדער חתונה? אַז מען זאָל וועלן קוקן אויף די זאַכן, וואָלט אונדזער גראַד קיינמאָל נישט באַדאַרפט חתונה האָבן... איין זאַך האָט מיר נאָר פאַרדראָסן און האָב דאָס נישט געקאָנט פאַרשטיין בשום־אופן: וואָס הייסט, ז י י אַ ל יי ן ה אָ ב ן ז י ך ג ע ג ע ב ן ד אָ ס וו אָ ר ט? וואָס איז דאָס פאַר אַ וועלט געוואָרן? אַ בחור באַגעגנט זיך מיט אַ מיידל און זאָגט צו איר: ל אָ מ י ר ז י ך ג ע ב ן ד אָ ס וו אָ ר ט, אַ ז מ י ר ז אָ ל ן ז י ך נ ע מ ע ן... עפּעס גלאַט הפקר־ציבעלעס!... נאָר אַז איך האָב אַ קוק געטאָן אויף מיין מאָטלען, ווי ער שטייט זיך אַזוי, דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט, ווי אַ זינדיקער מענטש, מיינט דאָס גאַנץ ערנסט, אָן שום חכמות דערביי צו האָבן, האָב איך מיך מיישב געווען: לאָמיר זיך נאָר גוט באַרעכענען טאַקע דאָס אייגענע ווידער צוריק. וואָס ברעקל איך מיך אַזוי און וואָס מאַך איך דאָ אָנשטעלן? דער גרויסער מיוחס וואָס איך בין, צי די גוזמות נדן, וואָס איך געב מיין טאָכטער, צי די הלבשה אירע, משטיינס געזאָגט?... מאָטל קאַמזויל איז טאַקע אַ שניידער, ער איז אָבער אַ גאַנץ פיין בחורל, אַן אַרבעט־יונג, קאָן געבן אַ ווייב ברויט, און דערצו נאָך אַן ערלעך ייִנגל אויך, הייַנט וואָס האָב איך צו אים? — טביה, זאָג איך צו מיר אַליין, מאַך נישט קיין פוילע תנועות און זאָג באָם, לאָז זיין מיט גליק!... יאָ, וואָס טוט מען אָבער מיט מיין אַלטער? איך וועל דאָך פון איר האָבן אויף שיסל און אויף טעלער! ווי אַזוי פירט מען זי אַרויף, אַז עס זאָל ביי איר ווערן רעכט?... ווייסטו גאָר וואָס, מאָטל? — רוף איך מיך אָן צו מיין חתן. — דו גיי דיר אַהיים, איך וועל מיר דאָ דערווייל צורעכט מאַכן אַלץ, וואָס מען באַדאַרף, איבערשמועסן מיט דעם, מיט יענעם — אַלצדינג דאַרף זיין באַטראַכט. און אם ירצה השם מאָרגן, אויב דו וועסט ביז דעמאָלט קיין חרטה נישט האָבן, וועלן מיר זיך מסתמא זען... — „חרטה? — מאַכט ער צו מיר — איך וועל האָבן חרטה? איך זאָל נישט דערלעבן אַוועקגיין פון דעם אָרט, עס זאָל פון מיר ווערן, זאָגט ער, אַ שטיין, אַ ביין!"... — צו וואָס טויג דיר נאָך דאָס שווערן זיך, זאָג איך אים,

אַז איך גלייב דיר אָן אַ שבועה? גיי געזונט, זאָג איך, און אַ גוטע נאַכט, און לאָזן זיך דיר חלומען גוטע חלומות... און אַליין לייג איך מיך אויף שלאָפן, נאָר עס נעמט מיך נישט קיין שלאָף; דער קאָפּ ווערט מיר שווער נישט צעפּאַלן אויף שטיקלעך, טראַכטנדיק אַזאַ פּלאַן און אַזאַ פּלאַן, ביז איך בין געפאַלן אויף דעם רעכטן פּלאַן. וואָס־זשע איז דער פּלאַן? אָט וועט איר הערן, ווי אַזוי טביה פּאַלט אויף אַ גלייכס!

בקיצור, אַרום האַלבע נאַכט, די גאַנצע שטוב שלאָפט געשמאַק, דער כראָ־פּעט, דער פּייפט, בין איך מיך מיישב און הייב אָן צו שרייען נישט מיט מיין קול: גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד!... סע פאַרשטייט זיך, אַז אויף מיין גוואַלד האָט זיך די גאַנצע שטוב אויפגעכאַפּט, און פריִער פון אַלעמען גאָלדע. „גאָט איז מיט דיר, טביה, מאַכט זי צו מיר און טרייסלט מיך, שטיי אויף, וואָס איז דיר אַזעל־כעס, וואָס געוואַלדעוועסטו?“... איך עפן אויף די אויגן, קוק מיך אַרום כלומרשט אויף אַלע זייטן און רוף זיך אָן מיט אַ ציטערניש: — ווו איז זי ערגעץ? — „ווער איז? וועמען זוכסטו?“ — פרומע־שרהן, זאָג איך, פרומע־שרה לייזער־וואָלפס איז דאָ נאָר־וואָס געשטאַנען... — „דו רעדסט פון היץ, מאַכט צו מיר מיין ווייב, גאָט איז מיט דיר, טביה! פרומע־שרה לייזער־וואָלפס, זאָל זיין אָפּגעשיידט, איז שוין לאַנג אויף דער אמתער וועלט“. — איך ווייס, זאָג איך, אַז זי איז גע־שטאָרבן, נאָר זי איז אָבער פאָרט געווען נאָר־וואָס, אָט־דאָ ביי מיין בעט גערעדט מיט מיר, זי האָט מיך אָנגענומען, זאָג איך, ביים גאָרגל, מיך געוואָלט וואָרגן!... „גאָט איז מיט דיר, טביה, וואָס פלאַפּלסטו? —. מאַכט צו מיר מיין ווייב — עס האָט זיך דיר געקערט חלומען אַ חלום; שפּיי אויס דריי מאָל און דערצייל מיר וואָס האָט זיך דיר געחלומט, וועל איך דיר אויסלייגן צום גוטן“. — לאַנג לעבן זאָלסטו, גאָלדע, מאַך איך צו איר, וואָס דו האָסט מיך אויפגעמונטערט, ווען נישט, וואָלט איך פאַר שרעק געקראַפּירט אויפן אָרט. גיב מיר, זאָג איך, אַ טרונק וואַסער, וועל איך דיר דערציילן דעם חלום, וואָס האָט זיך מיר געחלומט. נאָר בעטן וועל איך דיך, גאָלדע, זאָלסט זיך נישט שרעקן און נישט איבערקלערן חלילה גאָט ווייס וואָס, קודם־כל, זאָג איך, האָט זיך מיר געחלומט, אַז ס׳איז ביי אונדז אַ שמחה; איך ווייס נישט, צי אַ קנס־מאָל, צי אַ חתונה. מענטשן אַ סך, ייִדן און ווייבער, דער רב און דער שוחט, היינט קלעזמער... דערווייל עפנט זיך די טיר און עס קומט אַריין דיין באָבע צייטל עליו השלום... מיין ווייב האָט דער־הערט די באָבע צייטל, איז זי שוין געוואָרן טויט ווי די וואַנט און רופט זיך אָן צו מיר: „ווי אַזוי איז זי אויסן פּנים און אין וואָס איז זי געגאַנגען אָנגעטאָן?“ — אַ פּנים האָט זי, זאָג איך, אויף אַלע אונדזערע שונאים, געל אַזוי ווי וואַקס, און אָנגעטאָן, געווייַנטלעך, אין ווייסן, אין תכריכים... „מזל־טוב! — מאַכט צו מיר די באָבע צייטל. — איך האָב נחת, וואָס איר האָט אויסגעקליבן פאַר אייער צייטלען, וואָס זי טראָגט מיין נאָמען, אַזאַ פיינעם חתן, אַ לייטישן; ער הייסט

מאַטל קאַמזויל, נאָך מיין פעטער מרדכי, און כאָטש ער איז אַ שניידער, פון דעסטוועגן איז ער זייער אַן ערלעך קינד״... — „פון וואַנען, רופט זיך אָן גאָלדע, האָט זיך צו אונדז גענומען אַ שניידער? אין אונדזער מישפּחה זאָגט זי, זענען פאַר־ראַן מלמדים, חזנים, שמשים, קברות־יידן, און גלאַט אַזוי אָרעמע לייט, נאָר נישט, חלילה, קיין שניידערס און נישט קיין שוסטערס״... — שלאָג־זשע מיך נישט איבער, גאָלדע, זאָג איך צו איר, מסתמא ווייסט דיין באָבע צייטל בעסער פון דיר... אַז איך האָב דערהערט פון דער באָבע צייטל אַזאַ מין מזל־טוב, רוף איך מיך אָן צו איר: וואָס זאָגט איר עפּעס, באָבעניו, אַז צייטלס חתן הייסט מאָטל און ער איז אַ שניידער, אַז בסך־הכל הייסט ער לייזער־וואָלף און ער איז גאָר אַ קצבֿ?... — „ניין, רופט זיך אָן די באָבע צייטל נאָך אַ מאָל, ניין, טביה, דיין צייטלס חתן הייסט טאַקע נאָר מאָטל, ער איז אַ שניידער, און מיט אים וועט זי זיך עלטערן, אם־ירצה־השם, אין עושר און אין כבוד״... רעכט, באָבעניו, זאָג איך צו איר נאָך אַ מאָל, וואָס־זשע טוט מען מיט לייזער־וואָלפן? ס׳טייטש, איך האָב דאָך אים ערשט נעכטן געגעבן דאָס וואָרט!... — איך האָב נאָר אויסגע־רעדט די דאָזיקע ווערטער, איך טו אַ קוק — נישטאָ די באָבע צייטל! אויף איר אָרט איז אויסגעוואַקסן פרומע־שרה לייזער־וואָלפס און מאַכט צו מיר כהאי לישנא: „ר׳ טביה! איך האָב אייך געהאַלטן תמיד פאַר אַן ערלעכן, פאַר אַ ייִדן מיט תורה, ס׳טייטש, ווי קומט דאָס, איר זאָלט טון אַזאַ זאַך, איר זאָלט וועלן, אַז אייער טאָכטער זאָל מיך ירשענען, זיצן אין מיין שטוב, האַלטן מיינע שליסלען, אָנטון מיין מאַנטל, טראָגן מיינע צירונג, מיינע פּערל?״... וואָס בין איך שולדיק, מאַך איך צו איר, אייער לייזער־וואָלף האָט אַזוי געוואָלט... „לייזער־וואָלף? — מאַכט זי צו מיר. — לייזער־וואָלף וועט האָבן אַ וויסטן סוף, און אייער צייטל... אַ רחמנות נעבעך, ר׳ טביה, אויף אייער טאָכטער; מער ווי דריי וואָכן וועט זי מיט אים נישט לעבן; און אַז עס וועט אויסגיין די דריי וואָכן, וועל איך קומען צו איר ביינאַכט און וועל זי אָננעמען ביים האַלדז אָט־אַזוי־אַ...״ און מיט די ווערטער, זאָג איך, האָט מיך פרומע־שרה אָנגענומען ביים גאָרגל און האָט מיך אָנגעהויבן צו וואָרגן אַזוי, אַז ווען נישט דו זאָלסט מיך געוועקן אויפוועקן, וואָלט איך שוין איצטער אָנגעשפּאַרט וויט־ווייט!... „טפו־טפו־טפו! — מאַכט צו מיר מיין ווייב און שפּייט אויס דריי מאָל דריי. — אין טייך זאָל דאָס פאַלן, אין דער ערד זאָל דאָס זינקען, אויף בוידעמס זאָל דאָס קלעטערן, אין וואַלד זאָל דאָס רוען, נאָר אונדז און אונדזערע קינדער זאָל דאָס נישט שאַדן! אַ בייזער, אַ וויס־טער, אַ פינצטערער חלום אויף דעם קצבֿס קאָפּ און אויף זיינע הענט און פיס! לאָז ער זיין די כפּרה פאַר מאָטל קאַמזוילס מינדסטן נאָגל, כאָטש ער איז אַ שניידער, וואָרום אַז ער הייסט נאָך מיין פעטער מרדכי, איז ער געוויס נישט קיין געבוירענער שניידער, און מסתמא אַז די באָבע עליו השלום איז זיך מטריח

פון יענער וועלט קומען אַהער צו אָפּגעבן מזל־טוב, באַדאַרפן מיר זאָגן, סע זאָל זיין אין אַ גוטער שעה אַ מזלדיקער, אָמן סלה!״...

בקיצור, וואָס זאָל איך אייך לאַנג מאריך זיין? איך בין געווען שטאַרקער פון אייזן, אַז איך האָב יענע נאַכט אויסגעהאַלטן און בין נישט צעזעצט און צעשפּרונגען געוואָרן, ליגנדיק אונטער דער קאָלדרע, פאַר געלעכטער... אַ ייִדענע בלייבט אַ ייִדענע... סע פאַרשטייט זיך, אַז אויף מאָרגן איז געווען ביי אונדז דאָס קנס־מאָל, און טאַקע באַלד נאָכדעם די חתונה און דאָס פּאָר־פאָלק, ברוך־השם, לעבט זיך גאַנץ צופרידן: ער איז זיך אַ שניידער, גייט אַרום אין בויבעריק פון איין דאַטשע אין דער אַנדערער אָנגעמען אַרבעט, און זי טאָג ווי נאַכט אין דער יאָך, קאָכט און באַקט און וואַשט און שמירט און טראָגט וואַסער, קוים־קוים דאָס שטיקל ברויט אין שטוב; איך זאָל איר נישט ברענגען אַ מאָל אַ ביסל מילכיקס, אַ מאָל עטלעכע גראָשנס, וואָלט געווען גאָר נישט גוט — און רעד מיט איר, זאָגט זי, אַז ס׳איז איר, קיין עין־הרע, גוט ווי די וועלט, אַבי, זאָגט זי, איר מאָטל זאָל איר זיין געזונט. — נו, גייט טענהט מיט היינטיקע קינדער! זאָגן זיי, אַז זיי פאַרשטייען בעסער. ניין, זאָגט אייך וואָס איר ווילט, היינטיקע קינדער זענען צו קלוג! נאָר מיר דאַכט, אַז איך האָב אייך היינט אָנגעדולט אַ קאָפּ מער ווי אַלע מאָל. האָט מיר קיין פאַראיבל נישט, זייט מיר געזונט און האָט אייך אַ גוטן תמיד!

האָדל

געשריבן אין יאָר 1904.

האָדל

— איר חידושט זיך, פֿאַני שלום־עליכם, אויף טביהן, וואָס מען זעט אים נישט? ער האָט זיך, זאָגט איר, שטאַרק אַ רוק געטאָן, מיטאַמאָל, זאָגט איר, גרוי געוואָרן? עד־עד־עד! ווען איר זאָלט וויסן מיט וואָס פֿאַר צרות, מיט וואָס פֿאַר ווייטיקן אָט דער טביה טראָגט זיך אַרום! ווי אַזוי שטייט דאָרט ביי אונדז געשריבן: אַ מענטש איז שוואַכער פֿון אַ פֿליג און שטאַרקער פֿון אייזן... טאַקע נאָר אַ באַשרייבונג מיט מיר! ווו ערגעץ אַ שלאַק, אַ צרה, אַן אָנשיקעניש — מיך אויסמיידן טאָר עס נישט. פֿון וואַנען נעמט זיך עס, ווייסט איר נישט? איך בין, ווי איר ווייסט, אַ גרויסער בעל־ביטחון און האָב צו דעם וואָס לעבט אייביק קיינמאָל קיין טענות נישט. ווי אַזוי ער פֿירט, אַזוי איז גוט. וואָרום פּרוּווט זיך, אַדרבה, פֿאַרקערט, האָט יאָ טענות, וועט זיך אייך עפּעס העלפֿן? שטענדיק טענה איך אָבער מיט איר, מיט מיינער הייסט דאָס: „גאָלדע, זאָג איך, דו זינדיקסט! פֿאַראַן, זאָג איך, ביי אונדז אַ מדרש...” „וואָס מיר מדרש, זאָגט זי, מיר האָבן, זאָגט זי, אַ טאָכטער אויף חתונה צו מאַכן; און נאָך דער טאָכטער, קיין עין־הרע, גייען נאָך צוויי טעכטער; און נאָך די צוויי — נאָך דריי, קיין בייז אויג זאָל נישט שאַדן!“... — „עט, זאָג איך, ס'איז בלאָטע, גאָלדע! אונדזערע חכמים, זאָג איך, האָבן דאָס אויך באַוואָרנט; ס'איז פֿאַראַן, זאָג איך, דערויף אויך אַ מדרש...“ לאָזט זי זיך נישט רעדן: „טעכטער, זאָגט זי, דערוואַקסענע, זענען אַליין אַ גוטער מדרש“... און גייט טענהט מיט אַ ייִדענע!

הקיצור, פֿון דעם זעט איר אַרויס, אַז ס'איז פֿאַראַן, ס'איז דאָ, קיין עין־הרע, ביי מיר סחורה אויף אויסצוקלייבן, און דווקא פֿיינע סחורה, נישט צו פֿאַרזינדיקן, איינע שענער פֿון דער אַנדערער. ס'איז נישט שייך, אַז איך אַליין זאָל לויבן מיינע קינדער, נאָר איך הער וואָס די וועלט זאָגט: „קראַסאַוויצעס!“ און על־כּולם די עלטערע, האָדל רופֿט מען זי, די אַנדערע פֿון צייטלען; איז זי שיין, זאָג איך אייך, די אַנדערע טאָכטער מיינע, האָדל מיין איך, וואָס זאָל איך אייך זאָגן? שיינט ווי אַ שטיק גאָלד! און צו די צרות באַדאַרף זי נאָך האָבן אַ קאָפּ אויך, שרייבט און לייענט ייִדיש און רוסיש, און ביכלעך — ביכלעך שלינגט זי, ווי האַלעשקעס. וועט איר דאָך פֿרעגן אַ קשיא: וואָס פֿאַר אַ מחותּן איז טביהס טאָכטער מיט ביכלעך, אַז דער טאַטע אירער האַנדלט גאָר מיט קעז און מיט פּוטער? הערסטו, אָט דאָס טאַקע פֿרעג איך דאָך ביי זיי, ביי די פֿיינע בחורים הייסט

עס, וואָס קיין הויזן, איך בעט איבער אייער כבוד, איז נישטאָ, און שטודירן גלוסט זיך זיי, אַלע ווילן לערנען. אַלע ווילן שטודירן. פרעגט זיי: וואָס שטו־דירן? ווער שטודירן? זאָלן אַזוי ציגן וויסן אין פרעמדע גערטנער שפּרינגען! אַז בסך־הכל לאָזט מען זיי דאָך גאָרנישט צו. זאָלט איר זען פון דעסטוועגן, ווי מען לערנט! און ווער? בעל־מלאכהשע קינדער. פון שניידערס, פון שוסטערס, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפן! מען לאָזט זיך אַוועק קיין יעהופּעץ, אָדער קיין אָדעס, מען וואַלגערט זיך אויס אויף אַלע בוידעמס, עסן עסט מען מכות, און פאַרבייסן פאַר־בייסט מען מיט קדחת, גאַנצע חדשים דורכאַנאַנד קוקט מען נישט אָן קיין שטיקל פליישׁ אין די אויגן, מען לייגט זיך צענויף זעקס פאַרשווינדלעך אויף איין בולקע מיט אַ הערינג און — הוליע קבצן!...

בקיצור, האָט זיך איינער פון דער „חברה“ פאַרהאַקט אין אונדזער ווינקל, עפּעס אַ שלימזל, נישט ווייט פון דאַנען, איך האָב געקענט דעם טאַטן זיינעם, ער איז געווען אַ פּאַפּיראָסניק און אַ קבצן, לאָז ער מיר מוחל זיין, אין זיבן פּאַ־לעס. מילא, בין איך אייך דערויף נישט אויסן. פאַרדריסן פאַדריסט מיך נאָר איין זאַך: למאַי זאָל זיך אַ קבצן גלוסטן לערנען, שטודירן? פּראַוודאַ, דער גור־טער יאָר האָט אים נישט גענומען, ער האָט אַ גוט קעפּל, גאָר אַ גוט קעפּל. פער־טשיק הייסט ער, דער שלימזל, האָבן מיר איבערגעלייגט אויף יידיש: פּעפּערל. ער זעט טאַקע אויס ווי אַ פּעפּערל. איר זאָלט אָנקוקן — אַ וועווריקל, אַ קליינס, אַ שוואַרץ, אַ פאַרזעעניש, נאָר ס'איז פול, און אַ מויל — שוועבל און פּעך.

טרעפט זיך אַ מעשה, איך פאָר איינמאָל אַהיים פון בויבעריק, אָפּגעזעצט דאָס ביסל סחורה, אַ גאַנצן טראַנספּאָרט, פון קעז און פּוטער און סמעטענע. זיץ איך פאַרטראַכט, ווי דער שטייגער איז, אין הימל־זאַכן, פון דעם, פון יענעם, און פון די יעהופּעצער נגידים, וואָס עס גייט זיי, קיין עין־הרע, אַזוי גוט, אַזוי גוט, און פון טביהן דעם שלימזל מיט זיין פערדל, וואָס ווערן פאַרשוואַרצט, וכדומה נאָך אַזעלכע ענינים. זומער, די זון באַקט, די פליגן בייסן, און די וועלט אַרום און אַרום איז מחיה, גרויס, אָפן, כאָטש הייב זיך אויף און פלי, כאָטש צי זיך אויס און שווים!...

דערווייל, איך טו אַ קוק — אַ בחורל שפּאַנט זיך איבערן זאַמד, האַלט אַ פּעקל אונטערן אָרעם און שוויצט, פאַכט מיט דער נשמה. „יעמוד החתן ר' יאָקל בן פלעקל! — זאָג איך צו אים. — זעץ דיך אויף, הער נאָר, וועל איך דיך אַביסל אונטערפירן, איך פאָר במילא ליידיק. ווי שטייט דאָרטן, זאָג איך, ביי אונדז גע־שריבן: „דיין חברס אייזל אַז דו באַגעגנסט, דאַרפסט אים נישט פאַרלאָזן, היינט לא כל־שכן אַ מענטש“... לאַכט ער, דער שלימזל, און לאָזט זיך דווקא לאַנג נישט בעטן און קריכט אין וועגעלע אַריין. „פון וואַנען, זאָג איך, שפּאַנט דאָס, למשל, אַ בחורל?“ „פון יעהופּעץ“. „וואָס האָט, זאָג איך, אַזאַ בחורל, ווי דו,

צו טאָן אין יעהופּעץ?" „אַזאַ בחורל, ווי איך, זאָגט ער, גיט אָפּ אַקזאַמענט". „אויף וואָס, זאָג איך, שטודירט אַזאַ בחורל, ווי דו?" „אַזאַ בחורל, ווי איך, זאָגט ער, ווייסט נאָך אַליין נישט אויף וואָס ער שטודירט". „וואָס זשע דולט זיך אַזאַ בחורל, ווי דו, אומזיסט דעם קאָפּ?" „זאָרגט זיך נישט, ר' טביה, אַזאַ בחורל, ווי איך, זאָגט ער, ווייסט שוין, וואָס ער האָט צו טאָן". „זאָג מיר נאָר, זאָג איך, וויבאַלד, אַז איך בין דיר שוין יאָ באַקאַנט, טאָר וועך ביסטו, למשל?" „וועך איך בין? איך בין, זאָגט ער, אַ מענטש". „איך זע, זאָג איך, אַז נישט קיין פערד; איך מיין וו ע מ ע נ ס ביסטו?" „וועמענס, זאָגט ער, זאָל איך זיין? איך בין גאָטס". „איך ווייס, זאָג איך, אַז גאָטס; איך מיין, זאָג איך, פון וואַנען שטאַמסטו, ציִ ביסטו אַן אונדזעריקער, צי אפשר פון דער ליטע?" „שטאַמען, זאָגט ער, שטאַם איך פון אָדם הראשונען און אַליין בין איך, זאָגט ער, אַ היגער, איר קענט מיך". „ווער זשע, זאָג איך, איז דער טאַטע דיינער? לאָמיך שוין הערן!" „מיין טאַטע, זאָגט ער, האָט געהייסן פּערטשיק". „טפו זאָלסטו ווערן, האָסטו, זאָג איך, באַדאַרפט אַזוי לאַנג מוטשען? ביסטו, הייסט דאָס, פּערטשיק דעם פּאַפּיראָסניקס אַ זונדל?" „בין איך, זאָגט ער, פּערטשיק דעם פּאַפּיראָסניקס אַ זונדל". „און שטודירסט, זאָג איך, אין די קלאַסן?" „און שטודיר, זאָגט ער, אין די קלאַסן". „נו־נו, מהיכתיתי, זאָג איך, אָדם אַ מענטש, ציפור אַ פויגל, קאַטשקע רוק זיך. זאָג זשע מיר, זאָג איך, תכשיט מיינער, פון וואָס, למשל, לעבסטו, אַשטייגער?" „פון דעם, זאָגט ער, וואָס איך עס". „אַהאַ, זאָג איך, גאַנץ גוט; וואָס זשע, זאָג איך, עסטו?" „אַלצדינג, זאָגט ער, וואָס מען גיט מיר". „איך פאַרשטיי, זאָג איך, ביסט נישט קיין איבערקלייבער: אַז ס'איז דאָ וואָס צו עסן, עסטו, און אַז ס'איז נישטאָ וואָס צו עסן, פאַרבייסטו מיט אַ ליפּ און לייגסט זיך שלאָפן אַ ניכ־טערער. נאָר וואָס דען, זאָג איך, ס'איז אַלצדינג כדאַי, אַבי שטודירן אין די קלאַסן, זאָג איך; גלייכסט זיך, זאָג איך, צו די יעהופּעצער נגידים." מיינט איר דאָך, אַז ער שווייגט מיר אָפּ, פּערטשיק הייסט עס? „נישט דערלעבן, זאָגט ער, וועלן די נגידים, אַז איך זאָל זיך צו זיי גלייכן! איך האָב זיי, זאָגט ער, אין דער ערד!" „ביסט מיר עפּעס שטאַרק, זאָג איך, אויפגעטראָגן, זאָג איך, אויף די נגידים? איך האָב מורא, זאָג איך, אויב זיי האָבן זיך נישט צעטיילט, זאָג איך, מיט דיין טאַטנס ירושה". „זאָלט איר טאַקע וויסן, זאָגט ער, אַז איך און איר און מיר אַלע, קען זיין, האָבן אַ גרויסן חלק ביי זיי אין דער ירושה"... „ווייסטו וואָס, זאָג איך, לאָזן שוין דיינע שונאים רעדן פאַר דיר. איך זע אַרויס, זאָג איך, נאָר איין זאַך, אַז דו ביסט אַ יינגל נישט קיין פאַרפאַלענער און די צונג באַ־דאַרף מען דיר נישט פּיקן; אויב דו ווילסט, זאָג איך, האָבן צייט, קענסטו זיך אַריינכאַפּן צו מיר היינט אויף דער נאַכט, וועלן מיר אַביסל שמועסן, און טאַקע כאַפּן מיט אונדז אַ וועטשערע"...

אַוודאי האָט זיך מיינער נישט געלאָזט איבערחזרן די ווערטער און איז גע־

קומען צו גאַסט, געטראָפן אַקוראַט בשעת דער באָרשט איז געשטאַנען אויפן טיש און די מילכיקע קנישעס אין אויוון האָבן זיך נאָך געפּרעגלט. „דו האָסט, זאָג איך צו אים, אַ לעבעדיקע שוויגער; קענסט זיך, זאָג איך, גיין וואַשן, און אַז נישט, קענסטו, זאָג איך, עסן אומגעוואַשן, איך בין נישט גאָטס סטראַפּטשע, זאָג איך, מיך וועט מען אויף יענער וועלט פאַר דיר נישט שמייסן". אַזוי שמועס איך מיך אויס מיט אים, און פיל, אַז עס ציט מיך עפּעס צו דעם דאָזיקן מענטשל, וואָס — ווייס איך אַליין נישט, נאָר עס ציט; איך האָב ליב, פאַרשטייט איר, אַ מענטשן, וואָס מען קען מיט אים רעדן אַ וואָרט; אָט אַזאַ מענטש איז טביה. פון יענער צייט אָן האָט מיין בחור אָנגעהויבן אַריינקומען צו מיר כמעט אַלע טאָג. אָפּגעפּאַרטיקט זיך מיט די „שטונדן", פלעגט ער קומען צו מיר זיך אָפּרוען און אַביסל פאַרברענגען. מאָלט אייך, אַז אַך־און־ווי איז געווען צו אים מיט זיינע שטונדן אינאיינעם. אַ שטיקל גליק כאָטש, וואָס געגעסן האָט ער, אייגנטלעך, ביי מיר, און דערפאַר האָט ער אונטערגעקנעלט מיט מיינע טעכטער; און אָט אַזוי איז ער געוואָרן ביי אונדז אין שטוב אַ גאַנצער בן־בית, די קינדער האָבן אים אונטערגעטראָגן אַ גלעזל מילך, און מיין אַלטע האָט אַכטונג געגעבן, ער זאָל האָבן אַ העמד אויפן לייב מיט אַ פּאָר זאָקן גאַנצע — און טאַקע דעמאָלט האָבן מיר דאָס אים געקרוינט מיטן נאָמען „פעפערל", איבערגעמאַכט, הייסט דאָס, אויף יידיש פון פערטשיק, און מען קען זאָגן, אַז מיר האָבן אים אַלע ליב געקריגן עפּעס גאָר ווי אַן אייגענעם, מחמת בטבע איז ער, דאַרפט איר וויסן, דווקא נישקשה פון אַ מענטשל, אַ פּשוטער, אַ פּראָסטער חי־וקיים הייסט דאָס...

פאַר איין זאַך נאָר האָב איך אים פיינט געהאַט: פאַר זיין פאַרפאַלן ווערן. פלוצים פלעגט ער זיך אויפהייבן, אַוועקגיין, און — נישטאָ פעפערל! „ווו ביסטו געווען, מיין טייערער שפּיל־פויגל?" שווייגט ווי אַ פיש... איך ווייס נישט, ווי אַזוי איר — איך האָב פיינט אַ מענטשן מיט סודות; איך האָב ליב, ווי זאָגט ער: ו י ד ב ר — גערעדט און ו י א מ ר — געזאָגט. דערפאַר האָט ער אָבער אַ מעלה: צערעדט ער זיך שוין, איז — פאַר פייער און פאַר וואַסער. אַ פּיסק — נישט געדאַכט זאָל ער ווערן! מיט פלאַנען אַלץ אַזעלכע ווילדע, קרומע, משוגענע, גענג, עפּעס אַלצדינג מיט די פיס אַרויף. למשל, אַ נגיד, קומט אויס, נאָך זיין משוגענעם, פאַרקערטן שכל, איז אָפּגעפרעגט, און אַ קבצן איז, פאַרקערט, אַ גאַנצער צימעס, און ווער שמועסט אַ בעל־מלאכה — דער איז גאָר דאָס אויבערשטע פונעם שטויסל, מחמת יגיע כפיך, זאָגט ער, דאָס איז דער עיקר. „פון דעסטוועגן, זאָג איך, צו געלט, זאָג איך, קומט דאָס נישט?" ווערט ער מלא כעס און וויל מיר אַריינדרינגען, אַז געלט איז אַ שחיטה פאַר דער וועלט; פון געלט, זאָגט ער, נעמען זיך אַלע פאַלשקייטן אויף דער וועלט, און אַלצדינג, זאָגט ער, וואָס עס טוט זיך אויף דער וועלט, טוט זיך עס נישט על־פּי יושר. און ער ברענגט מיר צען טויזנטער ראיות און משלים, וואָס קלעפּן זיך ביי מיר, ווי אַן אַרבעס

צו דער וואַנט... „קומט אויס, נאָך דיין משוגענעם שכל, זאָג איך, אַז דאָס, וואָס מיין בהמה מעלקט זיך, און דאָס, וואָס מיין פערדל פאָרט, איז אויך נישט על־פי יושר?“... וכדומה נאָך אַזעלכע קלאָץ־קשיות פרעג איך אים, ווי טביה קען! מיין פעפערל אָבער קען אויך, נאָך אַ מין קענער! הלוואי וואָלט ער אַזוי נישט קענען ווי ער קען! און האָט ער עפּעס אויפן האַרצן, אַזוי זאָגט ער דאָס אַרויס! איינמאָל זיצן מיר אַזוי פאַרנאַכט ביי מיר אויף דער פריזבע און חקירהן אַלץ מכוח די דאָזיקע ענינים, פילאָסאָפיע הייסט עס. רופט ער זיך אָן צו מיר, פעפערל הייסט עס: „איר ווייסט, ר׳ טביה? איר האָט טעכטער, ר׳ טביה, זייער גראָטענע“. „טאַקע באמת? — זאָג איך. — אַ דאַנק דיר פאַר דער בשורה; זיי האָבן, זאָג איך, אין וועמען געראָטן צו זיין“. „איינע, זאָגט ער צו מיר ווייטער, די עלטערע, די איז גאָר, זאָגט ער, אַ בר־דעת, אַ פאָלנע מענטש“. „איך ווייס עס אָן דיר, זאָג איך, דאָס עפּעלע, זאָג איך, פאַלט נישט ווייט פונעם ביימעלע“. אַזוי זאָג איך צו אים, און דאָס האַרץ, געוויינלעך, וואַקסט פאַר תענוג. וואָרום וואָסער פאָטער, איך בעט אייך, האָט נישט ליב, אַז מען לויבט אים זיינע קינדער? גיי זיי אַ נביא, אַז פון אַזאַ מין לויבעניש וועט גאָר אַרויסשפּרינגען אַ פאַרקאָכעניש, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! איר מעגט דאָס האָרכן.

בקיצור, געווען איז דאָס צווישן טאָג און נאַכט, אין בויבעריק טאַקע, פאָר איך מיר אַזוי מיט מיין וועגעלע. און ווי איך רעד דאָ אַזוי מיט מיין פערדל, זע איך, פון וואַלד אַרויס שניידט זיך אַ פּאָרל, צוויי מענטשן, ניכר, אַ זכר מיט אַ נקבה. גיין גייען זיי נאָענט, האַרט אייבער צום אַנדערן, און מען רעדט עפּעס זייער געשמאַק. ווער קען דאָס זיין פלוצים אין מיטן דרינען? — קלער איך מיר און קוק מיך איין דורך די פייערדיקע ריטער פון דער זון. — איך וואָלט געמעגט שווערן, אַז ס׳איז פעפערל! מיט וועמען זשע גייט ער דאָס, דער שלימזל, אַזוי שפּעט? איך פאַרשטעל מיך מיט דער האַנט פון דער זון און קוק מיך איין נאָך שטאַרקער: ווער איז די נקבהקע? אוי! דאַכט זיך, האָדל? יאָ, ס׳איז זי, ווי איך בין אַ ייִד, ס׳איז זי!... אַזוי? אָט דאָס האָט מען אַזוי געשמאַק געלערנט גראַמאַטיקעס, געלייענט ביכלעך?! אוי, טביה, ביסטו אַ בהמה! — אַזוי טראַכט איך מיר, און שטעל־אָפּ דאָס פערדל און רוף זיך אָן צו מיינע לייט: „אַ גוטן אָוונט אייך, זאָג איך, וואָס הערט זיך עפּעס מכוח מילחמה? ווי קומט איר, זאָג איך, פלוצים גאָר אַהער? אויף וועמען קוקט איר דאָ אַרויס? אויפן נעכטיקן טאָג?“... דערהערט אַזאַ מין ברוך־הבא, איז מיין פּאָרל געבליבן שטיין, ווי זאָגט ער, נישט אַהין, נישט אַהער, מחילה צעדרייט און רויטלעך אויפן פּנים... געשטאַנען אַזוי אַ פּאָר מינוט אָן ווערטער, לאָזט מען אַראָפּ די אויגן, נאָכדעם הייבט מען אָן קוקן אויף מיר, איך אויף זיי, זיי ביידע איינס אויף דאָס אַנדערע.

„נו? — זאָג איך. — עפּעס באַטראַכט איר מיך, זאָג איך, גלייך אַזוי ווי איר האָט מיך שוין לאַנג נישט געזען. איך בין, דאַכט מיר, דער אייגענער טביה,

זאָג איך, וואָס געווען, נישט געמינערט אַ האָר״. אַזוי מאַך איך צו זיי האַלב־פאַרדראָסיק און האַלב אויף קאַטאָוועס. רופט זיך אָן צו מיר די טאָכטער מײַנע, האָדל הייסט דאָס, און ווערט נאָך רויטער ווי פריִער: „טאַטע, אונדז קומט מזל־טוב״... „מזל־טוב אײַך, זאָג איך, מיט מזל זאָלט איר לעבן. וואָס איז די מעשה? איר האָט געפונען, זאָג איך, אַן אוצר אין וואַלד? צי איר זענט נאָר־וואָס ניצול געוואָרן, זאָג איך, פון אַ גרויסער סכנה?״ „אונדז קומט, זאָגט ער, מזל־טוב, מיר זענען חתן־כלה״. „וואָס הייסט, זאָג איך, איר זענט חתן־כלה?״ „חתן־כלה, זאָגט ער, ווייסט איר נישט וואָס הייסט? חתן־כלה הייסט, זאָגט ער, איך בין איר חתן, זי איז מײַן כלה״. אַזוי מאַכט ער צו מיר, פעפערל הייסט דאָס, און קוקט מיר דווקא גלײַך אין די אויגן אַרײַן. איך קוק אים אָבער גלײַך אין די אויגן אַרײַן און מאַך צו אים: „ווען איז געווען בײַ אײַך, זאָג איך, דאָס קנס־מאָל? און פאַרוואָס האָט איר נישט גערופן מיך אויך אויף דער שימחה? איך קער מיך, דאַכט זיך, אָן דאָ אַ שטיקל מחותן, צי ניין?״... איר פאַרשטייט, איך לאַך און ווערעם עסן מיך, טאָטשען מײַן לײַב. נאָר גאָרנישט, טביה איז נישט קיין ייִדענע, טביה האָט ליב אויסהאָרכן ביזן סוף... רוף איך מיך אָן צו זיי: „איך פאַרשטיי נישט — אַ שידוך אָן אַ שדכן, אָן תנאים?״ „וואָס דאַרפן מיר, מאַכט ער, פעפערל הייסט דאָס, שדכנים? מיר זענען שוין לאַנג, זאָגט ער, חתן־כלה״. „אַזוי? גאָטס ניסים! וואָס זשע האָט איר, זאָג איך, געשוויגן ביז אַהער?״ „וואָס זאָלן מיר, זאָגט ער, שרײַען? מיר וואָלטן אײַך הײַנט אויך נישט דערציילט, נאָר אַזוי ווי מיר האַלטן אין גיכן בײַ צעשיידן זיך, איז בײַ אונדז געבליבן, מיר זאָלן שטעלן פריִערט אַ חופה״... דאָס האָט מיך שוין פאַרדראָסן, ווי זאָגט איר: דערלאַנגט אין ביין אַרײַן! מילא, וואָס ער זאָגט: חתן־כלה — איז נאָך צו דערליידן, ווי שטייט דאָרטן געשריבן: ער וויל זי, זי וויל אים. אָבער חופה? ווײַזן ווײַזט אויס, אַז מײַן חתן האָט פאַרשטאַנען, אַז איך בין פון דער מעשה אַביסל מטושטש; רופט ער זיך אָן צו מיר: „פאַרשטייט איר, ר׳ טביה, די מעשה דערפון איז אַזוי: איך האַלט בײַ אָפּפאָרן פון דאַנען״. „ווען פאָרסטו?״ „אין גיכן״. „וווהין, אַשטייגער?״ „דאָס קען איך אײַך, מאַכט ער, נישט זאָגן, ס׳איז, זאָגט ער, אַ סוד״... איר הערט? ס׳איז אַ סוד! ווי געפעלט דאָס אײַך, אַשטייגער? קומט צו גיין אַ פעפערל, אַ קליינס, אַ שוואַרץ, אַ פאַרזעעניש, פאַרשטעלט זיך פאַר אַ חתן, וויל שטעלן אַ חופה, האַלט בײַ אַוועקפאָרן און זאָגט נישט וווהין! קען נישט צעזעצט ווערן די גאַל? „מילא, זאָג איך אים, אַ סוד איז אַ סוד; בײַ דיר איז גאָלע סודות... גיב מיר אָבער צו פאַרשטיין, ברודערל, אָט דאָס: דו ביסט דאָך אַ מענטש, זאָג איך, פון סאַמע יושר און ביסט אײַנגעטונקען אין מענטשלעכקייט פון אויבן ביז אַראָפּ, — ווי קומט דאָס, זאָג איך, צו דיר, אַז דו זאָלסט פּלוצים אין מיטן דרינען צונעמען בײַ טביהן אַ טאָכטער און מאַכן זי פאַר אַן עגונה? אָט דאָס הייסט בײַ דיר יושר? מענטשלעכקייט? אַ שטיקל גליק, זאָג איך, וואָס דו האָסט

ט ב י ה   (האָלצשניט פון ש. יודאָווין)

מיך נישט באַגנבעט, אָדער אונטערגעצונדן"... „טאַטע! — זאָגט זי צו מיר, האָדל הייסט דאָס. — דו ווייסט גאָרנישט, ווי גליקלעך מיר זענען, איך און ער. וואָס מיר האָבן דיר אויסגעזאָגט פונעם סוד. ס'איז ביי אונדז, זאָגט זי, אַראָפּ אַ שטיין פונעם האַרצן. קום אַהער, לאָמיר זיך צעקושן". און נישט לאַנג געטראַכט, כאַפּן זיי מיך אַרום ביידע, זי פון איין זייט, ער פון דער אַנדערער זייט, און מען הייבט מיך אָן קושן און האַלדזן, זיי מיך און איך זיי, און פון גרויס אימפּעט, אַפּנים, זיי ביידע צווישן זיך, קושן זיך! אַ באַשרייבונג, זאָג איך אייך, אַ טעאַטער מיט זיי! „טאָמער וואָלט שוין געווען, זאָג איך, גענוג קושן זיך? צייט עפּעס רעדן מכוח תכלית". „מכוח וואָסער תכלית?" זאָגן זיי. „מכוח נדן, זאָג איך, מלבושים, הוצאות־החתונה, לאָקש, בוידעם, ציבעלע"... „מיר דאַרפן נישט, זאָגן זיי, גאָרנישט נישט, נישט קיין לאָקשן, נישט קיין בוידעם, נישט קיין ציבעלעס". „וואָס זשע דען, זאָג איך, דאַרפט איר יאָ?" „מיר דאַרפן, זאָגן זיי, נאָר חופּה וקידושין"... איר הערט ווערטער?...

בקיצור, עס האָט מיר געהאָלפן, ווי דער פּאַראַליטיקער שניי — מען האָט געשטעלט אַ חופּה. אַלץ הייסט אַ חופּה! אַוודאי, וואָס זאָלט איר קלערן, נישט אַזאַ חופּה, ווי טביהן שטייט אָן. אויך מיר אַ חופּה!... אַ שטילע חתונה... אָך־און וויי!... און דערצו איז נאָך פאַראַן אַ ווייב. מוטשעט זי, איך זאָל איר נאָר זאָגן, וואָס איז דאָס עפּעס אַזוי כאַפּ־לאַפּ, בחיפּזונדיק? נו, גייט גיט צו פאַרשטיין אַ יידענע, אַז עס ברענט! וואָס טויג אייך, איך האָב איר געמוזט אָפּטאָקן פון דרך־שלום וועגן אַ ליגן, אַ מעשה מיט אַ ירושה, אַ רייכע מומע פון יעהופּעץ, נעכטיקע טעג — אַבי זי זאָל מיך לאָזן צורו. און טאַקע באותו היום, דאָס הייסט אַ פּאָר שעה נאָך דער שיינער חופּה, שפּאַן איך איין דאָס פערד־און־וועגעלע, און מיר זעצן זיך אויף זאַלבעדריט, דאָס הייסט: איך און זי און ער, דער געניידעם מיינער, און — מאַרש צום באַן קיין בויבעריק. זיצנדיק אַזוי מיט מיין פּאָרפּאָלק אין וועגעלע, כאַפּ איך מיר אַ קוק מן הצד אויפן דאָזיקן פּאָרל און טראַכט מיר: וואָס פאַר אַ גרויסן גאָט מיר האָבן און ווי מאָדנע שיין ער פירט זיין וועלטל! און וואָס פאַר אַ מיני משונה־נפשות, ווילדע ברואים, עס געפינען זיך ביי אים! אָט האָט איר אייך אַ פּאָרפּאָלק נאָר־וואָס פון דער נאָדל אַרויס: פאָרט ער אַוועק, דער גוטער יאָר ווייסט אים וווהין, און זי בלייבט איבער דאָ — און מען זאָל דאָס לאָזן אַפילו אַ טרער, כאָטש פון יוצא וועגן! נאָר גאָרנישט, טביה איז נישט קיין יידענע. טביה האָט צייט, קוקט און שווייגט. וואָס וועט דאָ זיין... זע איך עפּעס אַ פּאָר יונגע לייטלעך, גוטע כתריליקעס, מיט אויסגעטראָטענע שטיוול, זענען אַרויסגעקומען אויפן באַן זיך געזעגענען מיט מיין שפּיל־פויגל. איינער פון זיי איז געגאַנגען עפּעס ווי אַ שייגעץ, איך בעט איבער אייער כבוד, מיטן העמדל איבער די הויזן, און האָט עפּעס געשושקעט זיך מיט מיינעם שטילערהייט. „זע

נאָר, טביה, טראַכט איך מיר, צי האָסטו זיך נישט אַרייַנגעכאַפּט דאָ צווישן חברה פערד־גנבים, בייטל־שניידערס, שלעסער־ברעכער?״...

פאָרנדיק צוריק מיט האָדלען פון בויבעריק אַהיים, קען איך מיך נישט איינהאַלטן און זאָג איר אַרויס דעם דאָזיקן געדאַנק גאַנץ אָפנטלעך. צעלאַכט זי זיך און וויל מיך איינרעדן, אַז ס׳איז לויטער פיינע מענטשלעך, ערלעכע, לעצט־ערלעכע לייט, וואָס זייער גאַנץ לעבן איז נאָר פון יענעמס וועגן, ז י ך האָבן זיי נישט אין זינען, אַפילו אין דער לינקער פּיאַטע... „אָט אַ יענער, זאָגט זי, וואָס מיטן העמדל, דער איז גאָר אַ טאַטנס אַ קינד; ער האָט, זאָגט זי, אַוועקגעוואָרפן רייכע טאַטע־מאַמע אין יעהופּעץ, וויל נישט נעמען ביי זיי קיין צעבראָכענעם גראָשן״. „אַזוי? גאָטס וואונדער! — זאָג איך. — טאַקע זייער אַ פיין בחורל, כ׳לעבן!״ אָט אַזוי רעכן איך זיך אָפּ מיט איר שוין פאַר אים אויך, און לאָז אויס מיין גאַנץ ביטער האַרץ, הייסט דאָס, צו איר נעבעך... און זי? גאָרנישט! מאַכט זיך תמעוואַטע. איך איר: „פּעפּערל״, און זי מיר: „טובת־הכלל, אַרבעטער, נעכטיקע טעג״... וואָס טויג מיר, זאָג איך, אייער טובת־הכלל מיט אייער אַרבעטן, אַז עס גייט־צו ביי אייך בסוד? פאַראַן, זאָג איך, אַ שפּריכוואָרט: ווו אַ סוד, דאָרט איז גניבה... אַמער זאָג מיר גלייך, וואָס איז ער געפאָרן, פּעפּערל, און וווהין?״... „אַלצדינג יאָ, זאָגט זי, נאָר דאָס נישט. פרעג זיך, זאַגט זי, בעסער נישט נאָך; גלייב מיר, זאָגט זי, וועסט מיט דער צייט אַליין אַלצדינג וויסן. וועסט, אם ירצה השם, הערן, און אפשר אין גיכן, פיל בייעס, פיל גוטס!״... „אָמן, הלוואי, זאָג איך, פון דיין מויל אין גאָטס אויערן. נאָר אונדזערע שונאים, זאָג איך, זאָלן אַזוי וויסן פון זייער געזונט, ווי איך הייב אָן צו פאַרשטיין, וואָס דאָ טוט זיך ביי אייך און וואָס באַדייט די שפּיל!״... „אָט דאָס איז טאַקע, זאַגט זי, דער אומגליק, וואָס דו וועסט דאָס נישט פאַרשטיין״. „וואָס זשע, ס׳איז אַזוי טיף? מיר דאַכט, זאָג איך, אַז איך פאַרשטיי, מיט גאָטס הילף, גרעסערע זאַכן״... „דאָס לאָזט זיך נישט, זאָגט זי, פאַרשטיין מיטן שכל אַליין, דאָס דאַרף מען, זאָגט זי, פילן, פילן מיטן האַרצן״... אַזוי זאָגט זי צו מיר, האָדל הייסט עס, און דאָס פּנים ביי איר בשעת־מעשה פלאַמט און די אויגן ברענען. נישט געדאַכט זאָלן זיי ווערן, די טעכטער מיינע! פאַרקאָכן זיי זיך אין עפּעס, איז מיט האַרצן און מיט לייב און לעבן און מיטן גוף און מיט דער נשמה!

בקיצור וועל איך אייך דערציילן, עס גייט אַוועק אַ וואָך און צוויי און דריי און פיר און פינף און זעקס און זיבן — נישטאָ נישט קיין בריוו, נישט קיין ידיעה. „פאַרפאַלן, זאָג איך, פּעפּערל!״ — און כאַפּ אַ קוק אויף מיין האָדלען. נעבעך קיין טראָפּן בלוט נישט אין פּנים, זוכט־אויף אַלעמאָל אַן אַנדער שטיקל אַרבעט אין שטוב, וויל, ווייזט אויס, פאַרגעסן דורך דעם די גרויסע צרות אירע, נאָר, איר זאָלט זאָגן, זי זאָל דאָס אים אַפילו דערמאָנען! שאַ, שטיל, גלייך ווי

ס׳איז גאָר קיינמאָל נישט געווען קיין פעפערל אויף דער וועלט! נאָר איין מאָל טרעפט זיך אַ מעשה, איך קום צופאָרן אַהיים, איך זע — מיין האָדל איז פאַרוויינט, גייט אַרום מיט אָנגעשוואָלענע אויגן. הייב איך מיך אָן צו דערפרעגן, ווער איך געוויר, אַז דאָ איז נישט לאַנג געווען עפּעס אייבער אַ שלימזל מיט לאַנגע האָר און געסודעט זיך עפּעס מיט איר, מיט האָדלען הייסט עס. „אַהאַ! — טראַכט איך מיר. — דאָס איז יענער חברה־מאַן, וואָס האָט אַוועקגעוואָרפן רייכע טאַטע־מאַמע און האָט אַראָפּגעלאָזט דאָס העמדל איבער די הויזן“... און נישט לאַנג געטראַכט, רוף איך אַרויס מיין האָדלען פון שטוב אין הויף אַרויס און טו זי אַ כאַפּ גלייך אויף דער ווענדקע: „זאָג מיר נאָר, טאָכטער, האָסט שוין פון אים אַ גרוס?“ „יאָ“. „ווו איז ער ערגעץ, דיין באַשערטער?“ „ער איז, זאָגט זי, ווייט“. „וואָס טוט ער?“ „ער זיצט!“ „ער זיצט?“ „ער זיצט“... „ווו זיצט ער? פאַרוואָס זיצט ער?“ — שווייגט זי. קוקט מיר גלייך אין די אויגן אַריין און שווייגט. „זאָג מיר נאָר, זאָג איך, טאָכטער מיינע, ווערליק איך פאַרשטיי, זיצט ער נישט פאַר קיין גניבה; פאַרשטיי איך נישט דעם שכל, אַז וויבאַלד קיין גנב נישט און קיין שווינדלער נישט, היינט פאַרוואָס זשע זיצט ער, פאַר וואָסערע מעשים טובים?“... שווייגט זי... האָב איך מיך מיישב געווען: זאָגסט נישט, דאַרף מען נישט; ער איז דאָך דיין שלימזל, נישט מיינער. אַ שיינע ריינע כפרה! נאָר איינעווייניק אין האַרצן טראָג איך אַ ווייטיק, איך בין פאָרט אַ פאָטער, ווי מיר זאָגן אינעם דאַוונען: כ ר ח ם אָ ב ע ל ב נ י ם — אַ פאָטער בלייבט אַ פאָטער.

בקיצור, געווען איז דאָס הושענא־רבה אויפדערנאַכט. יום־טוב איז ביי מיר אַ מינהג, איך רו מיך אָפּ, און אויך דאָס פערדל רוט זיך ביי מיר אויס. און אַגב איז שוין אין בויבעריק כמעט נישטאָ וואָס צו טאָן. דעמאָלט האָב איך ליב צו זיצן אין דער היים, ביי זיך אויף דער פריזבע. פאַר מיר איז עס דאָס בעסטע שטיקל צייט. די טעג זענען געשענקטע. די זון באַקט שוין נישט, ווי אַ קאַלכאויוון, נאָר זי גלעט מיט אַ מין ווייכקייט, מחיה נפשות. דער וואַלד איז אַלץ נאָך גרין, די סאָסנעס הערן נישט אויף צו שמעקן מיט סמאָלע, און עס דאַכט זיך מיר, אַז דער וואַלד קוקט יום־טובדיק, ווי גאָטס אַ סוכה, אַ סוכה פון גאָט... און ווער שמועסט אויפדערנאַכט, הושענא־רבה, למשל, — איז דאָך אַ גן־עדן: דעמאָלט איז דער הימל בלוי, די שטערן פינקלען, שעמערירן, בייטן זיך, פינטלען, ווי, להבדיל, אַ מענטש מיט די אויגן; און אַמאָל, מאַכט זיך, פליט דורך אַ שטערן פייל אויסן בויגן, לאָזט איבער נאָך זיך אויף אַ רגעלע אַ גרינעם פאַס — דאָס האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אַ שטערנדל, געפאַלן עמעצנס מזל. וואָרום וויפל שטערן, אַזוי פיל מזלות... יידישע מזלות... „עס זאָל כאָטש נישט זיין מיין פינצטער מזל“, — טראַכט איך מיר, און עס קומט מיר אויפן געדאַנק האָדל. שוין פון עטלעכע טעג, אַז זי איז עפּעס ווי אויפגעמונטערט, לעבעדיקער געוואָרן,

גאָר אַן אַנדער פּנים באַקומען. עמיצער האָט איר געבראַכט אַ בריוול, אַפּנים, פון אים טאַקע, פון איר שלימזל. ווילן ווילט זיך מיר זייער וויסן, וואָס ער שרייבט איר, נאָר פרעגן וויל איך נישט; זי שווייגט, שווייג איך אויך, פּתח שין שאַ! טביה איז נישט קיין יידענע; טביה האָט צייט...

דערווייל, אַזוי ווי איך טראַכט פון האָדלען, קומט זי אָן, האָדל הייסט עס, זעצט זיך צו נעבן מיר, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטן און רופט זיך אָן צו מיר שטילערהייט: „הערסטו, טאַטע? איך דאַרף דיר עפּעס זאָגן: היינט געזעגענען מיר זיך אָפּ מיט דיר... אויף שטענדיק“...

אַזוי זאָגט זי צו מיר שטיל, קוים וואָס מען הערט, און קוקט אויף מיר מיט אַ מאָדנעם מין קוק, מיט אַזאַ קוק, וואָס איך וועל אים אייביק נישט פאַרגעסן.

„וואָס הייסט, זאָג איך, דו געזעגנסט זיך אָפּ מיט מיר אויף שטענדיק?“ — אַזוי מאַך איך צו איר און קוק אַראָפּ, זי זאָל נישט זען, ווי איך בין טויט. „דאָס הייסט, זאָגט זי, איך פאָר, זאָגט זי, אַוועק, מאָרגן, זאָגט זי, גאַנץ פרי, מיר וועלן זיך שוין מער קיינמאָל נישט זען... קיינמאָל נישט“...

דערהערט די דאָזיקע ווערטער, איז מיר געוואָרן אַביסל גרינגער אויף דער נשמה. דאַנקען גאָט כאָטש דערפאַר, טראַכט איך מיר, ווי זאָגט ער: ג ם ז ו ל ט ו ב ה — עס קען זיין ערגער, בעסער האָט קיין שיעור נישט... „וווהין, למשל, פאָרסטו, אויב איך האָב, זאָג איך, די זכיה צו וויסן?“ „איך פאָר, זאָגט זי, צו אים“. „צו אים? — זאָג איך. — ווו איז ער דען אַצינדערט?“ „לעת־עתה, זאָגט זי, זיצט ער נאָך; נאָר אין גיכן שיקט מען אים אַוועק“. „פאָרסטו, הייסט דאָס, זיך געזעגענען מיט אים?“ — אַזוי זאָג איך צו איר און מאַך זיך תמעוואַטע. „ניין, זאָגט זי, איך גיי אים נאָך גלייך אַהין“. „אַהין? — זאָג איך. — ווער איז געווען דער אַהין? ווי אַזוי הייסט דאָס אָרט?“ „מען ווייסט נאָך נישט אַקוראַט, זאָגט זי, ווי אַזוי דאָס אָרט הייסט, נאָר ווייט איז דאָס זייער, זאָגט זי, ווייט מיט סכנת־נפשות“...

אַזוי זאָגט זי צו מיר, האָדל הייסט עס, און עס מאָלט זיך מיר אויסעט, אַז זי רעדט דאָס מיט גדלות, מיט גרויסקייט, גלייך ווי ער וואָלט דאָ אָפּגעטאָן עפּעס אַזעלכעס, וואָס עס קומט אים דערפאַר אַ מעדאַל!... וואָס ענטפערט מען איר, למשל, אויף אַזאַ זאַך? פאַר אַזאַ זאַך נעמט אַ פאָטער און בייזערט זיך אויס אויף אַ קינד, שענקט אַ פּאָר פּעטש, אָדער ער בייטלט אויס אַלע בייזע ווּיסטע חלומות. טביה איז אָבער נישט קיין יידענע. רוף איך מיך אָן צו איר: „איך זע אַרויס, זאָג איך, טאָכטער מיינע, אַז דו וואַרפסט אַוועק, זאָג איך, צוליב אַ פּע־פערל, טאַטע־מאַמע, זאָג איך, און לאָזט זיך אַוועק אין אַן אָרט, וואָס מען ווייסט נישט ווו, ערגעץ אין די מדבריות“.

אַזוי זאָג איך צו איר האַלב אויף קאַטאָוועס און האַלב מיט כעס, און דאָס

האַרץ בשעת־מעשה וויינט. נאָר טביה איז נישט קיין יידענע. טביה האַלט זיך איין. און זי, האָדל הייסט עס, פאַלט נישט אַראָפּ ביי זיך; ענטפערט מיר אָפּ שטיל, נישט געכאַפּט, און באַטראַכט. טביהס טעכטער קענען רעדן...

און כאָטש איך האַלט דעם קאָפּ אַראָפּ און די אויגן צו, פון דעסטוועגן דאַכט זיך מיר, אַז איך זע זי, האָדלען הייסט דאָס, איך זע — איר פּנים איז פּונקט אַזוי ווי די לבנה, בלאַס און מאַט, און דאָס קול אירס, מאַלט זיך מיר אויס, איז עפּעס ווי פאַרדומפּן, ציטערט... זאָל איך איר, אַשטייגער, פאַלן אויפן האַלדז, בעטן, חלשן פאַר איר, זי זאָל נישט פאָרן? ווייס איך, אַז ס'איז אַרויסגעוואָרפן. ימח שמם זאָלן זיי ווערן, טאָקע די טעכטער מיינע, — פאַרקאָכן זיי זיך אין עמעצן, איז מיטן גוף און מיט דער נשמה און מיטן האַרצן און מיט לייב און לעבן!

בקיצור, מיר זענען אָפּגעזעסן אַזוי אויף דער פּריזבע אַ היפּשע שטיק צייט, לאָז זיך אייך דאַכטן, כמעט די גאַנצע נאַכט. מער געשוויגן ווי גערעדט, און דאָס, וואָס מיר האָבן גערעדט, איז אויך געווען כמעט ווי נישט גערעדט, האַלבע ווערטער... זי האָט גערעדט, און איך האָב גערעדט. איך פרעג זי נאָר איין זאַך: ווו איז דאָס געהערט געוואָרן, אַ מיידל זאָל נעמען און חתונה האָבן פאַר אַ בחור צוליב דעם, זי זאָל אים קענען נאָכגיין ערגעץ אין אַלדי שוואַרצע יאָר? ענטפערט זי מיר: „מיט א י ם איז אַלצאיינס, אַפילו אין אַלדי שוואַרצע יאָר"... גיב איך איר, געווייַנלעך, צו פאַרשטיין מיטן שכל, ווי נאַריש דאָס איז. גיט זי מיר צו פאַרשטיין מיט א י ר שכל, אַז איך וועל דאָס קיינמאָל נישט פאַרשטיין. ברענג איך איר אַ משל מיט אַ הון, אַ קוואָקע, וואָס האָט אויסגעזעסן קאַטשקע־לעך. די קאַטשקעלעך האָבן זיך נאָר אויפגעכאַפּט אויף די פיסלעך, האָבן זיי זיך געלאָזט אויפן וואַסער, און די קוואָקע נעבעך קוואָקעט. „וואָס, זאָג איך, וועסטו זאָגן, זאָג איך, דערויף, טאָכטער לעבן?" „וואָס, זאָגט זי, זאָל איך דער־רויף זאָגן? ס'איז אַוודאי אַ רחמנות, זאָגט זי, אויף דער קוואָקע; נאָר צוליב דעם, זאָגט זי, וואָס די קוואָקע קוואָקעט, זאָלן די קאַטשקעלעך נישט שווימען?"... איר פאַרשטייט דיבורים? טביהס טאָכטער רעדט נישט גלאַט...

און דערווייל די צייט שטייט נישט. עס הייבט שוין אָן צו שאַרן זיך אויף טאָג. די אַלטע אין שטוב וואָרטשעט. זי האָט שוין עטלעכע מאָל געשיקט זאָגן, אַז ס'איז שוין צייט מאַכן נאַכט, און געזען, אַז עס העלפט זי נישט, האָט זי אַרויסגעשטעקט דעם קאָפּ דורכן פענצטער און מאַכט צו מיר: „טביה! וואָס טראַכסטו זיך?" „לאָז זיין שטיל, זאָג איך, גאָלדע, האָסט פאַרגעסן, אַפּנים, אַז ס'איז היינט הושענא־רבה? הושענא־רבה, זאָג איך, ווערט אונדז אָנגעחתמעט דאָס גוטע קוויטל, הושענא־רבה דאַרף מען זיין אויף. פאָלג מיך, גאָלדע, זאָג איך, דו נעם, זיי מוחל, צעבלאָז נאָר דעם סאַמאָוואַר, זאָג איך, און לאָז זיין טיי, און איך וועל גיין דערווייל שפּאַנען דאָס וועגעלע. מיר פאָרן מיט האָדלען צום באַן".

און ווי דער שטייגער איז, טאָק איך איר אָפּ אַ שפּאָגל־נייעם ליגן, אַז האָדל פּאָרט אַוועק קיין יעהופּעץ, און פון דאָרטן נאָך ווייטער, אַלץ מכוח יענעם עסק, מכוח דער ירושה הייסט דאָס, און עס קען געמאָלט זיין, זאָג איך, אַז זי זאָל שוין דאָרטן בלייבן איבערן גאַנצן ווינטער, און אפשר איבערן ווינטער מיטן זומער מיט נאָך אַ ווינטער; לכן דאַרף מען איר, זאָג איך, מיטגעבן צידה לדרך, אַביסל גרעט, אַ קליידל, אַ פּאָר קישנס, ציכלעך".

אַזוי קאָמאַנדעווע איך און זאָג אָן, ס'זאָל נישט זיין קיין געוויינען, ס'איז הושענא־רבה אויף דער וועלט. „הושענא־רבה, זאָג איך, טאָר מען נישט וויינען, ס'איז אַ בפירושער דין!" הערט מען דאָך מיך מיטן דין מסתמא, ווי די קאַץ, און מען וויינט דווקא יאָ, און אַז עס קומט צום געזעגענען זיך, ווערט אַ יללה, אַלע וויינען — די מאַמע, די קינדער, און טאַקע זי אַליין, האָדל הייסט דאָס, און אַז ס'איז געקומען צו דער עלטערער טאָכטער מיינע, צייטל מיין איך (אויף יום־טוב קומט זי צו מיר מיט איר באַשערטן, מיט מאָטל קאַמזויל), האָבן זיך ביידע שוועסטער אַ וואָרף געטאָן איינע דער אַנדערער אויפן האַלדז — מען האָט זיי קוים אָפּגעריסן...

נאָר איך איינער האָב מיך געהאַלטן שטאָל־און־אייזן; דאָס הייסט, עס רעדט זיך נאָר אַזוי — שטאָל־און־אייזן; אינעווייניק קאָכט, ווי אַ סאַמאָוואַר, נאָר יענעם אַרויסווייזן — פּע! טביה איז דאָך נישט קיין ייִדענע... דעם גאַנצן וועג קיין בויבעריק שווייגט מען, און אַז מיר האַלטן שוין נישט ווייט פון דער באַן, רוף איך מיך אָן צו איר, זי זאָל מיר זאָגן דאָס לעצטע מאָל, וואָס פאָרט האָט ער גע־טאָן אַזעלכעס, פּעפּערל הייסט דאָס?... „איטלעכע זאַך, זאָג איך, באַדאַרף דאָך האָבן עפּעס אַ טעם"... ווערט זי אָנגעצונדן און שווערט מיר, אַז ער איז ריין, ווי גינגאָלד. „ער איז, זאָגט זי, אַ מענטש, וואָס פאַר ז י ך אַרט אים נישט, דאָס גאַנצע טועכץ זיינס איז נאָר, זאָגט זי, יענעמס טובה, דער וועלטס טובה — און דער עיקר פאַר די בעלי־מלאכות" — און גייט זייט אַ חכם און טרעפט, וואָס דאָס הייסט! „זאָרגט ער זיך, זאָג איך צו איר, הייסט דאָס, פאַר דער וועלט? לֹמאַי־זשע, זאָג איך, זאָרגט זיך נישט די וועלט פאַר אים, אַז ער איז יאָ אַזאַ וווילער בחור? זאָלסט אים כאָטש לאָזן גריסן, זאָג איך, דעם אַלעקסאַנדער מוק־דון דיינעם, זאָלסט אים זאָגן, זאָג איך, אַז איך פאַרלאָז מיך אויף זיין יושר, ער איז דאָך אַ מענטש פון סאַמע יושר, זאָג איך, אַז ער וועט מיין טאָכטער מסתמא נישט פאַרפירן, און שרייבן אַמאָל, זאָג איך, אַ בריוול דעם אַלטן טאַטן"...

און אַזוי ווי איך רעד, פאַלט זי מיר נישט פלוצים אויפן האַלדז און הייבט נישט אָן צו וויינען? „לאָמיר זיך, זאָגט זי, געזעגענען. זיי געזונט, טאַטע, גאָט ווייסט, זאָגט זי, ווען מיר וועלן זיך זען!?"... אַן עק! אָט דאָ האָב איך מיך שוין נישט געקאָנט איינהאַלטן... עס איז מיר געקומען אויפן געדאַנק, פאַרשטייט איר,

טאַקע די אייגענע האָדל, בשעת זי איז נאָך געווען אַ ברעקל... אַ קינד הייסט דאָס... זי געהאַלטן אויף די הענט... אויף די הענט געהאַלטן... האָט קיין פאַריבל נישט, פאַני, וואָס איך האָב מיך... מעשה יידענע... איר זאָלט וויסן, הערט איר, וואָס דאָס איז פאַר אַ האָדל, דאָס איז!... איר זאָלט זען די בריוולעך וואָס זי שרייבט... ס׳איז אַ האָדל פון גאָט!... זי איז ביי מיר אָט־אָ־דאָ־אָ, איז זי ביי מיר... טיף, טיף... איך קען עס אייך אַזוי פיל נישט אַרויסגעבן...

חווה

געשריבן אין יאָר 1906.

חוה

ווי אַזוי גאָט פירט, אַזוי איז גוט. דאָס הייסט, עס באַדאַרף זיין גוט, וואָרום פּרוּוט זייט אַ חכם און מאַכט בעסער! אָט האָב איך געוואָלט זיין אַ קלוגער, געדרייט דעם פּסוק אַהער, געדרייט דעם פּסוק אַהין, געזען, עס העלפט נישט, האָב איך צוגענומען די האַנט פונעם האַרצן און האָב געזאָגט צו זיך אַליין: טביה, ביסט אַ נאַר! דו וועסט די וועלט נישט איבערמאַכן. פון קינדער האָט מען צרות און מען מוז דאָס אָננעמען פאַר ליב. אָט, למשל, האָט זיך מיין עלטערע טאָכטער, צייטל הייסט עס, פאַרקאָכט אינעם חייט מאָטל קאַמזויל, האָב איך עפּעס צו אים? נו, און פון דער צווייטער טאָכטער, פון האָדלען הייסט דאָס, באַדאַרף איך אייך נישט דערציילן, איר ווייסט שוין. זי האָט איך פאַרשפּילט, פאַרלאָרן אויף אייביק! גאָט ווייסט, אויב מיינע אויגן וועלן זי אַמאָל זען, סיידן אויף יענער וועלט שוין, איבער הונדערט און צוואַנציק יאָר... רעד איך פון איר, פון האָדלען הייסט עס, קאָן איך נאָך עד־היום נישט קומען צו זיך, ס׳איז אַן עק פון מיין לעבן! פאַרגעסן, זאָגט איר? ווי קאָן מען פאַרגעסן אַ לעבעדיקן מענטשן? ובפרט אַזאַ קינד, ווי האָדל? איר זאָלט זען די בריוולעך, וואָס זי שרייבט צו מיר, קאָן מען צעגיין. עס גייט זיי, שרייבט זי מיר, דאָרטן זייער גוט. ער זיצט, און זי פאַרדינט. זי וואַשט גרעט און לייענט ביכלעך און זעט זיך מיט אים אַלע וואָך, און האָט, זאָגט זי, אַ האָפענונג, אַז עס וועט זיך דאָ, ביי אונדז, איבערקאָכן, עס וועט אויפגיין די זון און עס וועט ווערן ליכטיק, וועט מען אים אומקערן צוריק מיט נאָך אַ סך אַזעלכע, ווי ער, און דעמאָלט וועלן זיי זיך ערשט, זאָגט זי, נעמען צו דער רעכטער אַרבעט און איבערקערן די וועלט מיטן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פיס אַרויף. נו? ווי געפעלט דאָס אייך? גוט? האַ?... וואָס־זשע טוט אָבער דער רבונו־של־עולם? ער איז דאָך, ווי זאָגט איר, אַן אל רחום וחנון, זאָגט ער צו מיר. „וואַרט אויס, טביה, אָט מאַך איך אַזוי, אַז דו וועסט פאַרגעסן אָן אַלע דיינע צרות!"... און כך הווה, איר מעגט דאָס האָרכן. קיין אַנדערן וואָלט איך עס נישט דערציילט, וואָרום דער ווייטיק איז גרויס און דער בזיון איז נאָך גרעסער! נאָר פאַר אייך איז דען פאַראַן ביי מיר אַ סוד? וואָס איך האָב — דערצייל איך אייך. נאָר וואָס דען? איין זאַך וועל איך אייך בעטן: צווישן אונדז זאָל דאָס בלייבן. איך זאָג אייך נאָך אַ מאָל: דער ווייטיק איז גרויס, נאָר דער בזיון, דער בזיון איז נאָך גרעסער!

גאָט האָט געוואָלט אַ טובה טון טביהן, גייט ער און בענטשט אים מיט זיבן קינדער נקבות, טעכטער הייסט עס, אַלע אויסגעשפּילטע, גראַטענע, קלוגע און שיינע, פרישע, געזונטע, איך זאָג אייך — סאָסנעס! אוי, הלוואי וואָלטן זיי בעסער געווען מיאוסע פּאַסקודניצעס, וואָלט אפשר געווען בעסער פאַר זיי און געזינטער פאַר מיר, וואָרום וואָס קומט אַרויס, איך בעט אייך, פון אַ גוט פערדל, אַז סע שטייט אין שטאַל? וואָס קומט אַרויס פון שיינע טעכטער, אַז מען ליגט פאַרשטעקט מיט זיי אין אַ העק און מען קוקט נישט אָן קיין לעבעדיקן מענטשן, אַחוץ אַנטאָן פּאָפּערילע, דעם גוישן ראש־הקהל פון דאָרף, און דעם שרייבער כוועדקע גאַלאַגאַן, אַ הויכער גויעץ מיט אַ פּאַטלע און מיט לאַנגע שטיוול, און דעם גלח, ימח שמו וזכרו.

בקיצור, איך קום צו פאָרן איינמאָל אַהיים, אַרום פאַרנאַכטלעך שוין, באַגעגן איך דעם שרייבער כוועדקע שטייט אין דרויסן מיט מיין חווה, די דריטע טאָכטער מיינע, די צווייטע פון האָדלען הייסט עס. מיך דערזען, האָט זיך מיין בהור געגעבן אַ דריי־אויס, אַראָפּגענומען פאַר מיר דאָס היטל און אַוועק. רוף איך מיך אָן צו מיין חווהן: „וואָס האָט דאָ געטון כוועדקע?" זאָגט זי: „גאָרנישט"... זאָג איך: „וואָס הייסט גאָרנישט?"... זאָגט זי: „מיר האָבן געשמועסט"... זאָג איך: „וואָס פאַר אַ מחותן ביסטו מיט כוועדקען?"... זאָגט זי: „מיר זענען באַקאַנט שוין פון לאַנג"... זאָג איך: „מזל־טוב דיר מיט דיין באַקאַנטשאַפט! אַ שיינער חבר כוועדקע!"... זאָגט זי צו מיר: „דו קענסט אים דען? דו ווייסט דען ווער ער איז?"... זאָג איך צו איר: „ווער ער איז, ווייס איך נישט, כ'האָב זיין יחוס־בריוו נישט געזען; נאָר פאַרשטיין פאַרשטיי איך, אַז ער דאַרף שטאַמען פון סאַמע גדולים; דער טאַטע זיינער, זאָג איך, האָט געמוזט זיין אָדער אַ פּאַסטוך, אָדער אַזוי אַ שיכור"... רופט זי זיך אָן צו מיר, חווה הייסט עס: „וואָס זיין טאַטע איז געווען ווייס איך נישט און וויל נישט וויסן, ביי מיר זענען אַלע מענטשן גלייך; נאָר אַז ער אַליין איז אַ מענטש נישט קיין געוויינלעכער — דאָס ווייס איך פאַר געוויס"... „דהיינו, זאָג איך, וואָס פאַר אַ מין סאָרט מענטש איז ער? לאָם איך הערן"... „איך וואָלט דיר, זאָגט זי, געזאָגט, וועסטו נישט פאַרשטיין. כוועדקע, זאָגט זי, דאָס איז דער צווייטער גאָרקי"... „דער צווייטער גאָרקי? — זאָג איך. — ווער־זשע איז געווען, זאָג איך, דער ערשטער גאָרקי?"... „גאָרקי, זאָגט זי ,דאָס איז היינט כמעט דער ערשטער מענטש אויף דער וועלט"... „ווו זיצט ער, זאָג איך, דער תנא דיינער, וואָס איז זיין געשעפט און וואָס פאַר אַ דרשה האָט ער געדרשנט?"... מאַכט זי צו מיר: „דער גאָרקי — דאָס איז אַ באַרימטער שרייבער, אַ שריפטשטעלער, אַ מענטש, הייסט דאָס, וואָס מאַכט ביכער, און אַ טייערער, אַ זעלטענער, אָן ערלעכער מענטש, שטאַמט אויך פון פּראָסטן שטאַנד, נישט געלערנט אין ערגעץ, נאָר פון זיך אַליין... אָט דאָס איז זיין בילד"... אַזוי מאַכט זי צו מיר, חווה הייסט עס, און נעמט אַרויס פון קע־

שענע אַ פּאָרטרעטל און ווייזט דאָס מיר. „אָט דאָס איז ער, זאָג איך, דער צדיק דיינער, ר׳ גאָרקי? איך וואָלט געמעגט שווערן, אַז איך האָב אים ערגעץ געזען, זאָג איך, אָדער ביי דער באַן טראָגן זעק, אָדער אין וואַלד שלעפּן קלעצער”... „איז דאָס ביי דיר, זאָגט זי, אַ חיסרון, אַז אַ מענטשן האָרעוועט מיט זיינע אייגענע הענט? דו אַליין האָרעוועסט דען נישט? און מיר האָרעווען נישט?” „יאָ, יאָ, זאָג איך. ביסט גערעכט, אַז דו וועסט נישט האָרעווען, וועסטו נישט עסן... נאָר פון דעסטוועגן, זאָג איך, פאַרשטיי איך נישט, וואָס האָט דאָ צו טון כוועדקע? איך וואָלט בעסער, זאָג איך, געוועזן צופרידן, ווען דו זאָלסט זיין באַקאַנט מיט אים פון דערווייטנס; דו באַדאַרפסט נישט פאַרגעסן, זאָג איך, ווער ביסטו און ווער איז ער”... מאַכט זי צו מיר: „גאָט האָט באַשאַפן אַלע מענטשן גלייך”... „יאָ, יאָ, זאָג איך, גאָט האָט באַשאַפן אָדם הראשונען נאָך זיין געשטאַלט; מען טאָר אָבער נישט פאַרגעסן, אַז איטלעכער דאַרף זוכן זיינס גלייכן, ווי אין פּסוק שטייט ביי אונדז געשריבן”. „אַן אַנטיק! — זאָגט זי צו מיר — אויף אַלצדינג האָסטו אַ פּסוק! אפשר געפינט זיך, זאָגט זי, ביי דיר אַ פּסוק וועגן דעם, וואָס מענטשן, זאָגט זי, האָבן גענומען און האָבן זיך אַליין, זאָגט זי, איינגעטיילט אויף יידן און גויים, אויף בעלי־בתים און קנעכט, אויף פּריצים און בעטלערס?”... „טע־טע־טע! — זאָג איך — ביסט מיר שוין, דאַכט מיר, פאַרפאָרן, טאָכטער, אין אלף השישי אַריין!” און איך גיב איר צו פאַרשטיין, אַז אַזוי פירט זיך שוין אויף דער וועלט. פרעגט זי מיך: „למאי זאָל זיך אַזוי פירן אויף דער וועלט?”... זאָג איך: „דערפאַר, וואָס אַזוי האָט גאָט באַשאַפן זיין וועלט”... זאָגט זי: „למאי האָט גאָט אַזוי באַשאַפן זיין וועלט?”... זאָג איך: „ע! אַז מיר וועלן אָנהייבן פרעגן קשיות — למאי אַזוי און למאַי אַזוי, איז אַ מעשה אָן אַן עק!”... זאָגט זי מיר: „דערויף האָט דאָך אונדז גאָט געגעבן אַ פאַרשטאַנד, אַז מיר זאָלן פרעגן קשיות”... זאָג איך: „ביי אונדז איך פאַראַן אַ מנהג אַזעלכער, אַז אַ הון, זאָג איך, הייבט אָן צו קרייען ווי אַ האָן, זאָל מען זי באַלד אַװעקטראָגן צום שוחט. — „טאָמער וואָלט אפשר גאָר געווען גענוג זיך צו גאָרגלען דאָרטן? — רופט זיך אָן מיין גאָלדע פון שטוב אַרויס. — דער באָרשט, זאָגט זי, שטייט אויפן טיש שוין פון אַ שעה, און ער זינגט גאָר זמירות!”... „אָט האָסטו דיר, זאָג איך, די אַנדערע טעג יום־טוב! נישט אומזיסט זאָג איך, האָבן אונדזערע חכמים געזאָגט: אַ יידענע האָט אין זיך ניין מאָס רייד. מען רעדט תוך־זאַכן, איז זי דאָ מיט איר מילכיקן באָרשט!”... רופט זיך אָן צו מיר גאָלדע: „דער מילכיקער באָרשט, זאָגט זי, איז אפשר אַזאַ תוך־זאַך, ווי אַלע דיינע תוך־זאַכן”... „מזל־טוב! האָט איר אייך, זאָג איך, אַ נייעם פילאָסאָף, גלייך פון אונטערן אויוון אַרויס! קאַרג, זאָג איך, וואָס די טעכטער זענען געוואָרן אויפגעקלערטע קעפּ, האָט שוין טביהס ווייב אויך אָנגעהויבן פליִען דורכן קוימען אין הימל אַריין!”...

בקיצור, לאָמיר, ווי זאָגט איר, איבערלאָזן דעם בן־מלך און זיך נעמען צו

דער בת־מלכה, איך מיין דעם גלח, ימח שמו וזכרו! איינמאָל פֿאַרנאַכט פֿאָר איך
מיר אַהיים מיט די ליידיקע קריגלעך און האַלט שוין ביים אַריינפֿאָרן אין דאָרף
אַריין, באַגעגן איך אים פֿאָרן מיט זיין אייזערנער געקאָוועטער בריטשקע, טרייבט
אַן אַליין מיט זיין כבוד די פֿערדלעך, און די צעקעמטע באָרד זיינע איז צעשמיסן
פֿונעם ווינט. „צו דיין קאָפּ, טראַכט איך מיר, אַ שיין באַגעגעניש!“... „אַ גוטן
אָוונט! — מאַכט ער צו מיר. — האָסט מיך נישט דערקענט, זאָגט ער, צי וואָס?“
„וועסט זיך רייך ווערן“, זאָג איך צו אים און נעם אַראָפּ דאָס היטל און וויל פֿאָרן
ווייטער. מאַכט ער צו מיר: „שטיי אַ ווײַלע, טעוויל, וואָס האָסטו קיין צייט נישט?
איך דאַרף דיר עפּעס זאָגן אַ צוויי ווערטער“. „אָך, זאָג איך, אַבי נאָר עפּעס גוטס,
איז מהיכתיתי, און אויב נישט, מעג דאָס, זאָג איך, בלייבן אויף אַן אַנדערש
מאָל“... „וואָס הייסט, זאָגט ער, ביי דיר אַן אַנדערש מאָל?“... „אַן אַנדערש מאָל,
זאָג איך, הייסט ביי מיר, ביז משיח וועט קומען“... „משיח, מאַכט ער צו מיר,
איז דאָך שוין געקומען“... „דאָס האָב איך שוין געהערט, זאָג איך, פֿון דיר נישט
איין מאָל; דו זאָג מיר נאָר, פֿאָטערל, עפּעס נייעס“... „אָט דאָס, זאָגט ער, מיין
איך טאַקע דיר זאָגן; איך וויל מיט דיר שמועסן, זאָגט ער, טאַקע פֿון דיר אַליין,
דאָס הייסט, פֿון דיין טאָכטער“... דאָ האָט מיר באַלד אַ טיאָכקע געטאָן דאָס
האַרץ: וואָס פֿאַר אַ מחותן איז ער מיט מיין טאָכטער? און איך רוף מיך אָן צו
אים: „מיינע טעכטער, זאָג איך, זענען חלילה נישט אַזעלכע, וואָס מע זאָל דאַרפֿן
פֿאַר זיי רעדן; זיי קאָנען שוין, זאָג איך, אַליין באַשטיין זייער שטעטל“... „דאָס
איז אָבער, מאַכט ער, אַזאַ מין ענין, וואָס זי אַליין קאָן נישט רעדן, עס מוז רעדן
אַן אַנדערער, מחמת דאָ האַנדלט זיך, זאָגט ער, טאַקע וועגן איר תכלית“... „ווע־
מען גייט עס אָן, זאָג איך, דער תכלית פֿון מיין קינד? מיר דאַכט, זאָג איך, אַז
ווי באַלד מען שמועסט פֿון תכלית, בין איך מיין קינד אַ פֿאָטער ביז הונדערט
צוואַנציק יאָר, צי ניין?“... „אמת, זאָגט ער, דו ביסט דיין קינד אַ פֿאָטער; דו
ביסט אָבער, זאָגט ער, אויף דיין קינד אַ בלינדער, דיין קינד, זאָגט ער, רייסט
זיך אין אַן אַנדער וועלט אַריין, און דו פֿאַרשטייסט זי נישט, אָדער דו ווילסט זי
נישט פֿאַרשטיין“... „אויב איך פֿאַרשטיי זי נישט, זאָג איך, אָדער איך וויל זי
נישט פֿאַרשטיין — דאָס איז אַן אַנדער זאַך; וועגן דעם, זאָג איך, קאָנען מיר אַ
ביסל שמועסן; נאָר וואָס קער זיך דאָס אָן, פֿאָטערל, מיט דיר?“... „עס קער זיך,
זאָגט ער, מיט מיר אָן זייער שטאַרק, זאָגט ער, ווייל זי איז איצטער אין מיין
רשות“... „וואָס הייסט, זאָג איך, זי איז אין דיין רשות?“... „דאָס הייסט, זי
איז איצטער אונטער מיין השגחה“, מאַכט ער און קוקט מיר גלייך אין די אויגן
אַריין און צעקעמט זיך די שיינע צעלאָזטע זקנה. טו איך מסתמא אַ שפּרונג־
אונטער: „ווער? מיין קינד איז אונטער ד יי ן השגחה? מיט וואָס פֿאַר אַ רעכט?“
— זאָג איך און פֿיל, אַז איך הייב אָן אַריין אין כעס. מאַכט ער צו מיר גאַנץ
קאַלטבלוטיק מיט אַ שמייכעלע: „נאָר נישט געהיצט זיך, טעוויל! פּאַוואָלי וועלן

מיר, זאָגט ער, די זאַך איבערלייגן. דו ווייסט, איך בין דיר, זאָגט ער, חלילה קיין שונא נישט, כאָטש דו ביסט אַ ייִד; דו ווייסט, זאָגט ער, אַז איך האַלט פון ייִדן, און עס טוט מיר ווי דאָס האַרץ אויף זיי פאַר זייער עקשנות, וואָס זיי האָבן זיך איינגעשפּאַרט און ווילן נישט פאַרשטיין, אַז מען מיינט דאָס פון זייער טובה וועגן"... „פון טובות, זאָג איך, זאָלסטו מיט מיר, פּאָטערל, איצטער נישט רעדן, מחמת איטלעכס וואָרט, וואָס איך הער פון דיר אַצינד, איז פאַר מיר אַ טראָפּן סם־המוות, זאָג איך, אַ פּיסטויל אין האַרצן אַריין. אויב דו ביסט מיר אַזאַ גוטער פריינד, ווי דו זאָגסט, וועל איך פון דיר בעטן נאָר איין טובה: מיין טאָכטער זאָלסטו לאָזן צו־רו"... „ביסט אַ נאַרישער מענטש, מאַכט ער צו מיר, עס וועט דיין טאָכטער חלילה קיין שלעכטס נישט געשען; עס שטייט איר איצטער פאַר אַ גליק, זאָגט ער; זי נעמט, זאָגט ער, אַ חתן — אויף מיר אַזאַ יאָר"... „אָמן! — זאָג איך כלומרשט מיט אַ געלעכטערל, און אין האַרצן ברענט אַ גהינום! — ווער איז ער, למשל, דער חתן, זאָג איך, אויב איך בין זוכה, זאָג איך, צו וויסן?"... „דו דאַרפסט אים קענען, זאָגט ער, ער איז זייער אַ בראַווער, אַן אָרנטלעך מענטשל, און גאַנץ פיין געבילדעט, אַפילו פון זיך אַליין, און איז פאַרקאָכט אין דיין טאָכטער, און וויל מיט איר חתונה האָבן און קאָן נישט, ווייל ער איז נישט קיין ייִד"... „כוועדקע!".. — טראַכט איך מיר, און עס טוט מיר אַ זעץ אין קאָפּ אַריין אַ מאָדנע היץ, און עס באַשלאָגט מיך אַ קאַלטער שווייס, קוים וואָס איך זיץ איין אויפן וועגעלע. נאָר אַרויסבאַווייזן דאָס פאַר אים — נישט דערלעבן וועט ער דאָס! און איך נעם דאָס פערדל פאַר די לייצעס, טו דאָס אַ שמיצל פון אונטן אַרויף און פאַשאָל אָן אַ זיי־געזונט אַהיים... איך קום צו פאָרן אַהיים, אַי־אַי־אַי, אַן איבערקערעניש! די קינדער ליגן מיט די פּנימער אין די קישנס און וויינען, מיין גאָלדע איז מער אויף יענער וועלט איידער אויף דער וועלט... איך זוך חווהן, ווו איז חווה? — נישטאָ חווה!... פרעגן ווו איז חווה, וויל איך נישט. איך פאַרשפּאָר שוין פרעגן, אַז אָך און ווי איז מיר! און עס ברענט אין מיר אַ פייער, איך ווייס נישט אויף וועמען... איך וואָלט עפּעס נאָר גענומען און זיך אַליין אויסגעפּאַטשט... און איך צעשריי מיך אויף די קינדער און לאָז אויס מיין ביטער האַרץ צום ווייב. איך קאָן מיר קיין אָרט נישט געפינען. גיי איך אַרויס אין שטאַל צום פערד, עס געבן עסן, און טרעף אים שטיין אַריבערגעפּוציוועט מיט איין פוס אויף יענער זייט קלאָץ. כאַפּ איך אַ שטעקן און הייב דעם אָן איינטיילן, שיילן די פעל, ברעכן די ביינער: „פאַרברענט זאָלסטו ווערן, שלימזל מיינער! זאָלסטו אַזוי לעבן, ווי איך האָב פון דיינעטוועגן אַ האָבערל אַפילו! צרות, אויב דו ווילסט, קאָן איך דיר געבן, שלעק, מיט אַנגסטן, מיט מכות!"...

אַזוי רעד איך צום פערדל און באַטראַכט מיך אָבער באַלד, אַז ס'איז אַ צער־בעלי־חיים, גאָט די נשמה שולדיק, וואָס האָב איך צו דעם? און איך שיט

עס אונטער אַביסל געהאַקטע שטרוי און זאָג צו דעם צו, אם ירצה השם, שבת ווייזן אַ הא אין סידור, און קום אַריין צוריק אין שטוב אַריין, באַגראָב זיך און ליג אין געהאַקטע ווונדן, און דער קאָפּ — דער קאָפּ ווערט מיר שיער צעשפּרונגען, טראַכטנדיק און קלערנדיק און לערנענדיק דעם פּשט, וואָס זאָל דאָס באַטייטן? „מיט וואָס האָב איך, טביה, פאַרזינדיקט מער פון דער גאַנצער וועלט, וואָס מע באַשטראָפט מיך מער פון אַלע ייִדן? אוי, רבונו־של־עולם, רבונו־של־עולם! ווער בין איך אַזוינס, וואָס דו טראָגסט מיך אויפן קאָפּ כסדר, האָסט מיך אין זינען און לאָזט נישט אויס ווו ערגעץ אַ שלאַק, אַ צרה, אַן אָנשיקעניש?!“...

און אַזוי ווי איך טראַכט מיר אַזוי, ליגנדיק אויף הייסע קוילן, הער איך, ווי מיין ווייב נעבעך קרעכצט, רייסט אויס אַ שטיק האַרץ. „גאָלדע, זאָג איך, דו שלאָפסט?“... „ניין, זאָגט זי, וואָס איז דען?“... „גאָרנישט, זאָג איך, מיר זענען גוט אין דער ערד; אפשר ווייסטו, זאָג איך, אַן עצה, וואָס טוט מען?“... „פרעגסט ביי מיר, זאָגט זי, עצות, אַז אָך און וויי איז מיר! אַ קינד שטייט אויף, זאָגט זי, אין דערפרי, אַ געזונטע, אַ שטאַרקע, טוט זיך אָן, זאָגט זי, פאַלט מיך אַרום קושן און האַלדזן און וויינען און זאָגט נישט וואָס; איך האָב געמיינט, זי איז חלילה פונעם זינען! פרעג איך זי: „וואָס איז דיר, טאָכטער?“ זאָגט זי גאָר נישט און כאַפּט זיך אַרויס אויף אַ ווילע צו די בהמות און ווערט פאַרשוווּנדן. איך וואַרט אַ שעה, איך וואַרט צוויי, איך וואַרט דריי — ווו איז חווה? נישטאָ חווה! רוף איך מיך אָן צו די קינדער: „אַנו, טוט נאָר אַ שפּרונג אויף אַ מינוטקעלע צום גלח“... „פון וואַנען, זאָג איך, האָסטו געוווּסט, גאָלדע, אַז זי איז ביים גלח?“... „פון וואַנען האָב איך געוווּסט? — זאָגט זי. — אַז אָך און וויי איז מיר! וואָס איז, זאָגט זי, איך האָב קיין אויגן נישט? צי איך בין איר קיין מאַמע נישט?“... „אַז דו האָסט אויגן, זאָג איך, און ביסט איר אַ מאַמע, וואָס־זשע האָסטו געשוויגן און האָסט נישט געזאָגט מיר?“... „דיר זאָל איך זאָגן? ווען ביסטו אין דערהיים? זאָגט זי. — און אַז איך זאָג דיר, הערסטו מיך דען? דיר, אַז מען זאָגט, זאָגט זי, ענטפערסטו באַלד מיט אַ פּסוק; פאַרהאַקסט דעם קאָפּ מיט פּסוקים און דערמיט קומסטו אָפּ“...

אַזוי מאַכט זי צו מיר, גאָלדע הייסט עס, און איך הער, ווי זי וויינט אין דער פינצטער... אַ ביסל איז זי גערעכט, טראַכט איך מיר, ווייל וואָס פאַרשטייט אַ ייִדענע? און עס טוט מיר וויי אויף איר דאָס האַרץ, איך קאָן נישט הערן, ווי זי קרעכצט און ווי זי וויינט. רוף איך מיך אָן צו איר: „זעסטו, גאָלדע, ביסט ברוגז, זאָג איך, למאי איך האָב אויף אַלצדינג אַ פּסוק; איך מוז דיר דערויף אויך ענטפערן מיט אַ פּסוק; עס שטייט ביי אונדז געשריבן, זאָג איך כ ר ח ם אָ ב ע ל ב נ י ם — אַ טאַטע האָט ליב אַ קינד. פאַר וואָס שטייט נישט, זאָג איך, כ ר ח ם א ם ע ל ב נ י ם — אַז אַ מאַמע האָט ליב איר קינד? ווייל אַ מאַמע

איז נישט קיין טאַטע; אַ טאַטע, זאָג איך, קאָן אַנדערש רעדן מיט אַ קינד. אַט ווערסטו זען, זאָג איך, אם ירצה השם, מאָרגן זע איך מיך מיט איר"... „הלוואי, זאָגט זי, זאָלסטו זיך קאָנען זען מיט איר, און מיט אים אויך. ער איז אַ מענטש, זאָגט זי, נישט קיין שלעכטער, כאָטש אַ גלח, נאָר אויף אַ מענטשן האָט ער, זאָגט זי, רחמנות. דו וועסט אים בעטן, פאַלן צו די פיס, אפשר וועט ער רחמנות האָבן"... „ווער, זאָג איך, איך זאָל מיך בוקן, זאָג איך, צום גלח? ביסט משוגע, זאָג איך, צי חסר־דעה? נישט דערהאַרן וועלן דאָס מיינע שונאים!"... „אַ! זעסטו עס הייבט זיך אָן, זאָגט זי, מיט דיר!"... „וואָס דען, זאָג איך, האָסטו געמיינט? איך וועל מיך לאָזן פירן פון אַ יידענע? איך וועל, זאָג איך, לעבן מיט דיין ווייבערשן שכל?"... אָט אין אַזעלכע שמועסן גייט אַוועק ביי אונדז די נאַכט. קוים דערלעבט דעם ערשטן קריי פונעם האָן, הייב איך מיך אויף, דאַוון־אָפּ, נעם מיט זיך די בייטש און לאָז מיך אַוועק מסתמא גלייך צום גלח אין הויף אַריין. ווי זאָגט איר, אַ יידענע איז טאַקע אַ יידענע, נאָר וווהין דען האָב איך געזאָלט גיין? אין דער ערד אַריין?...

בקיצור, געקומען צו אים אין הויף אַריין, באַגעגענען מיך די כלבים זייער מיט אַ שיינעם גוט־מאָרגן און ווילן מיר צורעכט־מאַכן די קאַפּאָטע און פאַרזוכן די ליטקע פון מיינע יידישע פיס, צי זיי זענען עפּעס גוט פאַר זייערע הינטישע ציין?... אַ גליק, וואָס כ'האָב מיטגענומען די בייטש. אויף זייער געשריי מיט מיין געפּילדער איז אַרויסגעלאָפן דער גלח מיט דער גלחטע, קוים צעטריבן די פריילעכע כאַליאַסטרע און אַריינגערופן מיך אין שטוב אַריין, מיך אויפגענומען פאַר זייער אַ שיינעם גאַסט, געוואָלט שטעלן פון מיינעטוועגן דעם סאַמאָוואַר. זאָג איך, אַז דער סאַמאָוואַר איז לאו דווקא, איך האָב מיט אים עפּעס צו רעדן, זאָג איך, אונטער פיר אויגן. האָט זיך דער כומר אָנגעשטויסן, וואָס איך מיין, האָט אַ ווונק געטאָן צו זיין פּלוניתטע, זי זאָל מוחל זיין צומאַכן די טיר פון יענער זייט — און איך בין צוגעטראָטן צום ענין גלייך, אָן שום הקדמות, ער זאָל מיר זאָגן קודם, צי גלייבט ער אין גאָט?... און נאָכדעם זאָל ער מיר זאָגן, אויב ער פילט דעם טעם, וואָס הייסט צעשיידן אַ טאַטן מיט אַ קינד, וואָס מען האָט דאָס ליב?... און ווידער זאָל ער מיר זאָגן, וועלכעס הייסט נאָך זיין שכל אַ מיצווה און וועלכעס הייסט אַן עבירה?... און נאָך אַ זאַך וואָלט איך וועלן, ער זאָל מיר קלאָר מאַכן: וואָס פאַר אַ פּנים האָט ביי אים אַ מענטש, וואָס כאַפּט זיך אַריין צו יענעם אין שטוב אַריין און וויל מאַכן אַן איבערקערעניש, איבערשטעלן די בענקלעך, מיט די טישלעך, מיט די בעטן?...

אַוודאי בלייבט ער זיצן געפּלעפט און מאַכט צו מיר: „טעוול, זאָגט ער, ביסט אַ קלוגער מענטש, זאָגט ער, און נעמסט און שטעלסט אַוועק, זאָגט ער, מיט אַמאָל אַזוי פיל שאלות און ווילסט, זאָגט ער, איך זאָל דיר ענטפערן אין איין קלאַפּ?

האָב צייט, זאָגט ער, איך וועל דיר ענטפערן״... „ביין, זאָג איך צו אים, דו וועסט מיר, פּאָטערל געטרייער, נישט ענטפערן דערויף קיינמאָל נישט. ווייסטו, פאַר־וואָס? ווייל אַלע דיינע מחשבות ווייס איך פון פריִער. דו ענטפער מיר, זאָג איך, בעסער דערויף: איך האָב נאָך אַ האָפענונג צו זען מיין קינד צוריק, אָדער ביין?״... כאַפּט ער זיך אויף: „וואָס הייסט — צוריק? דיין טאָכטער וועט חלילה גאָרנישט געשען, אדרבה!״... „איך ווייס, זאָג איך, איך ווייס, איר ווילט זי מאַכן גליקלעך! איך רעד נישט פון דעם, זאָג איך; איך וויל וויסן, ווו איז ערגעץ מיין קינד, און צי קאָן איך זיך מיט איר זען?״... „אַלצדינג יאָ, מאַכט ער צו מיר, נאָר דאָס נישט״... „אָט אַזוי־זשע רעד, זאָג איך, קורצע דיבורים! זיי געזונט, זאָג איך, און לאָז דיר גאָט באַצאָלן, זאָג איך, כפל־כפלים!״...

און איך קום צוגיין אַהיים און טרעף מיין גאָלדע ליגט צונויפגעקוטשעבו־רעט, ווי אַ שוואַרצער קנויל, אין בעט און האָט שוין מער קיין טרערן נישט אין די אויגן. רוף איך מיך אָן צו איר: „שטיי אויף, מיין ווייב, טו אויס, זאָג איך, די שיך, און לאָמיר זיך אַוועקזעצן שבעה, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטן; מיר זענען נישט די ערשטע, מיר זענען נישט די לעצטע. עלעהיי, לאָז זיך אונדז אויסדאַכטן, זאָג איך, אַז מיר האָבן קיינמאָל נישט געהאַט קיין חווה, אָדער לאָז זיך אונדז דאַכטן, זאָג איך, עלעהיי האָדל, וואָס איז אַוועק פון אונדז הינטער די הרי־חושך, גאָט ווייסט, אויב מיר וועלן זי אַמאָל זען... גאָט, זאָג איך, איז אַן אל רחום וחנון, ער ווייסט וואָס ער טוט!״...

אַזוי רעד איך מיר אויס דאָס האַרץ און פיל, אַז די טרערן שטיקן מיך, שטייען מיר, ווי אַ ביין אין האַלדז. נאָר טביה איז נישט קיין יידענע, טביה האַלט זיך איין!! מאָלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי, וואָרום, ערשטנס, דער בזיון!... והשנית, ווי קאָן איך זיך איינהאַלטן, אַז מען פאַרלירט לעבעדיקער־הייט אַזאַ קינד, אַזאַ באַרליאַנט, וואָס איז אַזוי איינגעבאַקן אין האַרצן אי ביי מיר, אי ביי דער מוטער, כמעט מער ווי אַלע קינדער, איך ווייס נישט פאַר־וואָס? אפשר דערפאַר, וואָס זי האָט קינדווייז זייער אַ סך געקרענקט, און אפשר איז דאָס דערפאַר, וואָס זי איז אַ גוט קינד, אַ געטרייעס, האָט אונדז פון תמיד אָן ליב געהאַט ביידן דאָס חיות מיט דער נשמה. אַי די קשיא: ווי קומט דאָס, זי זאָל אונדז אַזעלכעס טאָן? איז, ערשטנס, אונדזער מזל אַזוי. איך ווייס נישט, ווי אַזוי איר — איך גלייב אין השגחה. והשנית, איז דאָס אַ קליפּה, אַן אָפּגע־טאָענע זאַך, הערט איר, אַ מין כישוף! איר מעגט אייך לאַכן פון מיר, און איך זאָג אייך, אַז איך בין גאָר נישט אַזאַ גראָבער נאַר, איך זאָל גלייבן אין שרע־מעלעך, לצים, דאָמעוויקעס וכדומה אַזעלכע שטותערייען; נאָר אין כישוף, זעט איר, גלייב איך, וואָרום וואָס דען איז דאָס, אַז נישט קיין כישוף? אָט וועט איר הערן ווייטער, וועט איר אַליין אויך זאָגן דאָס אייגענע...

הקיצור, ס׳איז גאָר נישטאָ די מכה אויף דער וועלט, וואָס זאָל זיך נישט פֿאַרהיילן, און אַזאַ צרה, וואָס מע זאָל זי נישט פֿאַרגעסן. דאָס הייסט, פֿאַרגעסן פֿאַרגעסט זיך נישט, נאָר וואָס זאָל מען טאָן? אַ מענטש באַדאַרף אַרבעטן, האָרעווען, פֿאַרשוואַרצט און אויסגעריסן ווערן צוליב דעם שטיקל ברויט. מיר האָבן זיך גענומען, וואָס טויג אייך, אַלע צו דער אַרבעט, מיין ווייב און קינדער צו די קריגלעך, איך צום פֿערד־און־וועגעלע, און די וועלט בלייבט נישט שטיין. אָנגעזאָגט האָב איך אין שטוב, אַז חווה לא יזכר ולא יפקד — נישטאָ חווה! אויסגעמעקט — און שוין! און כ׳האָב מיר צונויפגעשלאָגן אַ ביסל מילכיקס, פֿרישע סחורה, און האָב מיך געלאָזט קיין בויבעריק צו מיינע קונים.

געקומען קיין בויבעריק — אַ שמחה, אַ גדולה: וואָס מאַכט אַ ייִד ר׳ טביה? פֿאַר וואָס זעט מען אייך נישט? „וואָס זאָל איך מאַכן? — זאָג איך. — דער אייגענער שלימזל, וואָס פֿריִער; אַ בהמהלע, זאָג איך, איז ביי מיר געפֿאַלן“... „וואָס איז די מעשה, זאָגן זיי, וואָס מיט אייך טרעפֿן זיך אַלע ניסים?“ און דער עולם פֿרעגט מיך אויס, איטלעכער באַזונדער, וואָס פֿאַר אַ בהמהלע איז ביי מיר געפֿאַלן? וויפֿל האָט דאָס מיך געקאָסט? און וויפֿל בהמהלעך איז מיר נאָך געבליבן? און מען לאַכט, מען איז פֿריילעך, ווי, געוויינטלעך, נגידים מאַכן זיך לוסטיק איבער אַן אָרעמאַן, אַ שלימזל. טביה איז אָבער אַ מענטש, וואָס לאָזט זיך טרייבן קאַטאָוועס. אַ קרענק וועט ביי מיר יענער וויסן, וואָס ביי מיר אויפֿן האַרצן טוט זיך! און אָפּגעפֿאַרטיקט זיך מיט אַלע קונים, לאָז איך מיך צוריק מיט די ליידיקע קריגלעך אַהיים, איבערן וואַלד, לאָז־אָפּ דאָס פֿערדל, ס׳זאָל זיך גיין פּאַוואָליע און כאַפּן בגנבה אַ שטשיפּעל־גראָז און אַליין פֿאַרטיף איך מיך אין מיינע מחשבות און געדאַנקען, טראַכט־איבער פֿון וואָס איר ווילט: פֿונעם לעבן און פֿונעם טויט, פֿון דער וועלט און פֿון יענער וועלט, און וואָס איז אַזעלכעס וועלט, און וואָס לעבט אַ מענטש, וכדומה אַזעלכע זאַכן, בכדי איך זאָל מיר צעשלאָגן די רעיונות, דאָס הייסט, איך זאָל נישט קלערן פֿון איר, פֿון חוהן הייסט עס. און ווי אויף צו להכעיס, קריכט מיר אין קאָפּ אַריין דווקא זי, חווה הייסט עס. זי קומט מיר אַקעגן מיט איר געשטאַלט, הויך און שיין און פֿריש, ווי אַ סאָסנע, אָדער גאָר ווי זי איז נאָך געווען אַ קליינטשקע, אַ קראַנקעטשקע, אַ פּגירהלע, ווי אַן עופֿהלע ביי מיר אויף די הענט, דאָס קעפּל אַרויפֿגעוואָרפֿן אויף מיינע פּלייצעס: „וואָס ווילסטו, חוהלע? געבן דיר אַ שטיקעלע פּאַפּע?“ און איך פֿאַרגעס אויף אַ ווײַלע, וואָס זי האָט אָפּגעטאָן, און עס ציט מיר צו איר דאָס האַרץ, און די נשמה גאָגט, בענקט נאָך איר... נאָר דערמאָן איך מיך און אַ פֿייער צינדט זיך אָן ביי מיר אין האַרצן אויף איר און אויף אים און אויף דער גאַנצער וועלט און אויף זיך אַליין, פֿאַר וואָס איך קאָן זי נישט פֿאַרגעסן אויף קיין מינוט; פֿאַר וואָס זאָל איך זי נישט קאָנען אויסמעקן, אַרויסרייסן פֿונעם האַרצן? זי האָט דאָס דען ביי מיר נישט פֿאַרדינט? דערויף טאָקע דאַרף טביה זיין אַ ייִד שבייִד,

כל ימיו פאַרשוואַרצט ווערן, אַקערן מיט דער נאָז די ערד, מגדל זיין קינדער, בכדי זיי זאָלן נאָכדעם נעמען מיט איין מאָל און אָפּרייסן זיך מיט געוואַלד, אָפּפּאָלן, ווי אַ שישקע פונעם בוים, און פאַרטראָגן ווערן מיטן ווינט און מיטן רויך?... אָט, למשל, — אַזוי קלער איך מיר, — וואַקסט אַ בוים, אַ דעמב אין וואַלד, קומט צו גיין אַ נפש מיט אַ האַק, נעמט אָפּ אַ צווייג און נאָך אַ צווייג און נאָך אַ צווייג — וואָס איז דער בוים אָן די צווייגן, משטיינס־געזאָגט? נעם שוין בעסער, דו בן־אָדם, און האַק אונטער דעם בוים אינגאַנצן — און אַן עק לאָז דאָס האָבן. צו וואָס זאָל סטאַרטשען אַ נאַקעטער דעמב אין וואַלד?!...

און אַזוי ווי איך טראַכט מיר אַזוי די דאָזיקע מחשבות, דערפיל איך פלוצים, אַז מיין פערדל האָט זיך אָפּגעשטעלט — וואָס איז דאָס? איך הייב אויף די אויגן, איך טו אַ קוק — חווה!... די אייגענע חווה, וואָס פריִער, נישט געמיינערט אַ האָר, אַפילו די מלבושים נישט איבערגעביטן!... דאָס ערשטע, וואָס קומט מיר אויף די געדאַנקען — איז אַראָפּשפּרינגען פון וואָגן און אַרומכאַפּן זי קושן... נאָר באַלד טוט מיר צוריק אָ צי אַ געדאַנק: „טביה? וואָס ביסטו, אַ ייִדענע?״ און איך טו אַ צי דאָס פערדל: „וויאָ, שלימזל!״ און נעם מיך רעכטס. איך טוט אַ קוק — מיינע אויך רעכטס, מאַכט עפּעס צו מיר מיט דער האַנט, ווי איינער רעדט: „שטיי אַ ווײַלע, איך דאַרף דיר עפּעס זאָגן״... און עס טוט זיך מיר אַ ריס־אָפּ אינעווייניק און אַ צופּ ביים האַרצן, און איך לאָז אָפּ הענט און פיס; אָט־אָט טו איך אַ שפּרונג־אַראָפּ פונעם וואָגן! נאָר איך האַלט מיך איין, טו אַ צי דאָס פערדל און נעם מיך לינקס — מיינע אויך לינקס, קוקט אויף מיר משונה־ווילד, דאָס פּנים טויט... וואָס טוט מען? — טראַכט איך מיר — זאָל איך בלייבן שטיין, צי איך זאָל פאָרן ווייטער? און איידער איך קוק מיך נאָך אַרום — אַהאַ, זי האַלט שוין דאָס פערדל ביים צוים און מאַכט צו מיר: „טאַטע! זאָל איך שטאַרבן, אויב דו וועסט זיך רירן פונעם אָרט! איך בעט דיך, הער מיך אויס פריִער, טאַטע־פאָטער!״... „ע! — טראַכט איך מיר — ווילסט מיך נעמען מיט געוואַלד? ניין, נשמה מיינע! ווי באַלד אַזוי, איז אַ סימן, אַז דו קענסט נישט דעם טאַטן דיינעם״... און דאַוואַי שמייסן דאָס פערדל אויף וואָס די וועלט שטייט. און מיין פערדל פאָלגט, שפּרינגט, נאָר עס דרייט צוריק דעם קאָפּ, מאַכט בשעת־מעשה מיט די אויערן. „וויאָ, זאָג איך צו דעם, — קוק נישט, חכם מיינער, אַהין, וווּ מען דאַרף נישט״... און אַליין, מיינט איר, ווילט זיך מיר אויסדרייען דעם קאָפּ צוריק און אַ קוק טאָן, כאָטש איין קוק טאָן אַהין, אויף יענעם אָרט, ווו זי איז שטיין געבליבן?... נאָר ניין, טביה איז נישט קיין ייִדענע. טביה ווייסט, ווי אַזוי מען איז זיך נוהג מיטן שטן מקטרג...

דעם גאַנצן וועג, וואָס איך פאָר, ווייזט מיר אויס, אַז זי לויפט מיר נאָכן וואָגן און שרייט: „הער מיך אויס, טאַטע־פאָטער!״... און עס פּליט מיר דורך אַ

גערדאַנק: „טביה! דו שטעלסט אויף זיך צו־פילן! וואָס וועט דיך אַרן, אַז דו וועסט זיך אָפּשטעלן אויף אַ ווײַלע, אויסהערן וואָס וויל זי? אפשר האָט זי דיר צו זאָגן אַזעלכעס, וואָס דו דאַרפסט דאָס וויסן? אפשר, אַ קשיא אויף אַ מעשה, האָט זי חרטה און ווילֹ זיך אומקערן צוריק? אפשר ליגט זי בײַ אים אין דער ערד און בעט בײַ דיר, דו זאָלסט איר העלפן אַרויס פון גהינום?... אפשר און אפשר און נאָך אַ סך אַזעלכע אפשרס פליִען מיר דורך אין קאָפּ, און זי שטעלט זיך מיר פאַר אַלס אַ קינד, און איך דערמאָן מיך אָנעם פסוק „כרחם אָב אל בנים” — נישטאָ קיין שלעכט קינד בײַ אַ טאַטן”, און איך פּײַניק מיך, און איך זאָג אויף זיך אַליין, אַז איך בין נישט ווערט, וואָס די ערד טראָגט מיך! וואָס? וואָס קאָכסטו, דו משוגענער עקשן? וואָס טאַראַבאַנעווועסטו? נעם, דו אכזר איינער, פאַרקערעווע דאָס וועגעלע צוריק און בעט זיך מיט איר איבער, זי איז דײַן קינד, נישט קיי־נעמס!... און עס קריכן מיר אין קאָפּ אַריין משונה־מאָדנע מחשבות און געדאַנ־קען: וואָס איז דאָס אַזעלכעס ייִד און וואָס איז נישט־ייִד?... און פאַר וואָס האָט גאָט באַשאַפן ייִדן און נישט־ייִדן?... און אַז גאָט האָט שוין יאָ באַשאַפן ייִדן און נישט־ייִדן, פאַר וואָס־זשע זאָלן זיי זײַן אַזוי אָפּגעטיילט איינס פון דאָס אַנדערע, נישט קאָנען אָנקוקן איינס דאָס אַנדערע, גלײַך ווי דער איז פון גאָט און יענער איז נישט פון גאָט?... און בכדי זיך צעשלאָגן די רעיונות, הייב איך אָן אויף אַ ניגון: אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה! איך דאַוון, הייסט דאָס, מנחה אויף אַ קול און מיט אַ ניגון, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטן. נאָר וואָס קומט אַרויס פונעם דאַוונען און פונעם זאָגן, אַז אינעווייניק אין האַרצן זינגט זיך אַן אַנדער ניגון: „ח ־ ו ה ! ח ־ ו ה ! ח ־ ו ה !”... און וואָס איך זינג העכער ־עם „אשרי”, זינגט זיך מיר „חוה” נאָך העכער, און וואָס מער איך וויל זי פאַר־געסן, אַזוי מער און אַזוי שאַרפער שטייט זי מיר פאַר די אויגן, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך הער איר קול, ווי זי רופט צו מיר: „הער מיך אויס, טאַטע־פאָטער!”... און איך פאַרשטעל מיר די אויערן, איך זאָל זי נישט הערן, און איך מאַך צו די אויגן, איך זאָל זי נישט זען.

און מײַן לעבן איז צערודערט, און אַליין בין איך צערודערט, און זאָגן זאָג איך נישט קיינעם פון מײַן באַגעגעניש און רעד נישט מיט קיינעם פון איר, און פרעג זיך נישט נאָך אויף איר בײַ קיינעם, כאָטש איך ווייס גאַנץ גוט, וווּ זי איז און ווו ער איז און וואָס זיי טוען, נאָר אַ מכה וועט בײַ מיר עמע־צער וויסן. נישט דערלעבן וועלן דאָס מײַנע שונאים, אַז איך זאָל מיך פאַר עמעצן באַקלאָגן. אָט אַזאַ מענטש איז טביה!...

איך וואָלט אַ בעלן געווען וויסן, צי אַלע מאַנצבילן זענען אַזוי, צי נאָר איך בין אַ משוגענער? אַ שטייגער, כדומה למשל, אַמאָל טרעפט זיך... איר וועט נישט לאַכן פון מיר? איך האָב מורא, איר וועט לאַכן פון מיר... אַמאָל טרעפט

זיך, איך טו מיך אָן אין דער שבתדיקער קאַפּאָטע און לאָז מיך צו דער באַן, און בין שוין גרייט זיך אויפזעצן פאָרן אַהין, צו זיי, איך ווייס, ווו זיי זיצן... איך גיי־צו צום קאַסיר און הייס מיר געבן אַ בילעט. פרעגט ער מיך: וווהין? זאָג איך: קיין יעהופּעץ... זאָגט ער: אַזאַ שטאָט איז ביי מיר נישט פאַראַן... זאָג איך: בין איך נישט שולדיק... און איך קער מיך אום צוריק אַהיים, טו אויס די שבת־דיקע קאַפּאָטע און נעם מיך צוריק צו דער אַרבעט, צום ביסל מילכיקס און צום פערד־און־וועגעלע. אַיאָ, איר לאַכט פון מיר? וואָס האָב איך אייך געזאָגט? איך ווייס אפילו, וואָס איר טראַכט; איר טראַכט זיך: „אָט דער טביה איז טאַקע עפּעס נאָר אַ חושים!"... דערפאַר רעכן איך, אַז ס'זאָל זיין היינטיקס מאָל גע־נוג, הייסט עס... זייט מיר געזונט און שטאַרק און שרייבט בריוולעך. נאָר למען־השם, נישט פאַרגעסן, וואָס כ'האָב אייך געבעטן: אַז ס'זאָל זיין פּתח שיין שאַ, איך מיין, איר זאָלט נישט מאַכן דערפון קיין ביכל. און אויב עס וועט אייך אויסקומען שרייבן, זאָלט איר שוין שרייבן פון אַן אַנדערן, נישט פון מיר; אָן מיר פאַרגעסט, — אויס טביה דער מילכיקער!...

שפרינצע

געשריבן אין יאָר 1907.

שפּרינצע

— אייך קומט אַ גרויסן, אַ ברייטן שלום־עליכם, פּאַני שלום־עליכם, — אַ שאָק מיט יאָרן, אַז מיר האָבן זיך נישט געזען! ווייווײ, וויפל וואַסערן עס זענען אָפּגעלאָפן! וויפל אַנגסטן מיר ביידע און כל ישראל זענען אויסגעשטאַנען אין די עטלעכע יאָר... מיר איז נאָר אַ חידוש אויף אייך, האָט קיין פּאַריבל נישט, וואָס איך וועל אייך זאָגן, איר זענט דאָך נישט גערוקט אויף אַ האָר, קיין עין־הרע, קיין עין־הרע! טוט אָבער אַ קוק אויף מיר: איך בין נאָך נישט אַלט קיין זעכציק, און זעט, ווי ווייס טביה איז געוואָרן! ס'אַ ווערטעלע צער־גידול־בנים, וואָס מע האָט פון קינדער! און ווער האָט נאָך אַזוי פיל צער־גידול־בנים פון קינדער וויפל איך? מיך האָט געטראָפן אַ נייער שלאָק מיט מיינע אַ טאָכטער שפּרינצע, וואָס גייט איבער אַלע צרות, וואָס איך האָב ווען איבערגעהאַקט ביז אַהער, און זעט, פון דעסטוועגן, גאָרנישט, מע לעבט.

גאָט האָט געוואָלט אַ טובה טאָן זיינע ייִדן, האָט מען אָנגעשיקט אויף אונדז אַן אומגליק, אַ צרה, אַ קאָנסנעטוציע! אַי, אַ קאָנסנעטוציע! עס איז געקומען מיט אַ מאָל אַ מהומה אויף אונדזערע נגידים, אַ לויפעניש פון יעהופּעץ קיין אויסלאַנד, כלומרשט אין די וואַרעמע בעדער, נערוון, זאַלץ־ביטלעך, נעכטיקע טעג... האָבן מיר געהאַט אַ זומער — אַי־אַי־אַי! איז מען זיך צונויפגעלאָפן צו אונדז קיין בויבעריק פון אַדעס, און פון ראַסטאָוו, און פון קאַטערינעסלאַוו, און פון מאָהילעוו, און פון קעשעניוו אַלפי אלפים נגידים, גבירים! וואָרום מען לויפט, מען הערט נישט אויף צו לויפן. אַי, די קשיא: וואָס לויפן זיי עפּעס צו אונדז? איז דער תירוץ: למאי אונדזערע לויפן צו זיי? ס'איז שוין ביי אונדז געוואָרן, ברוך־השם, אַזאַ מנהג, אַז עס קומט די צייט, וואָס מען הייבט אָן רעדן פון פּאָגראָמען, הייבן ייִדן אָן צו לויפן פון איין שטאָט אין דער אַנדערער. דערווייל איז בויבעריק, וואָס אַרט אייך, געוואָרן אַ כרך, אַנגעפּאַקט מיט מענטשן, ווייבער און קינדער, און קינדער האָבן ליב פּיקען, און מילכיקס דאַרף מען, און ווו קריגט מען מילכיקס, אַז נישט ביי טביהן? וואָס טויג אייך, טביה איז אַריין אין דער מאָדע, פון אַלע זייטן: טביה און טביה! ר' טביה אַהער! ר' טביה, צו מיר! אַז גאָט וויל, וואָס פרעגט איר?

ויהי היום, טרעפט זיך אַ מעשה, ערב־שבועות איז דאָס געווען, קום איך צו פאָרן מיט אַ ביסל מילכיקס צו איינער פון מיינע קונהטעס, אַ יונגע אלמנה און

אַ רייכע פון קאַטערינאָסלאַוו, וואָס איז געקומען צו פאָרן מיט איר זונדל, אַראַנטשיק הייסט ער, קיין בויבעריק אויפן זומער; און דאָס פאַרשטייט איר דאָך אַליין, אַז דאָס ערשטע באַקאַנטשאַפט אירס אין בויבעריק איז געווען מסתמא מיט מיר. „מע האָט מיר געדרעקאָמאַנדירט, זאָגט זי, די אַלמנה הייסט דאָס, אַז ביי אייך איז דאָס בעסטע מילכיקס". „ווי קאָן דאָס זיין אַנדערש? — זאָג איך צו איר, צו דער אַלמנה הייסט דאָס. — נישט אומזיסט, זאָג איך, זאָגט שלמה המלך, אַז אַ גוטער נאָמען לאָזט זיך הערן, ווי אַ שופר, איבער דער גאַנצער וועלט". שלאָגט זי מיך איבער, די אַלמנה הייסט דאָס, און זאָגט צו מיר, אַז זי איז אַן אַלמנה, און איז אין די זאַכן, זאָגט זי, נישט געניט. זי ווייסט נישט, מיט וואָס מען עסט דאָס... דער עיקר, זאָגט זי, אַז די פּוטער זאָל זיין פריש, און דער קעז זאָל זיין געשמאַק...

בקיצור, איך האָב אָנגעהויבן אַריינקומען צו דער קאַטערינעסלאַווער אַלמנה, וואָס אַרט אייך, צוויי מאָל אין דער וואָך; אַלע מאָנטיק און דאָנערשטיק, פּינקט־לעך, ווי אַ לוח, אַראָפּגעטראָגן דאָס ביסל מילכיקס, גאָרנישט אָנגעפרעגט זיך, צי מען דאַרף, צי מען דאַרף נישט, געוואָרן ביי איר אַ היימישער מענטש, ווי געוויינטלעך, אָנגעהויבן זיך צוקוקן, ווי אַזוי עס פירט זיך ביי איר, אַריינגע־שמעקט אין קיך אַריין, געזאָגט אַ פּאָר מאָל, וואָס איך האָב געפונען פאַר נייטיק צו זאָגן. אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז זי האָט מיר אַנטפּלעקט איר צרה, איר קרענק, איר אומגליק — אַראַנטשיק! ס'טייטש, ער איז שוין אַ בחור פון עטלעכע און צוואַנציק יאָר, זאָגט זי, און ווייסט נאָר פערדלעך, נאָר כאַפּן פישלעך, און ווייטער, זאָגט זי, ווייסט ער גאָרנישט! ער וויל נישט הערן, זאָגט זי, פון גע־שעפט, פון געלט; ס'איז אים געבליבן פון זיין טאַטן, זאָגט זי, אַ שיינע ירושה, כמעט אַ מיליאָן, ער זאָל דאָס אַפילו, זאָגט זי, אַריינשמעקן! עס ווייסט נאָר אויסברענגען, זאָגט זי, אַן אָפענע האַנט ביי אים! „וווּ איז ער, זאָג איך, דער בחור? איר גיט אים נאָר, זאָג איך, אַהער צו מיר, איך וועל מיך מיט אים אַ ביסל, זאָג איך, דורכשמועסן, אים זאָגן אַ ביסל מוסר, אַ פּאָר פּסוקים, ברענגען אַ מדרש"... לאַכט זי: „ווייס איך וואָס, זאָגט זי, איר ברענגט אים בעסער אַ פערדל, נישט קיין מדרש!"...

אַזוי ווי מיר רעדן אַזוי קומט אָן דער בחור, אַראַנטשיק הייסט דאָס, אַ בחורעץ אַ סאָסנע, אַ געזונטער יונגאַטש, בלוט און מילך, און אַ ברייטן פּאָס טראָגט ער, איך בעט איבער אייער כבוד, אויף די הויזן, מיט אַ זייגערל אַרייַנ־געשטעקט אָט דאָ אין גאַרטל, מיט פאַרקאַטשעטע אַרבל אַריבער די עלנבויגנס. „וווּ ביסטו געווען?" פרעגט אים די מוטער. „זיך געשיפּט מיט אַ שיפל, זאָגט ער, געכאַפּט פיש"... „אַ שיינע עובדה, זאָג איך, פאַר אַזאַ בחורל, ווי איר; דאָרט אין דער היים וועט מען אייך צעטראָגן, זאָג איך, די ביינער, און איר דאָ וועט

כאַפּן פּישלעך!״. איך טוט אַ קוק אויף מיין אלמנה — רויט ווי אַ צוויק, אַלערליי פאַרבן. זי האָט געוויס גערעכנט, אַז איר בן וועט מן־הסתם אָננעמען מיך פאַרן קאָלנער און וועט מיר געבן צוויי פּעטש און וועט מיך אַרויסוואַרפן. בלאָטע! טביה האָט פאַר אַזעלכע זאַכן קיין מורא נישט! איך, אַז איך האָב עפּעס, זאָג איך!

מיין בחור, אַז ער האָט דערהערט פון מיר אַזעלכע דיבורים, איז ער נאָר אָפּגעטראָטן אַ ביסל, פאַרלייגט די הענט אַרונטער, מיך באַטראַכט פון סאַמע קאָפּ ביז צו די שפּיץ פיס, אַרויסגעלאָזט עפּעס אַ מאָדנעם פייף און האָט זיך פּלוצים אַזוי צעלאַכט, אַז מיר ביידע האָבן מורא געהאַט, צי איז דער בחור חלילה נישט משוגע געוואָרן אויף אַ מינוט? און וואָס זאָל איך אייך זאָגן — מיר זענען פון דעמאָלט אָן געוואָרן מיט אים חבר, די בעסטע גוטע פריינד! איך מוז אייך זאָגן: מיר איז דער בחור געפעלן וואָס ווייטער אַלץ מערער; אַפילו אַ שאַרלאָט און אַ אויסברענגער, און אַ האַנט שוין צו אַן אָפּענע, און אַ שטיקל חושים דערצו. למשל, באַגעגענען אַן אָרעמאַן, אַריינלייגן די האַנט אין קעשענע, אַרויסנעמען און אַוועקגעבן, נישט געציילט. ווער טוט עס?... אָדער אַראָפּנעמען פון זיך אַ גוטן פּאַליטאָ, אַ גאַנצן, אַ נייעם, און אַוועקגעבן יענעם — אַז מען שמועסט אַ חושימדיקער!... אַ גאָטס רחמנות געווען אויף דער מוטער! זי פלעגט זיך מיר קלאָגן: וואָס טוט מען? און בעטן מיך, איך זאָל מיט אים אַביסל שמועסן. האָב איך איר צוליב געטאָן: וואָס וועל איך איר זשאַלעווען? עס קאָסט מיך געלט? און איך האָב מיך אַוועקגעזעצט און איך האָב אים דערציילט מעשיות, געהאַקט מדרשים, אַזוי ווי טביה קען. און ער האָט דווקא ליב געהאַט מיך אויס־הערן, אויספרעגן, ווי אַזוי איך לעב, ווי אַזוי איך פיר מיך אין דער היים? „איך וואָלט אַ בעלן געווען, זאָגט ער, זיין ביי אייך אַמאָל, ר׳ טביה!״... זאָג איך צו אים: „אַז מען איז אַ בעלן זיין ביי טביהן, נעמט מען, זאָג איך, און מען פאַרט זיך דורך אַמאָל צו מיר אין כוטאָר אַריין; איר האָט דאָך, זאָג איך, גענוג פערד־לעך. פאַר נויט, זאָג איך, זענט איר נישט קליין זיך דורכגיין מיט די רגלים, ס׳איז נישט ווייט, זאָג איך, מען דאַרף נאָר דורכשניידן, זאָג איך, דעם וואַלד״... „ווען, זאָגט ער, זענט איר אין דער היים?״ „מיך קען מען טרעפן, זאָג איך, אין דער היים נאָר שבת, אָדער יום־טוב. שאַט, זאָג איך, ווייסט איר וואָס? אָט האָבן מיר, אם ירצה השם, איבעראַכטאָג פרייטיק שבועות; אויב איר ווילט, זאָג איך, מאַכן אַ שפּאַציר צו אונדז אין כוטאָר אַריין, וועט אייך מיין ווייב, זאָג איך, מכבד זיין מיט מילכיקע בלינצעס״... לאַכט ער און מאַכט צו מיר: „גוט, איר האָט מיך, זאָגט ער, פאַר אַ גאַסט; איך קום, זאָגט ער, צו אייך, ר׳ טביה, דעם ערשטן טאָג שבועות, מיט אַ פאָר באַקאַנטע, אויף בלינצעס, נאָר איר זאָלט זען, זיי זאָלן זיין, זאָגט ער, הייס!״ און איך קום צו פאָרן אַהיים און רוף מיך אָן צו מיינער: „גאָלדע, זאָג איך, מיר האָבן געסט אויף שבועות!״ זאָגט זי: „מזל־טוב דיר, וועמען איז?״ זאָג איך: „דאָס וועסטו וויסן שפּעטער; דו גרייט

נאָר צו אייער, זאָג איך, קעז און פּוטער איז דאָ, ברוך־השם, גענוג; וועסט מאַכן בלינצעס, זאָג איך, פאַר דריי פאַרשוינען, נאָר אַזעלכע פאַרשוינען, זאָג איך, וואָס האַלטן פון דער אכילה און הייבן נישט אָן צו וויסן, זאָג איך, וואָס רש״י מאַכט״... „אַוודאי, זאָגט זי, שוין צוגעטשעפּעט זיך אַ שלימזל פון הונגעריקן לאַנד?״ „ביסט אַ בהמה, זאָג איך, גאָלדע! ערשטנס, וואָלט נישט געווען, זאָג איך, אַזאַ אומגליק, ווען מיר זאָלן חלילה אָנהאָדעווען, זאָג איך, אַן אָרעמאַן מיט שבועות־דיקע בלינצעס; והשנית, זאָג איך, זיי וויסן, אַז איינער פון אונדזערע שבועותדי־קע געסט וועט זיין דער אלמנהס זונדל, זאָג איך, אָט דער, וואָס מען רופט אים אַראַנטשיק, איך האָב דיר דערציילט פון אים״. „אויב אַזוי, זאָגט זי, איז עפּעס אַנדערש״... דער כוח פון מיליאָנען! אַפילו מיין גאָלדע, אַז זי דערשמעקט געלט, ווערט זי גאָר אַן אַנדער מענטש. ס׳איז אַזאַ וועלט, וואָס זאָלט איר קלערן?

בקיצור, ס׳איז געקומען דער ליכטיקער גרינער יום־טוב שבועות. ווי שיין, ווי גרין, ווי ליכטיק און וואַרעם ביי מיר אין כוטאָר איז, אַז עס קומט שבועות, באַדאַרף איך אייך נישט דערציילן. דער גרעסטער גביר ביי אייך וואָלט זיך ווינטשן האָבן אַזאַ בלויען הימל, מיט אַזאַ גרינעם וואַלד, מיט אַזעלכע שמעקנ־דיקע סאָסנעס, מיט אַזאַ מחיהדיקן גראָז, פּאַשע פאַר די בהמהלעך, וואָס שטייען און קייען און קוקן אייך אין די אויגן אַריין, ווי איינער רעדט: „גיט אונדז נאָר אַלעמאָל אַזאַ גראָז, קיין מילך וועלן מיר אייך נישט זשאַלעווען!״... ניין, זאָגט אייך, וואָס איר ווילט, גיט מיר די בעסטע פרנסה, איך זאָל אַרויספאָרן פון דאָרף אין שטאָט אַריין, וועל איך מיך מיט אייך נישט בייטן. ווו האָט איר אין שטאָט אַזאַ הימל? ס׳איז אַ הימל פון גאָט!... אין שטאָט, אַז איר פאַררייסט דעם קאָפּ, וואָס זעט איר? אַ מויער, אַ דאַך, אַ קוימען, אָבער ווו האָט איר דאָרט אַזאַ בוים?

הכלל, זיי האָבן זיך גאָרנישט געקאָנט אָפּוווּנדערן, מיינע געסט, אַז זיי זענען געקומען צו מיר שבועות אין כוטאָר אַריין. אָנגעקומען זיינען זיי, אַלע פיר בחורים, רייטנדיק אויף פערדלעך, סוסים איינס און איינס! און ווער שמועסט אַראָנטשיק — איז געזעסן אויף אַ פערדל, זאָג איך אייך, אַ סוס, אַן אמתער מערין! איר קויפט אים נישט פאַר קיין דריי הונדערט קאַרבן! „ברוך הבא, געסט! — זאָג איך צו זיי. — לכבוד שבועות, זאָג איך, זענט איר דאָס געקומען רייטנ־דיק? נישקשה, זאָג איך, טביה איז נישט פון די גרויסע צדיקים, און אַז מען וועט אייך, זאָג איך, אם ירצה השם, שמייסן אויף יענער וועלט, וועט מיר נישט וויי טאָן... עי, גאָלדע! זע נאָר, עס זאָלן זיין פאַרטיק די בלינצעס, און לאָז מען, זאָג איך, אַרויסטראָגן דעם טיש אַהערצו אין דרויסן אַרויס, איך האָב, זאָג איך, אין שטוב גאָרנישט וואָס צו ווייזן פאַר די געסט... עי, שפּרינצע! טייבל!ביילקע! ווו זענט איר דאָרט? רירט זיך!״... אָט אַזוי קאָמאַנדעווע איך מיט די קינדער, און עס ווערט אַרויסגעטראָגן אַ טיש, מיט בענקלעך, מיט אַ טישטוך, מיט טע־

לער, לעפלען, גאָפּלען, זאַלץ, — און טאַקע באַלד נאָך דעם קומט אָן גאָלדע מיט די בלינצעס, הייסע, זודיקע, מחיהדיקע, פעטע! און מיינע אורחים קאָנען זיך גאָרנישט אָפּלויבן פון די בלינצעס...

„וואָס שטייסטו, זאָג איך צו גאָלדען, נעם, זאָג איך, חזר איבער דעם פּסוק נאָך אַמאָל, ס'איז היינט, זאָג איך, שבועות!". און מיין גאָלדע פוילט זיך נישט, פּילט אָן דעם פּאַלומעסעק נאָך אַ מאָל, און שפּרינצע דערלאַנגט די בלינצעס צום טיש. פּלוצלינג, איך טו אַ קוק אויף מיין אַראָנטשיקן, איך זע, ער האָט זיך פאַרקוקט אויף מיין שפּרינצען — ער לאָזט נישט אַראָפּ קיין אויג פון איר! וואָס האָט ער אויף איר אַזעלכעס דערזען?... „עסט, זאָג איך צו אים, פאַר וואָס עסט איר נישט?"... מאַכט ער צו מיר: „וואָס דען טו איך?". „איר קוקט, זאָג איך, אויף מיין שפּרינצען"... ווערט אַ געלעכטער, אַלע לאַכן, און מיין שפּרינצע לאַכט אויך. און ס'איז אַלעמען פריילעך, אַלעמען גוט — אַ גוטער, אַ פריילע־כער שבועות אויף אַלעמען!... גיי טרעף, אַז פון דער פריילעכקייט וועט זיך אויסלאָזן אַ צרה, אַ שלאַק, אַ יללה, אַ גאַנץ שטראָף אויף מיין קאָפּ, פאַרוויסט און פאַרפינצטערט בין איך געוואָרן!... נאָר עט! אַ מענטש איז אַ נאַר! אַ מענטש אַ בר־דעת טאָר זיך נישט צולאָזן צום האַרצן און דאַרף פאַרשטיין, אַז אַזוי ווי עס איז, אַזוי באַדאַרף צו זיין, וואָרום ווען עס זאָל באַדאַרפן זיין אַנדערש, וואָלט דאָך עס נישט געווען אַזוי ווי עס איז! הערט, וואָס עס קאָן זיך פאַרלויפן אויף אַ וועלט, נאָר מיט קאָפּ, וואָרום דאָ הייבט זיך ערשט אָן די רעכטע מעשה.

איינמאָל פאַרנאַכט קום איך צו פאָרן אַהיים אַ צעבראָכענער פונעם טאָג און אָן אויסגעמוטשעטער פונעם אַרומלויפן איבער די דאַטשעס אין בויבעריק, טרעף איך ביי מיר אין דרויסן ביי דער שטוב צוגעצוימט צו דער טיר אַ באַקאַנט פערד, איך וואָלט געמעגט שווערן, אַז ס'איז אַראָנטשיקס סוס, דער מעריך, וואָס איך האָב אים דעמאָלט אָפּגעשאַצט אין דריי הונדערט קאַרבן. גיי איך צו צום סוס און דערלאַנג אים מיט איין האַנט אַ פּליאַסק פון הינטן און מיט דער אַנדערער האַנט אַ קראַץ פון פאָרנט אין האַלדז און אַ טרייסל איבער דער גריווע. „ידידי, זאָג איך צו אים, שיינער בחור מיינער! וואָס טוסטו דאָ?" דרייט ער אויס צו מיר די חנעוודיקע מאָרדע און טוט אַ קוק אויף מיר מיט די קלוגע אויגן, ווי איינער רעדט: „וואָס פרעגט איר מיך? פרעגט מיין בעל־הבית"... און איך קום אַריין אין שטוב און טו אַ נעם מיין ווייב: „זאָג מיר נאַר, גאָלדע קרוין, וואָס טוט דאָ אַראָנטשיק?". ענטפערט זי מיר: „פון וואַנען זאָל איך וויסן? ער איז דאָך פון דיינע לייט!". „ווו איז ער ערגעץ?". „ער איז, זאָגט זי, געגאַנגען מיט די קינ־דער אין וועלדל אויפן שפּאַציר"... „וואָס איז פּלוצים גאָר פאַר אַ שפּאַציר?" — זאָג איך צו מיין ווייב און הייס מיר געבן עסן. אָפּגעגעסן, באַטראַכט איך מיך: „וואָס ביסטו, טביה, אַזוי אויפגעטראָגן? אַז אַ מענטש קומט צו דיר צו גאַסט,

באַדאַרף מען זיין אַזוי אָנגעדרודלט? אדרבה״... און ווי איך טראַכט מיר אַזוי, איך טו אַ קוק — מײַנע מיידלעך גייען מיטן חברה־מאַן, האַלטן אָנגעריסענע קווייטן, פריער גייען די צוויי יונגערע, טייבל און ביילקע, און היטן — מיין שפּרינצע מיט אַראָנטשיקן... „גוטן אָוונט!״. „גוט יאָר!״. מיין אַראָנטשיק שטייט מיר אַזוי עפּעס מאָדנע, גלעט דאָס פערד, האַלט אַ גרעזל אין מויל און רופט זיך אָן צו מיר: „ר׳ טביה! איך וויל מיט אייך מאַכן אַ געשעפט, לאָמיר זיך בייטן מיט די פערדלעך״. „איר האָט נישט געפונען, זאָג איך, פון וועמען צו לאַכן?״. ענטפערט ער מיר גאַנץ ערנסט: „געקומען בין איך צו אייך, אייגנטלעך, מכח אַן אַנדער זאַך; זייט זיך מטריח, אויב איר ווילט, וועלן מיר אַ ביסל שפּאַצירן״. וואָס פאַר אַ שפּאַציר איז דאָס אויף אים אָנגעקומען? — טראַכט איך מיר, און לאָז מיך גיין מיט אים צום וועלדל צו. די זון האָט זיך לאַנג געזעצט, דאָס גרינע וועלדל זעט שוין אויס טונקל, די זשאַבעס פון דער גרעבליע קוואַקען, און דאָס גראָז שמעקט מחיה נפשות! אַראָנטשיק גייט און איך גיי, ער שווייגט און איך שווייג. נאָכדעם שטעלט ער זיך אָפּ, טוט אַ הוסט און מאַכט צו מיר: „ר׳ טביה! ווי וואָלט איר, אַשטייגער, געזאָגט, ווען איך זאָל אייך זאָגן, אַז איך האָב ליב אייער שפּרינצע און אַז איך וויל זי נעמען פאַר אַ כלה?״. „וואָס איך וואָלט געזאָגט? — זאָג איך. — איך וואָלט געזאָגט, אַז מען זאָל אַ משוגענעם אויסמעקן און אייך אַריינשטעלן״... קוקט ער מיך אָן און מאַכט צו מיר: „וואָס הייסט?״ זאָג איך: „אָט דאָס הייסט!״... זאָגט ער: „איך פאַרשטיי אייך נישט״. זאָג איך: „איז אַ סימן, אַז איר זענט נישט איבעריק קלוג, אַ קלוגן זאָגט מען אויפן ווונק, אַ נאַר גיט מען מיטן שטעקן״.. מאַכט ער צו מיר ווי ברוגזלעך: „איך רעד צו אייך פּראָסט, און איר ענטפערט מיר מיט חכמות און מיט פסוקים!״ זאָג איך: „איטלעכער חזן זינגט אַזוי, ווי ער קאָן, און יעדער בעל־דרשן דרשנט פון זיינעטוועגן; אויב איר ווילט וויסן, וואָס פאַר אַ בעל־דרשן איר זענט, רעדט איבער פריער מיט אייער מוטער, זי וועט אייך שוין, זאָג איך, קלאָר מאַכן אַקוראַט״... „האַלט איר מיך, זאָגט ער, אַפּנים, פאַר אַ יינגעלע, וואָס דאַרף זיך אָנפרעגן ביי דער מאַמע?״... „געוויס, זאָג איך, דאַרפט איר זיך אָנפרעגן ביי דער מאַמע, און די מאַמע וועט אייך געוויס זאָגן, אַז איר זענט אַ חושים, און וועט זיין גערעכט״... „און וועט זיין גערעכט?״ — מאַכט ער. „געוויס, זאָג איך, וועט זי זיין גערעכט, וואָרום וואָס פאַר אַ חתן זענט איר, זאָג איך, פאַר מיין שפּרינצען? וואָס פאַר אַ גלייכן איז מיין שפּרינצע צו אייך? און דער עיקר, זאָג איך, וואָס פאַר אַ מחותן בין איך מיט אייער מוטער?״... „אויב אַזוי, מאַכט ער צו מיר, האָט איר שוין, ר׳ טביה, אַ גרויסן טעות! איך בין נישט קיין יינגעלע פון אַכצן יאָר, און זוך נישט קיין מחותנים פאַר מיין מוטער, און ווייס ווער איר זענט, און ווער אייער טאָכטער איז, און זי געפעלט מיר, און אַזוי וויל איך, און אַזוי וועט דאָס זיין!״... „האָט קיין פאַריבל נישט, זאָג איך, וואָס איך שלאָג

אייך איבער; איך זע, זאָג איך, אַז מיט איין צד זענט איר שוין פאַרטיק; זענט איר, זאָג איך, באַוואָרנט אויך מיטן אַנדערן צד?״... זאָגט ער צו מיר: „איך ווייס נישט, וואָס איר מיינט״... זאָג איך: „איך מיין דאָס די טאָכטער מיינע, שפּרינצען מיין איך, צי האָט איר שוין, זאָג איך, מיט איר עפּעס גערעדט, און וואָס, זאָג איך, זאָגט זי?״... ווערט ער אַזוי ווי באַליידיקט און מאַכט צו מיר מיט אַ שמייכל: „וואָס פאַר אַ פראַגע איז דאָס? געוויס האָב איך, זאָגט ער, מיט איר גערעדט, און נישט איין מאָל — עטלעכע מאָל, איך קום, זאָגט ער, אַהער אַלע טאָג״... איר הערט? ער קומט אַהער אַלע טאָג, און איך ווייס נישט!... „בהמה בצורת מענטש! באַדאַרף מען דאָך דיר געבן קייען שטרוי, טביה! אַז דו וועסט זיך לאָזן אַזוי פירן אין באָד אַריין, וועט מען דאָך דיך קויפן און פאַר־קויפן, דו פערדאַטש איינער!״... אַזוי טראַכט איך מיר און גיי מיט אַראָנטשיקן צוריק, און ער געזעגנט זיך אָפּ מיט מיין חברה, כאַפּט זיך אַרויף אויפן סוס, און מאַרש קיין בויבעריק...

אַצינד וועלן מיר, ווי זאָגט איר דאָס אין אייערע ביכלעך, איבערלאָזן דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה, צו שפּרינצען הייסט עס... „זאָג מיר, טאָכטער, וואָס איך וועל דיך פרעגן, זאָג איך: דערצייל מיר נאָר, זאָג איך, וואָס דער אַראָנטשיק האָט מיט דיר אָפּגעשמועסט מכח אַזאַ זאַך, זאָג איך, גאָר אַן מיין וויסן?״... ענטפערט עפּעס אָט דער בוים? אַזוי ענטפערט זי! געוואָרן רויט־לעך, אַראָפּגעלאָזט די אויגן, ווי אַ כלה, אַנגענומען אַ פולן מויל מיט וואַסער — און שאַ!... באַ! — טראַכט איך מיר. — ווילסט נישט רעדן איצט, וועסטו רעדן שפּעטער אַ ביסל... טביה איז נישט קיין ייִדענע; ער האָט צייט! און איך וואַרט איבער אַ ווײַלע און טשאַטעווע אויס די מינוט, וואָס איך בלייב מיט איר אַליין, און רוף מיך אָן צו איר: „שפּרינצע, זאָג מיר, וואָס איך וועל דיר פרעגן: קענסטו אים כאָטש, אָט דעם אַראָנטשיקן?״... זאָגט זי: „געוויס קען איך אים״... „ווייסטו, זאָג איך, אַז ער איז אַ סווישטשון?״... פרעגט זי מיך: „וואָס הייסט דאָס אַ סווישטשון?״ זאָג איך איר: „אַ פּוסט ניסל, וואָס סע פייפט״... זאָגט זי: „האָסט אַ טעות, אַרנאָלד איז אַ גוטער מענטש״... „ער הייסט שוין, זאָג איך, ביי דיר, אַרנאָלד, נישט אַראָנטשיק דער שאַרלאַטאַן?״ זאָגט זי: „אַרנאָלד איז נישט קיין שאַרלאַטאַן, אַרנאָלד האָט אַ גוט האַרץ; אַרנאָלד, זאָגט זי, געפינט זיך אין אַ שטוב פון פאַרדאַרבענע מענטשן, זאָגט זי, וואָס ווייסן נאָר געלט און געלט״... „אַזוי, זאָג איך, ביסטו שוין, שפּרינצע, אויך געוואָרן אַן אויפגעקלערטע פילאָסאָפקע און האָסט שוין אויך פיינט געקריגן געלט?״...

בקיצור, איך זע אַרויס פון דעם שמועס, אַז עס האַלט שוין ביי זיי ווייטלעך, און כאַפּן צוריק איז שוין אַ ביסל צו שפּעט, וואָרום איך קען מיינע לייט. טביהס טעכטער, האָב איך אייך געזאָגט שוין אַמאָל, נישט געדאַכט זאָלן זיי ווערן, אַז

זיי קלעפּן זיך איין אין אַ מענטשן, איז מיטן גאַנצן לעבן, מיטן חיות, מיט דער נשמה! און איך טראַכט מיר: „שוטה! למאי זאָלסטו וועלן זיין, טביה, מער חכם פון דער גאַנצער וועלט? אפשר איז דאָס אַ גאָטס זאַך? אפשר איז דאָס באַשערט, אַז דווקא דורך אָט דער שטילינקער שפּרינצע זאָלסטו געהאָלפן ווערן, באַלוינט ווערן פאַר אַלע דיינע קלעפּ און ווייטיקן, וואָס דו האָסט ביז אַהער איבערגע־טראָגן, האָבן אַ גוטן עלטער, און אויך וויסן אַמאָל פון אַ לעבן אויף דער וועלט? אפשר איז דיר באַשערט האָבן אַ טאָכטער אַ מיליאָנשטשיצע? וואָס איז? סע שטייט דיר נישט אָן?... ווו שטייט דאָס געשריבן, אַז טביה דאַרף זיין אייביק אַ קבצן, אייביק אַרומשלעפּן זיך מיטן פערדל און מיט קעז און פּוטער צוליב די יעהופּעצער נגידים, זיי זאָלן האָבן וואָס צו פרעסן?... און איך קום אַריין אין שטוב אַריין און איך נעם אָוועק מיין אַלטע און מאַך מיט איר אַ שמועס: „וואָס וואָלט זיין, כדומה למשל, זאָג איך, ווען אונדזער שפּרינצע זאָל זיין אַ מיליאָנש־טשיצע?״ פרעגט זי מיך: „וואָס הייסט דאָס אַ מיליאָנשטשיצע?״... זאָג איך: „אַ מיליאָנשטשיצע הייסט אַ מיליאָנשטשיקס אַ ווייב״... פרעגט זי מיך: „וואָס הייסט אַ מיליאָנשטשיק?״ זאָג איך איר: „אַ מיליאָנשטשיק הייסט אַ מענטש, וואָס פאַרמאָגט אַ מיליאָן״... פרעגט זי מיך: „וויפל איז דאָס אַ מיליאָן?״ זאָג איך: „אַז דו ביסט אַזאַ בהמה און ווייסט נישט, וויפל איז אַ מיליאָן, היינט וואָס האָב איך מיט דיר וואָס צו רעדן?״... זאָגט זי: „ווער בעט דיך, זאָלסט רעדן?״ — איז זי אויך גערעכט.

בקיצור, עס גייט אַוועק אַ טאָג, איך קום צו פאָרן אַהיים: „געווען אַראָנ־טשיק?״ — ניין, נישט געווען... עס גייט אַוועק נאָך אַ טאָג: „געווען דער בחור?״ — ניין, נישט געווען... איך זאָל אַריינגיין צו דער אלמנה מיט אַן אויסרייד, פּאַסט מיר נישט; איך וויל נישט, אַז זי זאָל מיינען, אַז טביה שלאָגט זיך נאָכן שידוך... און אגב האָב איך געפילט, אַז איר באַדאַרף עס זיין ווי אַ פינפטער ראָד צום וואָגן. הגם איך פאַרשטיי נישט, פאַר וואָס? באשר איך האָב נישט קיין מיליאָן? האָב איך דאָך איצטער אַ מחותנתטע אַ מיליאָנשטשיצע! און זי וועמען האָט פאַר אַ מחותן? — אַ יידן אַן אָרעמאַן, אַ קבצן, אַ טביה דעם מילכיקן; היינט ווער איז מער יחוס, איך צי זי?... איך וועל אייך זאָגן דעם ריינעם אמת, איך האָב אָנגעהויבן וועלן דעם שידוך, נישט אַזוי צוליב דעם שידוך, ווי צוליב ניצחון אַליין. „אַ רוח אין זייער פאָטער און מוטער אַריין, די יעהופּעצער גבירים, לאָזן זיי וויסן, ווער טביה איז!״...

אַזוי טראַכט איך מיר, פאָרנדיק אַהיים פון בויבעריק, און קום אַהיים, גייט מיר מיינע אַקעגן מיט אַ גדולה: „אַ שליח, איז נאָר־וואָס געווען פון בויבעריק, פון דער אלמנה, זאָלסט למען־השם באַלד קומען צו פאָרן אַהין, עס מעג זיין אויף דער נאַכט, זאָלסטו שפּאַנען דאָס פערדל און קומען צו פאָרן, מען דאַרף דיך דאָרט

זייער נייטיק האָבן!״... „וואָס האָט זיי, זאָג איך, אַזוי אָנגעשפּאַרט? וואָס האָבן זיי, זאָג איך, אַזוי קיין צייט נישט?״ און איך כאַפּ אַ קוק אויף מיין שפּרינצען — זי שווייגט, נאָר די אויגן אירע רעדן, אוי, רעדן זיי! קיינער פאַרשטייט נישט איר האַרץ, אַזוי ווי איך... איך האָב די גאַנצע צייט מורא געהאַט, אַ קשיא אויף אַ מעשה, טאָמער לאָזט זיך אויס דערפון אַ בוידעם, האָב איך אויף אים, אויף דעם אַראָנטשיקן, אויסגערעדט וואָס איך האָב געקאָנט, אַז ער איז אַזוי, און ער איז אַזוי — איך האָב אָבער געזען, אַז ס׳איז אַן אַרבעס אין וואַנט, מיין שפּרינצע גייט אויס ווי אַ ליכט. האָב איך איינגעשפּאַנט צוריק מיין פערד־און־וועגעלע און האָב מיך געלאָזט שוין פאַרנאַכטלעך קיין בויבעריק. פאָרנדיק אַזוי, טראַכט איך מיר: „וואָס קאָנען זיי מיך רופן מיט אַזאַ מין אימפּעט? וועגן אַ וואָרט? וועגן אַ קנס־מאָל? וואָלט ער דאָך געקאָנט קומען צו מיר, דאַכט זיך, דערוויילן בין איך דער אבי הכלה!״ און איך אַליין צעלאַך מיך פון דעם געדאַנק: ווו איז דאָס געהערט געוואָרן אין דער וועלט, אַז דער נגיד זאָל גיין צום קבצן? סיידן ס׳זאָל שוין ווערן עק וועלט, משיחס צייטן...

מיט די דאָזיקע געדאַנקען בין איך אָנגעקומען קיין בויבעריק און פאַרפאָרן גלייך אויף דער דאַטשע צו דער אַלמנה, אַוועקגעשטעלט דאָס פערדל, — ווו איז די אַלמנה? נישטאָ קיין אַלמנה! ווו איז דער בחור? — נישטאָ קיין בחור! ווער־זשע האָט מיך גערופן? „איך האָב אייך גערופן!״ — אַזוי מאַכט צו מיר אַ קיי־לעכיק געפּאַקט ייִדל מיט אַן אויסגעפּליקט בערדל און מיט אַ גראָבער גאָלדענער קייט אויפן בייכל. „ווער־זשע, זאָג איך, זענט איר?״ זאָגט ער: „איך בין דער אַלמנהס אַ ברודער און אַראָנטשיקס אַ פעטער... מען האָט מיך, זאָגט ער, אַרויס־גערופן מיט אַ דעפּעש פון קאַטערינעסלאַוו, און איך בין נאָר־וואָס געקומען צו פאָרן״... „ווי באַלד אַזוי, נאַט־זשע אייך אַפּ שלום״. — זאָג איך און זעץ מיך אַוועק. דערזען, אַז איך האָב מיך אַוועקגעזעצט, מאַכט ער צו מיר: „זיצט״. זאָג איך: „אַ דאַנק, איך זיץ שוין. וואָס־זשע מאַכט איר, זאָג איך, ווי אַזוי איז ביי אייך, זאָג איך, די קאָנסטיטוציע?״ ענטפערט ער מיר דערויף גאָרנישט נישט, צעלייגט זיך אויף אַ וויגשטול, די הענט אין די קעשענעס, שטעלט אַרויס די גאָלדענע קייט מיטן בייכל און מאַכט צו מיר בזה הלשון: „אייך רופט מען, דאַכט זיך, טביה?״... „יאָ, זאָג איך. „הערט אויס, מאַכט ער צו מיר, רב טביה, וואָס איך וועל אייך זאָגן. וואָס טויג אונדז לאַנגע דיבורים? לאָמיר, זאָגט ער, גיין גלייך צום ענין, געשעפט הייסט עס״... „מהכתיתי, זאָג איך, ווען מען דאַרף רעדן געשעפט, איז געשעפט... איך בין, זאָג איך, אַ געשעפטמאַן״... „דאָס זעט מען, זאָגט ער, אַז איר זענט אַ געשעפטסמאַן, דערפאַר וויל איך טאַקע מיט אייך רעדן סוחריש; איך וויל, איר זאָלט מיר זאָגן, אָבער אָפן געשמועסט, וויפל וועט דאָס אונדז קאָסטן אַרום און אַרום?... אָבער אָפן געשמועסט!״... „אויב, זאָג איך, אָפן געשמועסט, ווייס איך נישט, וואָס איר רעדט״... „ר׳ טביה! —

מאַכט ער צו מיר נאָך אַ מאָל און וויל נישט אַרויסנעמען די הענט פון די קעשענעס. — איך פרעג אייך, זאָגט ער, וויפל וועט אונדז קאָסטן אַרום און אַרום די חתונה?״ „עס ווענדט זיך, זאָג איך, וואָס פאַר אַ חתונה איר מיינט? אויב איר מיינט אַ גרויסאַרטיקע חתונה, ווי אייך שטייט אָן, בין איך, זאָג איך, נישט אימשטאַנד״... שטעלט ער אָן אויף מיר אַ פּאָר עינים און מאַכט צו מיר אַזוי: „אָדער איר מאַכט זיך תמעוואַטע, אָדער איר זענט טאַקע אַ תם... כאָטש אַפילו, זאָגט ער, איר זעט נישט אויס פון קיין תם, וואָרום איר זאָלט זיין, זאָגט ער, אַ תם, וואָלט איר נישט אַריינגעשלעפּט, זאָגט ער, מיין פלימעניק אין אַ בלאָטע, אים פאַרבעטן צו זיך כלומרשט אויף שבועותדיקע בלינצעס, אים אונטערגעשטעלט דאָרט אַ שיין מיידל, צי יאָ אַ טאָכטער, צי נישט קיין טאָכטער, איך גיי נישט אַריין, זאָגט ער, אַזוי ווייט, און זי האָט זיך אים פאַרליובעט, זאָגט ער, דאָס הייסט, זי איז אים געפעלן, נו, און ער איר אַוודאי, פון דעם, זאָגט ער, רעדט מען נישט, איך וועל אייך נישט זאָגן, זאָגט ער, עס קאָן זיין, זי איז אַן אָרנטלעך קינד און מיינט דאָס נעבעך ערנסט, איך גיי נישט אַזוי ווייט... איר טאָרט אָבער נישט פאַרגעסן, זאָגט ער, ווער א י ר זענט און ווער מ י ר זענען? איר זענט דאָך, זאָגט ער, אַ ייִד אַ בר־דעת, ווי קאָנט איר, זאָגט ער, גאָר דערלאָזן אַזעלכעס, אַז טביה דער מילכיקער, וואָס פירט אונדז קעז און פּוטער, זאָל עס זיין אונדזער מחותן?... אַי, זיי האָבן זיך, זאָגט ער, געגעבן איינס דאָס אַנדערע דאָס וואָרט? וועלן זיי דאָס נעמען צוריק! קיין גרויס אומגליק, זאָגט ער, שטייט נישט דערביי. טאָמער דאַרף עפּעס קאָסטן, זאָגט ער, זי זאָל אים אַרויסלאָזן פון וואָרט, מהכתיתי, מיר האָבן, זאָגט ער, גאָר נישט קעגן דעם. אַ מיידל איז נישט קיין בחור, זאָגט ער. צי אַ טאָכטער, צי נישט קיין טאָכטער, זאָגט ער, איך וויל גאָר אַזוי ווייט נישט אַריינגיין״, זאָגט ער... „רבונו־של־עולם! — טראַכט איך מיר — וואָס וויל דער ייִד?״... און הערט נישט אויף צו רעדן איבער מיין קאָפּ: איך זאָל גאָר נישט דענקען, זאָגט ער, טאָמער וועט מיר געראָטן מאַכן אַ סקאַנדאַל, אויספּויקן אומעטום, אַז זיין פלימעניק, זאָגט ער, האָט זיך געשדכנט צו טביה דעם מילכיקנס טאָכטער... און איך זאָל זיך אַרויסשלאָגן פונעם קאָפּ, זאָגט ער, אַז זיין שוועסטער איז אַ מענטש, וואָס מען קאָן פון איר פּאַמפּען געלט... מיט גוטן, זאָגט ער, מהכתיתי, קאָן מען, זאָגט ער, נעמען ביי איר עטלעכע קערבלעך; עלעהיי, זאָגט ער, אַ נדבה... מען איז דאָך, זאָגט ער, מענטשן, וואָס מען דאַרף אַמאָל אויסהעלפן אַ מענטשן...

בקיצור, איר ווילט וויסן, וואָס איך האָב אים געענטפערט? איך האָב אים, אַז אָך און וויי איז מיר, גאָר נישט געענטפערט. עס האָט מיר ווי אָפּגענומען דאָס לשון! איך האָב זיך אויפגעהויבן, זיך אויסגעדרייט מיטן פּנים צו דער טיר — און נישטאָ מיך!... ווי פון אַ שריפה האָב איך מיך אַרויסגעכאַפּט, ווי פון אַ טורמע!... עס האָט מיר געזשומעט אין קאָפּ, געשעמערירט אין די אויגן און גע־

טורקעט אין די אויערן די ווערטער פון דעם ייִדן: „אָפּן געשמועסט"... „אַ טאָכ־טער, נישט קיין טאָכטער"... „אַן אלמנה אויף צו פּאַמפּען"... „עלעהיי אַ נדבה"... און בין צוגעגאַנגען צו מיין פערד־און־וועגעלע, אַריינגעלייגט דאָס פּנים אין בריטשקע אַריין און — איר וועט נישט לאַכן פון מיר? — און איך האָב מיך צעוויינט, האָב איך געוויינט און געוויינט! און אַז איך האָב מיך גוט אויסגעוויינט און געזעסן אויף דער בריטשקע און איינגעטיילט מיין פערדל נעבעך וויפל ס'איז אין אים אַריין, האָב איך ערשט דעמאָלט געפרעגט ביי גאָט אַ קשיא: וואָס האָסטו, גאָטעניו, אַזעלכס דערזען אין דעם אַלטן טביה, וואָס דו לאָזסט אים נישט אָפּ אויף קיין מינוט? ס'איז שוין מער נישטאָ קיין ייִדן אויף דער וועלט?

און איך קום צו פאָרן אַהיים, טרעף איך מיין כאַליאַסטרע, קיין עין־הרע, פריילעך. מען עסט וועטשערע, נאָר איין שפּרינצע איז נישטאָ. „ווו איז שפּרינ־צע?" — פרעג איך. „וואָס הערט זיך, זאָגן זיי מיר, וואָס האָט מען דיך גערופן?" זאָג איך נאָך אַ מאָל: „ווו איז שפּרינצע?"... ענטפערן זיי מיר נאָך אַ מאָל: „וואָס הערט זיך?"... זאָג איך: „גאָרנישט, וואָס זאָל זיך הערן? ס'איז, דאַנקען גאָט, שטיל, פון פּאָגראָמען הערט מען נישט"... ביי די ווערטער קומט אָן שפּרינצע, טוט מיר אַ קוק אין די אויגן אַריין, זעצט זיך אַוועק צום טיש, גלייך ווי נישט זי מיינט מען, נישט פון איר רעדט מען... אויפן פּנים ביי איר קאָן מען נישט דערקענען גאָרנישט, נאָר דאָס שטילקייט אירס איז שוין צו פיל, חוץ לדרך הטבע... הייסט געפעלט מיר נישט דאָס זיצן אירס פאַרטראַכט און דאָס כּאָלגן אירס, וואָס מען הייסט איר; זאָגט מען איר: זיץ — זיצט זי; זאָגט מען איר: עס — עסט זי; הייסט מען איר גיין — גייט זי; און אַז מען טוט זי אַ רוף, טוט זי זיך אַ וואָרף... איך קוק אויף איר, און עס פאַרקלעמט מיר דאָס האַרץ, און עס ברענט אין מיר אַ פייער — אויף וועמען ווייס איך נישט... אַך, רבונו־של־עולם! פאַר וואָס שטראָפסטו מיך אַזוי, פאַר וועמענס זינד?!

בקיצור, איר ווילט וויסן דעם סוף? אַזאַ סוף וויל איך נישט ווינטשן דעם ערגסטן שונא, און מען טאָר עס גאָר נישט ווינטשן.

איינמאָל פאַרנאַכט פאָר איך אַהיים פון בויבעריק מיט אַ גוט האַרץ: באַ־רעכנט נאָר דאָס פאַרדראָס, דעם בזיון; הייינט דעם רחמנות פון קינד!... און די אַלמנה, וועט איר פרעגן? און דער זון? — ווער מיר אלמנה? וואָס מיר זון? אַוועקגעפאָרן און אַפילו זיך נישט געזעגנט! ס'איז אַ בושה אויסצוזאָגן: ס'איז געבליבן שטיין ביי מיר אויף זיי אַ שטיקל חוב פאַר קעז און פּוטער... נאָר איך רעד נישט פון דעם, מסתמא האָבן זיי פאַרגעסן... איך רעד פונעם געזעגענען זיך: אַוועקפאָרן און אַפילו זיך נישט געזעגנט!... וואָס דאָס קינד נעבעך האָט איבערגעטראָגן — דאָס האָט נישט געוווּסט קיין בן־אָדם, אַחוץ מיר, וואָרום

איך בין אַ טאַטע, אַ טאַטנס האַרץ פילט... טאָמער מיינט איר, אַז זי האָט זיך באַקלאָגט? אָדער געוויינט אַ מאָל? ע! קענט איר דאָך נישט טביהס טעכטער! שטיל, אין זיך, איינגעגאַנגען, געצאַנקט ווי אַ ליכט! ווען־נישט־ווען אַרויסגעכאַפּט זיך מיט אַ זיפץ, נאָר אַזאַ מין זיפץ. וואָס רייסט אַרויס אַ שטיק האַרץ! הכלל, פאָר איך מיר אַזוי מיט מיין פערדל אַהיים, פאַרטיפט אין טרויעריקע מחשבות און געדאַנקען, פרעג קשיות ביים רבונו־של־עולם און ענטפער מיר אַליין. און עס אַרט מיך שוין נישט אַזוי אויף גאָט — מיט גאָט האָב איך מיך שוין ווי עס איז איבערגעבעטן; מיך אַרט אויף מענטשן: למאי זאָלן מענטשן זיין אַזוי שלעכט, אַז זיי קאָנען זיין גוט? פאַר וואָס זאָלן מענטשן פאַרביטערן דאָס לעבן אי יענעם, אי זיך, אַז זיי האָבן געקענט לעבן זיס און גליקלעך? געשיקט זיך עס, אַז גאָט האָט באַשאַפן דעם מענטשן צוליב דעם, ער זאָל אָפּקומען אויף דער וועלט?... וואָס האָט דאָס אים געבוצט?... מיט אַזעלכע געדאַנקען פאָר איך אַריין צו מיר אין כוטאָר אַריין, און דערזע פון דער ווייטן, ביי דער גרעבליע, איז אַן אָנגעלויף פון מענטשן, גויים, גויעס, שיקסעס, שקצים און קליינע שקצימלעך אָן אַ שיעור. וואָס קאָן דאָס זיין? קיין שריפה נישט; מסתמא אַ דערטרונקענער, עמעצער האָט זיך געבאָדן ביי דער גרעבליע און געפונען דעם טויט. פלוצים זע איך מיין גאָלדע לויפט, די שאַל צעלאָזט, די הענט אַרויסגעשטעלט אויף צופרי׳ער, און פאָר איר מיינע קינדער, טייבל און ביילקע, און אַלע דריי מיט אַ געשריי, מיט אַ יללה, מיט אַ יאָמער: „טאַכטער! שוועסטער! שפרינצע!!"... אַראָפּגעשפרונ־גען פון דעם וואָגן, ווייס איך נישט, ווי אַזוי איך בין נישט צעשפּרונגען געוואָרן, און אַז איך בין צוגעלאָפן צום טייך, איז שוין געווען נאָך אַלע היומס...

— —

וואָס האָב איך אייך געוואָלט פרעגן?... יאָ! האָט איר געזען ווען אַ דערטרונ־קענעם? קיין מאָל נישט?... אַ מענטש, אַז ער שטאַרבט, שטאַרבט ער מערסטנ־טיילס מיט צוגעמאַכטע אויגן... ביי אַ דערטרונקענעם זענען די אויגן אָפן — ווייסט איר נישט דעם שכל, פאַר וואָס דאָס איז?... האָט קיין פאַריבל נישט, איך האָב ביי אייך צוגענומען צייט, און אַליין איז מען אויך געבונדן: מען דאַרף גיין צום פערדל און מען מוז צעפירן דאָס ביסל סחורה. די וועלט איז אויך אַ וועלט. מען מוז אין זינען האָבן אַ קערבל אויך — און פאַרגעסן וואָס ס׳איז געווען. וואָרום דאָס, וואָס די ערד דעקט צו, מוז, זאָגט מען, פאַרגעסן ווערן, און אַז מען איז אַ לעבעדיקער מענטשן, קאָן מען די נשמה נישט אויסשפייען. עס העלפט נישט קיין חכמות, איז פאָר ווייטער, טביה!... זייט מיר געזונט און אַז איר וועט מיך דערמאָנען, זאָלט איר מיך נישט דערמאָנען צום בייזן.

טביה פאָרט
קיין ארץ־ישראל

דערציילט פון טביה דעם מילכיקן, פאָרנדיק אין באַן.

געשריבן אין יאָר 1909.

טביה פֿאָרט קיין ארץ־ישׂראל

— סקאָצל קומט! וואָס מאַכט אַ ייִד, ר׳ שלום־עליכם? אָט אַ גאַסט! אַפֿילו נישט געחלומט זיך! נאַט־זשע אייך אָפּ שלום־עליכם. איך האָב מיר אָבער אַלץ געטראַכט און געטראַכט: וואָס איז די מעשׂה, וואָס מען זעט אים נישט אַזאַ צייט, נישט אין בויבעריק, נישט אין יעהופּעץ? נו, דאַנקען השם־יתברך, וואָס מען זעט זיך געזונט. איר קוקט מיך אָן, פּאַני, גלייך, ווי איר וואָלט מיך נישט דערקענט? דאָס בין איך, אייער אַלטער גוטער פֿריינד טביה. קוקט נישט, וואָס אַ ייִד גייט אין אַ נייער קאַפּאָטע. דאָס איז דער אייגענער שלימזל טביה, וואָס אַמאָל, נישט געמינערט אַ האָר; נישט מער, מען טוט זיך אָן שבתדיק, זעט מען אויס אַ ביסל דאָסיקער, מעשׂה נגיד, וואָרום, אַז מען פֿאָרט אַרויס צווישן מענטשן, קאָן מען אַנדערש נישט, ובפֿרט, אַז מען פֿאָרט אַזאַ ווייטע נסיעה, קיין ארץ־ישׂראל, אַ קלייניקייט? איר קוקט מיך אָן און טראַכט זיך, ווי קומט דאָס אַזאַ קליין מענטשעלע, ווי טביה, וואָס האָט כּל־ימיו געהאַנדלט מיט מילכיקס, זאָל גאָר האָבן אַזאַ השׂגה, וואָס קאָן זיך פֿאַרגינען אויף דער עלטער, סיידן אַ מין בראָצקי? גלייבט מיר, פּאַני שלום־עליכם, ס׳איז רעכט אַרום און אַרום. רוקט נאָר אַוועק, זייט מוחל, אייער טשעמאָדאַנטשיקל אַ ביסל אַהין, וועל איך מיך אַוועקזעצן אַקעגן אייך און וועל אייך דערציילן אַ מעשׂה, וועט איר האָרכן, וואָס גאָט קאָן.

בקיצור, איך מוז אייך זאָגן קודם כּל הקודמס, אַז איך בין געבליבן, נישט פֿאַר אייך געדאַכט, אַן אלמן, געשטאָרבן גאָלדע מיינע, עליו השלום. געווען אַ ייִדענע אַ פּראָסטע, אָן חכמות, אָן אויבערקעפּלעך, נאָר אַ גרויסע צדיקית. לאָז זי זיך מליצן דאָרט פֿאַר אירע קינדער, זי איז גענוג אויסגעשטאַנען צוליב זיי, און טאַקע אפֿשר איבער זיי געגאַנגען פֿון דער וועלט, נישט געקאָנט אַריבערטראָגן, וואָס זיי זענען צעקראָכן איינער קיין ליסי, דער אַנדערער קיין סטריסי. „משטיינס־געזאָגט, זאָגט זי, וואָס איז מיין וועלט, זאָגט זי, אַז ווי באַלד, זאָגט זי, נישט קיין קינד און נישט קיין רינד? להבדיל, אַ בהמה, זאָגט זי, בענקט אויך, זאָגט זי, אַז מען אַנטווינט, זאָגט זי, פֿון איר דאָס קעלבל“... אַזוי זאָגט זי צו מיר, גאָלדע הייסט עס, און וויינט בעת־מעשׂה מיט ביטערע טרערן. און איך זע, אַז די ייִדענע גייט־איין פֿון טאָג צו טאָג, ווי אַ ליכט, רעד איך איר אויס מסתמא דאָס האַרץ פֿאַר רחמנות און איך זאָג צו איר אַזוי, זאָג איך: „עט, זאָג איך צו איר,

גאָלדע סערדצע, ווי מיט קינדער, אַזוי איז אָן קינדער, זאָג איך. מיר האָבן, זאָג איך, אַ גרויסן גאָט, זאָג איך, און אַ גוטן גאָט, און אַ שטאַרקן גאָט, זאָג איך, נאָר פון דעסטוועגן, זאָג איך, לאָם איך האָבן די ברכות, וויפל מאָל דער רבונו־של־עולם, זאָג איך, טוט־אָפּ אַ שטיקל אַרבעט, מעגן שוין, זאָג איך, די שונאים האָבן אַזאַ יאָר"... איז זי דאָך אָבער, זאָל מיר מוחל זיין, אַ נקבה, מאַכט זי צו מיר: „דו זינדיקסט, טביה, מען טאָר נישט, זאָגט זי, זינדיקן". „אָט האָסטו דיר, זאָג איך, איך זאָג דען עפּעס, זאָג איך, שלעכטס? איך גיי דען חלילה, זאָג איך, קעגן דעם אויבערשטנס געגנג, זאָג איך?". פאַרשטייט זי נישט וואָס איך רעד און ענטפערט מיר בוידעם: „איך שטאַרב אַוועק, זאָגט זי, טביה, ווער וועט דיר קאָכן וועטשערע?"... אַזוי מאַכט זי צו מיר שטיל און קוקט אויף מיר מיט אַזעלכע אויגן, אַז אַפילו אַ שטיין קאָן עס רירן. טביה איז דאָך אָבער נישט קיין יידענע, ענטפער איך איר אָפּ מיט אַ ווערטל, און מיט אַ פּסוק, און מיט אַ מדרש, און מיט נאָך אַ מדרש: „גאָלדע, זאָג איך, ביסט מיר געווען, זאָג איך, געטריי אַזוי פיל יאָרן, וועסטו מיך אויף דער עלטער, זאָג איך, נישט מאַכן צום נאַר", זאָג איך, און טו אַ קוק אויף מיין גאָלדען — פּיזעם! „וואָס איז דיר, זאָג איך, גאָלדע?" „גאָר נישט", מאַכט זי צו מיר, קוים־קוים וואָס זי רעדט. ע! איך זע, די שפּיל איז פאַרן טייוול, נעם איך און שפּאַן איין דאָס פערדל און פאָר אַוועק אין שטאָט אַריין און ברענג־אַראָפּ אַ דאָקטער, דעם בעסטן דאָקטער. איך קום צו פאָרן אַהיים — טע־טע־טע! מיין גאָלדע ליגט שוין אויף דער ערד מיט אַ ליכטל צוקאָפּנס און זעט אויס, ווי אַ בערגל ערד האָט מען צונויפגעשאַרט און איבערגעדעקט מיט שוואַרצן, און איך שטיי און טראַכט מיר: אָט דאָס איז דער סוף פונעם מענטשן? אַך טי, רבונו־של־עולם, וואָס דו טוסט אָפּ מיט דיין טביהן! וואָס וועל איך איצטער טון אויף דער עלטער, פאַרפינצטערט בין איך געוואָרן?" און אַזוי האָב איך געגעבן אַ פאַל־צו צו דער ערד... נאָר גיי שריי חי וקיים!

בקיצור, איך האָב איר געדונגען אַ קדיש, גאָלדען עליו השלום, באַצאָלט פאַר אַ גאַנץ יאָר פריִער. אַ ברירה האָב איך געהאַט, אַז גאָט האָט מיך געשטראָפט, נישט געגעבן מיר קיין זכרים, נאָר נקבות, נאָר טעכטער און טעכטער, קיין גוטער ייִד זאָל זיי נישט קענען! איך ווייס נישט, צי אַלע ייִדן ווערן אַזוי פאַרשוואַרצט מיט זייערע טעכטער, צי נאָר איך בין אַזאַ פינצטערער שלימזל, וואָס איך האָב צו זיי קיין גליק נישט? דאָס הייסט, צו די טעכטער אַליין האָב איך גאָרנישט, און גליק איז ביי גאָט. וואָס זיי ווינטשעווען מיר — מעג עס מיר אָנקומען כאָטש האַלב. אדרבה, זיי זענען שוין צו געטריי, און וואָס „צו" איז איבעריק. אָט נעמט, למשל, די מיזינקע מיינע, ביילקע רופט מען זי. וואָס ווייסט איר, וואָס דאָס איז פאַר אַ קינד? איר קאָנט דאָך מיך, ברוך־השם, ווי זאָגט איר, פון אַ יאָר מיט אַ מיטוואָך און ווייסט, אַז איך בין נישט דער טאַטע, וואָס קאַטאָרי זאָל זיך

אַוועקזעצן אָפּלויבן זײַנע קינדער, גלאַט אַזוי אין טאָג אַרײַן. נאָר אַז ס׳איז געקומען צו רייד פֿון מײַן ביילקען, מוז איך אײַך זאָגן נישט מער, ווי צוויי ווערטער: זינט גאָט האַנדלט מיט ביילקעס, האָט ער נאָך אַ ז אַ ביילקע נישט באַשאַפֿן. מילא, פֿון שיינקייט שמועסט מען נישט. טביהס טעכטער, ווייסט איר אַליין, האָבן אַ שם אויף דער וועלט פֿאַר די שענסטע קראַסאַוויצעס. נאָר זי, ביילקע הייסט עס, וועט זיי אַלע פֿאַרשטעקן אין גאַרטל. אַז מען שמועסט י פ י פ י ת — איז דאָך נישט שייך! איך רעד נישט פֿון שיינקייט, איך רעד פֿון כאַראַקטער רעד איך. גאָלד, גינגאָלד, זאָג איך אײַך! פֿון תמיד אָן בין איך בײַ איר געווען דאָס אויבערשטע פֿון דער מילך, נאָר פֿון זינט מײַן גאָלדע עליו השלום איז, איר צו לענגערע יאָר, נפֿטר געוואָרן, איז דער טאַטע געוואָרן בײַ איר — דאָס שוואַרצאַפּל פֿון עם אויג! קיין שטויב נישט דערלאָזן זאָל אויף מיר פֿאַלן. איך האָב שוין געזאָגט צו זיך אַליין: דער רבונו־של־עולם שיקט די רפֿואה פֿאַר דער מכה.

בקיצור, איך וויל אײַך נישט לאַנג האַלטן. ס׳איז אַוועקגעגאַנגען אַ יאָר אויף אַ יאָר, מײַן ביילקע איז אויסגעוואַקסן, געוואָרן, קיין עין־הרע, אַ מיידל צו לײַטן, און טביה טוט זיך זײַן געשעפֿט, ווי תמיד, מיטן פֿערד־און־וועגעלע פֿירט ער אָפּ דאָס ביסל מילכיקס זומער קיין בויבעריק, ווינטער קיין יעהופּעץ, אַ מבול זאָל אויף דעם קומען, ווי אויף סדום! אָנקוקן קאָן איך נישט אָט די דאָזיקע שטאָט און נישט אַזוי די שטאָט אַליין, ווי די מענטשן, און נישט אַלע מענטשן, נאָר איין מענטש — אפֿרים דעם שדכן, אַ רוח אין זײַן טאַטנס טאַטן אַרײַן! אָט וועט איר אומיסטנע הערן וואָס אַ ייִד אַ שדכן טוט אָפּ.

ויהי היום, קום איך צו פֿאָרן אײנמאָל אַרום חצי אלול קיין יעהופּעץ מיט מײַן ביסל סחורה. איך טו אַ קוק — אפֿרים דער שדכן גייט! איך האָב אײַך אַמאָל דערציילט פֿון אים. אפֿרים איז אַפֿילו אַ ייִד אַן אײַגעגעסענער, נאָר אַז מען דערזעט אים, מוז מען זיך אָפּשטעלן — אָט אַזאַ מין כוח האָט אין זיך אָט דער ייִד... „הער נאָר, חכם מײַנער, זאָג איך צו מײַן פֿערדל, שטיי אַ ווײַלע, וועל איך דיר געבן עפּעס קײַען“. און איך שטעל־אָפּ אפֿרים דעם שדכן און געב אים אָפּ שלום און מאַך מיט אים אַ שמועס מן הצד: „וואָס הערט זיך עפּעס מכּוח פּרנסה?“ טוט ער אַ געשמאַקן זיפֿץ און מאַכט צו מיר: „ס׳איז ביטער!“... זאָג איך: „דהיינו?“ זאָגט ער: „נישטאָ וואָס צו טאָן“... זאָג איך: „לחלוטין?“ זאָגט ער: „לחלוטין“!... זאָג איך: „וואָס איז די מעשה?“... זאָגט ער: „די מעשה איז, וואָס שידוכים ווערן שוין הײַנט נישט געשלאָסן מער אין דערהיים“... זאָג איך: „וווּ דען ווערן זיי הײַנט געשלאָסן?“ זאָגט ער: „דאָרטן ערגעץ, אין אויסלאַנד“... זאָג איך: „וואָס־זשע זאָל טאָן אַזאַ ייִד, ווי איך, למשל, וואָס מײַן זיידנס באָבע איז דאָרט קיינמאָל נישט געווען?“... זאָגט ער צו מיר און דערלאַנגט מיר אַ

שמעק טאַבעקע: „פֿאַר אייך האָב איך, ר׳ טביה, אַ שטיקל סחורה דאָ אויפֿן אָרט, עס קאָן שוין גאָר בעסער נישט זיין אין דער גאַנצער וועלט!“... זאָג איך: „דהיינו, וואָס איז די גוטסקייט?“... זאָגט ער: „איך האָב פֿאַר אייער מיזינקע אַ גליקס, אַ גליק, אַ גביר, אַן אדיר, אַ מיליאָנשטשיק און הייסן הייסט ער פֿדהצור!“... זאָג איך: „פֿדהצור? אַ קענטלעכער נאָמען פֿון חומש“... זאָגט ער: „וואָס מיר חומש? זוער מיר חומש? ער איז אַ פּאַדראַטשיק, אָט דער פֿדהצור, ער בויט הייזער, מויערן, בריקן, געווען אין יאַפּאָניע ביי דער מילחמה, געבראַכט אַ מטמון מיט גאָלד, פֿאָרט אַרויס מיט ברענענדיקע סוסים, מיט קאַרעטעס, מיט לאָקייען ביי דער טיר, מיט אַ בעדל ביי זיך אינעווייניק אין שטוב, מיט מעבל פֿון פּאַריזש, מיט אַ בריליאַנטענעם רינג אויף דער האַנט, נאָך גאָר נישט קיין אַלטער מאַן, אַ בחור, אַן אמתער פּרימאַ! און זוכן זוכט ער אַ שיין מיידל, מעג זיין ווער זי איז, אַ באָרוועסע, אַבי אַ יפֿת־תּואר!“... „טפּררו!“ — זאָג איך צו אים. — אַז איר וועט אַזוי פֿליִען, זאָג איך, וועלן מיר פֿאַרפֿאָרן מיט אייך, רב אפֿרים, קיין האָצעקלאָץ“.

בקיצור, למאי זאָל איך אייך לאַנג האַלטן? אָט דער פֿדהצור איז געוואָרן אַ חתן פֿאַר מיין מיזינקע,ביילקע הייסט עס און ס׳האָט אַ ביסל געדויערט ביז מיר האָבן געשטעלט אַ חופּה. פֿאַר וואָס זאָג איך, ס׳האָט אַ ביסל געדויערט? ווייל זי, ביילקע, הייסט עס, האָט נישט געוואָלט דעם שידוך, אַזוי ווי מען וויל נישט שטאַרבן. וואָס מער אָט דער פֿדהצור איז איר צו אַזוי צוגעשטאַנען מיט מתּנות און מיט גילדענע זייגערלעך און מיט בריליאַנטענע פֿינגערלעך, איז ער איר אַלץ מער נמאס געוואָרן. מיר דאַרף מען קיין פֿינגער אין מויל נישט אַריינלייגן. איך האָב עס גאַנץ גוט אַרויסגעזען נאָך איר פּנים און נאָך אירע אויגן און נאָך איר וויינען, וואָס זי האָט געוויינט שטילערהייט. בין איך מיך מיישב איינמאָל און רוף מיך אָן צו איר אַזוי, פֿאַרבייגייענדיק. „הערסטו, ביילקע, זאָג איך, איך האָב מורא, זאָג איך, אַז דיין פֿדהצור איז דיר אַזוי ליב, זאָג איך, און אַזוי זיס, אַזוי ווי מיר?“... ווערט זי רויט ווי פֿייער און מאַכט צו מיר: „ווער האָט דאָס דיר געזאָגט?“ זאָג איך: „וואָס־זשע דען איז דער געוויין גאַנצע נעכט?“ זאָגט זי: „איך וויין דען?“ זאָג איך: „ניין, דו וויינסט נישט, נאָר דו כליפּעסט. דו מיינסט, זאָג איך, אַז דו באַהאַלטסט דעם קאָפּ אין קישן, וועסטו פֿון מיר פֿאַרדעקן, זאָג איך, דיינע טרערן? דו מיינסט, זאָג איך, אַז דיין טאַטע איז אַ יינגעלע, זאָג איך, אָדער דער מח איז אים אויסגעטריקנט געוואָרן און ער פֿאַרשטייט נישט, זאָג איך, אַז דאָס טוסטו צוליב דיין אַלטן טאַטן? דו ווילסט אים, זאָג איך, פֿאַרזאָרגן מיט אַ גוט עלטער, ער זאָל האָבן וווּ דעם קאָפּ אָנצושפּאַרן, ער זאָל חלילה נישט דאַרפֿן גיין, זאָג איך, איבער די הייזער? אויב דו מיינסט אַזוי, ביסטו, זאָג איך, אַ גרויסער נאַר, זאָג איך. מיר האָבן אַ גרויסן גאָט, זאָג איך, און טביה, זאָג איך,

וועט זיך נישט אַוועקזעצן, זאָג איך, אויף לאַסקאַווע ברויט, און געלט, זאָג איך, איז בלאָטע, זאָג איך״.

נו? איר זענט עפּעס אַ מבין אויף טביהס טעכטער? איר האָט זי באַדאַרפט זען צו דער חופה — אַ פּרינצעסין! איך בין נאָר געשטאַנען און געשפּיגלט זיך אין איר און געטראַכט צו זיך אַליין: „אָט דאָס איז ביילקע, טביהס טאָכטער? ווו האָט זי זיך אויסגעלערנט אַזוי שטיין און אַזוי גיין, און אַזוי האַלטן דעם קאָפּ, און אַזוי אָנטון זיך, ס׳זאָל אויף איר זיין, ווי אויסגעגאָסן?״... נאָר לאַנג שפּיגלען זיך אין איר האָט מען מיך נישט געלאָזט, וואָרום דעם זעלבן טאָג פון דער חופה, אַרום האַלב זעקס פאַרנאַכט, האָט זיך דאָס פּאָרל אויפגעהויבן, און מען איז אַוועק מיטן קוריער צו אַלדי גוטע יאָר קיין „באַטאַליע״, ווי די מאָדע איז ביי די גרויסע, און צוריק איז מען געקומען ערשט העט אַרום חנוכה, און מען האָט געשיקט נאָך מיר, איך זאָל למען־השם תיכף־ומיד קומען צו פאָרן קיין יעהופּעץ. איז דאָס מיר באַלד אַריין אין קאָפּ אַריין: ממה־נפשך, זיי זאָלן וועלן, איך זאָל גלאָט אַזוי קומען, וואָלטן זיי אָנגעזאָגט, איך זאָל קומען — און אַ סוף. צו וואָס טויג נאָך דער „למען־השם״ מיטן „תיכף־ומיד״? מסתמא מוז דאָך דאָ זיין עפּעס אַ זאַך! פרעגט זיך אַ קשיא: וואָס פאַר אַ זאַך? און אַלערליי מחשבות און געדאַנקען, גוטע און שלעכטע, קריכן מיר אין קאָפּ אַריין: אפשר האָט זיך שוין דאָס פּאָרפּאָלק דאָרטן צעאַמפּערט, ווי די קעץ, און עס האַלט ביי גטן זיך? און באַלד טאַקע שלאָג איך מיר אָפּ: ביסט אַ נאַר, טביה, למאי זאָלסטו וועלן אויסלייגן אויף שלעכטן? פון וואַנען ווייסטו, וואָס מען רופט דיך? אפשר האָבן זיי זיך פאַרבענקט נאָך דיר און ווילן דיך זען? אָדער אפשר וויל ביילקע, אַז איר טאַטע זאָל זיין נאָענט נעבן איר? אָדער אפשר וויל גאָר פדהצור דיר געבן אַ שטעלע, דיך צונעמען צו זיינע געשעפטן? סיי־ווי־סיי, פאָרן דאַרף מען. און איך זעץ מיך אויף און איך פאָר קיין יעהופּעץ.

פאָרנדיק אַזוי, שטעלט זיך מיר פאָר, אַז איך האָב אַוועקגעוואָרפן דאָס דאָרף, פאַרקויפט די בהמהלעך, מיטן פערד־און־וועגעלע, מיט הכל בכל, און בין אַריבערגעפאָרן אין שטאָט און בין געוואָרן ביי מיין פדהצורן פריִער קאַסיר און דערנאָך אַ שותף צו אַלע זיינע געשעפטן גלייך מיט אים, האַלב אויף האַלב, און פאָר אַרויס גלייך מיט אים אויף אַ פּאָר ברענענדיקע סוסים און איך וווּנדער מיך אויף זיך אַליין: ווי קום איך, אַזאַ שטיל, מענטשל, ווי טביה, צו אַזעלכע גרויסע געשעפטן? וואָס טויג מיר דעם טאַרעראַם מיטן ירידי, מיטן הו־האַ, טאָג ווי נאַכט, זיך טויטשען מיט די מיליאָנשטשיקעס? לאָזט מיך אָפּ, איך וויל האָבן אַ רויִקע עלטער, אַריינקוקן אַמאָל אין אַ משניות, זאָגן אַ קאַפּיטל תהילים, מען דאַרף דאָך אַמאָל אין זינען האָבן יענע וועלט אויך, צי ניין?

אָט מיט אַזעלכע געדאַנקען און מחשבות בין איך געקומען צו פאָרן למזל

קיין יעהופּעץ גלייך צו מיין פּדהצורן. מילא, איך זאָל מיך גיין באַרימען, דער־ציילן אייך זיין דירה מיט זיין זיצעכטס, איז נישט שייך צו זאָגן. איר קאָנט פאַרשטיין שוין פון דעם אַליין, וואָס פאַר אַ דירה־מלוכה דאָס איז, אַז דער שומר, וואָס ביי דער טיר, אַ ווערגעלעץ מיט זילבערנע קנעפּ, האָט מיך בשום אופן נישט געוואָלט אַריינלאָזן אינעווייניק, כאָטש גיב אים אַ קרענק. וואָס טוט זיך דאָ? די טיר איז אַ גלעזערנע טיר, זע איך, ווי ער שטייט, אָט דער ווערגעלעץ, ימח שמו וזכרו זאָל ער ווערן, און רייניקט מלבושים. ווינק איך צו אים, רעד מיט אים אויף שטום־לשון און באַווייז אים מיט די הענט, אַז ער זאָל מיך אַריינלאָזן אינעווייניק, מחמת דעם בעל־הביתס ווייב קער מיר אָן אַ לייבלעכע טאָכטער... פאַרשטייט ער אָבער נישט אויפן ווונק, אַ גויִשער קאָפּ, ווייזט ער מיר אויך מיט די הענט, אויך אויף שטום־לשון, אַז איך זאָל נעמען דעם וועג הייסט עס. נאָט אייך אַזאַ שלימזל! צו אַן אייגענער טאָכטער זאָל מען דאַרפן האָבן זכות אָבות! „אַז אַך און ווי איז צו דיין גרויען קאָפּ, טביה, צו וואָס דו האָסט זיך דערלעבט!“ — אַזוי טראַכט איך מיר און קוק דורך דער גלעזערנער טיר און דערזען עפּעס אַ מיידל דרייט זיך אַרום. „אַפּנים, אַ פּאָקאָיאָווע זייערע“, טראַכט איך מיר. טו איך צו איר אַ ווונק: „עפן אויף, קעצעלע!“ פאָלגט זי מיך און עפנט די טיר און מאַכט צו מיר דווקא אויף ייִדיש: „וועמען דאַרפט איר?“ זאָג איך: „דאָ זיצט פּדהצור?“ זאָגט זי צו מיר העכער: „וועמען דאַרפט איר?“ זאָג איך צו איר נאָך העכער: „אַז מען פרעגט דיך, זאָלסטו ענטפערן; דאָ זיצט פּדהצור?“ זאָגט זי: „דאָ“... „ווי באַלד אַזוי, זאָג איך, ביסטו פון מיינע מענטשן, זאָג איך; גיי, זאָג איך, זאָג דיין מאַדאַם פּדהצור, זאָג איך, אַז זי האָט אַ גאַסט, זאָג איך, דער טאַטע אירער, טביה, איז געקומען, זאָג איך, צו־גאַסט און שטייט שוין, זאָג איך, אַ היבשע ווײַלע אין דרויסן, זאָג איך, וואָרום ער האָט נישט זוכה געווען, זאָג איך, צו געפינען חן און לייטזעליקייט אין די אויגן פון אָט דעם דאָזיקן עשו מיט די זילבערנע קנעפּ, די כפּרה, זאָג איך, זאָל ער זיין פאַר דיין מינדסטן נאָגל!“ אויסגעהערט מיינע דיבורים, האָט דאָס מיידל מיט אַ געלעכטער פון אַ משומדת פאַרהאַקט די טיר גלייך מיר אונטער דער נאָז, אַוועקגעלאָפן אַרויף, אַראָפּגעלאָפן אַראָפּ, אַריינגעלאָזט און אַריינגעפירט מיך אינעווייניק אין אַ מין פּאַלאַץ, וואָס מיינע אָבות־אבותינו האָבן עס נישט געזען אין חלום אַפילו. זייד און סאַמעט און גאָלד און קרישטאָל, און אַז איר גייט, פילט איר נישט די טריט, מחמת איר שפּאַנט מיט די זינדיקע פיס אויף די טייערסטע דיוואַנעס, ווייך ווי שניי. היינט זייגערס, זייגערס! אויף די ווענט זייגערס, אויף די טישן זייגערס, אָן אַ שיעור זייגערס! „רבונו יונה! האָסט אַ סך אַזוינע? צו וואָס דאַרף עס אַ מענטש אַזוי פיל זייגערס?“ אַזוי טראַכט איך מיר און גיי מיר, די הענט פאַרלייגט אַרונ־טער, אַ ביסל ווייטער; איך טוט אַ קוק — עטלעכע טביהס מיט אַ מאָל שניידן זיך אַקעגן מיר פון אַלע זייטן, איין טביה גייט אַהער, דער אַנדערער טביה אַהין,

איינער צו מיר, דער אַנדערער פון מיר — טפו זאָלסטו ווערן! פון אַלע פיר זייטן שפּיגלען! נאָר אַזאַ מין פויגל, ווי אָט דער פּאָדראַטשיק, קאָן זיך פאַרגינען אַזוי פיל זייגערס מיט אַזוי פיל שפּיגלען!...

הקיצור, לאָמיר אַוועקוואָרפן, ווי זאָגט איר דאָרטן אין אייערע ביכלעך, דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה. האָב איך זיי, הייסט דאָס, צוליב געטאָן און בין צו זיי געקומען קיין יעהופּעץ, און עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ חתונה: שלום־עליכם! עליכם־שלום! ווי גייט עס? וואָס מאַכט איר גוטס? זיצט! אַ דאַנק, מען קען באַשטיין! — מיט די אַלע איבעריקע צערעמאָניעס, ווי געווייִנלעך. איך זאָל זיין דער ערשטער אויפן אַרויספאָר, זיי אַ פרעג טון: — וואָס איז דאָס רופן, וואָס איר האָט מיך גערופן? — פּאַסט נישט. טביה איז נישט קיין ייִדענע, ער האָט צייט. דערווייל קומט־צו אַ פאַרשוין מיט גרויסע ווייסע הענטשקעס און זאָגט, אַז דער אָנבייסן שטייט שוין אויפן טיש, און מיר הייבן זיך אויף אַלע דריי, און מיר קומען אַריין אין אַ חדר אַריין פון גאָלע דעמב: דער טיש אַ דעמ־בענער, די בענקלעך דעמבענע, די ווענט פון דעמב, די סטעליע דעמב, און אַלץ איז געשניצט און געפאַרבט און געמאָלט און געצאַצקעט, און אויפן טיש: טיי מיט קאַווע און מיט טשאָקאָלאַדע, און מיט פּוטער־געבעקס, און מיט גוטן קאָ־ניאַק, און די בעסטע געזאַלצענע, און אַזעלכע מינים מאכלים, פּירות און אויבסן, ס'איז מיר אַ חרפּה אויסצוזאָגן, נאָר איך האָב מורא, אַז מיין ביילקע האָט זיי ביי איר טאַטנס טיש קיינמאָל נישט געזען אַפילו. און מען גיסט מיר אָן אַ כוסה און נאָך אַ כוסה, און איך טרינק לחיים, און איך קוק אויף איר, אויף ביילקען הייסט עס, און איך טראַכט מיר: „האָסט זיך עס דערלעבט, טביה'ס טאָכטער, אַז גאָט העלפט דעם אָרעמאַן, איז אים גאָרנישט צו דערקענען. דאַכט זיך, ביילקע — און פּאָרט נישט ביילקע”. און איך דערמאָן מיך אָן יענער ביילקע פון אַמאָל און איך פאַרגלייך זי מיט דער ביילקע, וואָס אַציגד, און עס טוט מיר האַרציק באַנג — גלייך ווי איך וואָלט עפּעס געמאַכט אַ שלעכט געשעפט, אָפּגעטאָן אַ זאַך, וואָס איז פאַרפאַלן. „עך, ביילקע, ביילקע, טראַכט איך מיר, וואָס פון דיר איז געוואָרן! אַמאָל, געדענקסטו, ווי דו פלעגסט זיצן ביינאַכט ביי אַ רויכערדיק לעמפּל און נייען און זינגען אַ לידל, אָדער נעמען אין איין כהרף־עין אויסמעלקן צוויי בהמהלעך, אָדער גאָר פאַרקאַטשען די אַרבל און אָפּקאָכן מיר אַ פּראָסטן מילכיקן באָרשט, אָדער טייגלעך מיט פּאַסאָליעס, אָדער פּאָמפּעשקעס מיט קעז, אָדער שקצים מיט מאָן, און אַ זאָג טאָן צו מיר: „טאַטע, גיי וואַש זיך!” — איז דאָך עס געווען, ווי דער בעסטער ניגון! איצטער זיצט זי מיט איר פּדהצורן, ווי אַ בת־מלכה, צוויי מענטשן דערלאַנגען צום טיש, קלאַפּן מיט די טעלער, און בייל־קע? זי זאָל עס אויסרעדן אַפילו אַ וואָרט! זעט איר, ער, פּדהצור הייסט עס, רעדט שוין פאַר זיי ביידן, דאָס מויל מאַכט זיך אים נישט צו! זינט איך לעב האָב איך נישט געזען, אַ מענטש זאָל אַזוי ליב האָבן פּלאַפּלען און פּלוידערן,

דער שוואַרץ יאָר ווייסט וואָס, און בשעת־מעשה לאַכן דריבניטשקע מיט אַ קליין געלעכטערל. דאָס ווערט אָנגערופן ביי אונדז: אַליין געזאָגט אַ חכמה, אַליין געלאַכט . . .

בקיצור, האָבן מיר, הייסט עס, גאַנץ פיין אויסגעטרונקען און פאַרביסן, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטן, און אַז מען איז אויפגעשטאַנען פונעם טיש, נעמט ער מיך, פדהצור הייסט עס, אונטער דער האַנט און פירט מיך אַריין אין אַ באַזונדער קאַבינעט אַריין, אויפגעפוצט כּיד המלך — מיט ביקסן און מיט שפּיזן אויף די ווענט און מיט האַרמאַטן אויפן טיש, און זעצט מיך אַוועק אין אַ מין דיוואַן, ווייך ווי פּוטער, און נעמט אַרויס פון אַ גאָלדענער פּושקע צוויי גרויסע גראָבע שמעקנדיקע ציגאַרן און פאַררויכערט, איינע זיך, די אַנדערע מיר, און זעצט זיך אַוועק אַקעגן מיר, ציט אויס די פיס און מאַכט צו מיר אַזוי: „ווייסט איר, וואָס איך האָב געשיקט נאָך אייך?" „אַהאַ! — קלער איך מיר. — אָט דאָס וויל ער מסתמא אַ שמועס טאָן מכּוח אַכצן און דרייצן". נאָר איך מאַך מיך תּמעוואַטע און רוף מיך אָן צו אים אַזוי: „פון וואַנען זאָל איך וויסן?" מאַכט ער צו מיר: „איך האָב געוואָלט רעדן מיט אייך טאַקע וועגן אייך אַליין". „אַבי נאָר עפּעס גוטס, מהיכּתיתי, לאָמיר הערכן". נעמט ער אַרויס דעם ציגאַר פון די ציין, פדהצור הייסט עס, און הייבט מיר אָן מיט אַ גאַנצער דרשה: „איר זענט, זאָגט ער, אַ ייִד נישט קיין נאַר און וועט קיין פאַראיבל נישט האָבן, וואָס איך וועל מיט אייך רעדן אָפנטלעך. איר דאַרפט וויסן, זאָגט ער, אַז איך פיר גרויסע געשעפטן, און אַז מען פירט אַזעלכע גרויסע געשעפטן, ווי איך..." „יאָ, טראַכט איך מיר, דאָס מיינט ער מיך", — און איך האַק אים איבער אין מיטן און רוף מיך אָן צו אים: „לאָמיר, זאָג איך, הערן, וואָס ווייטער?" מאַכט עס צו מיר: „ווייטער האָב איך אייך געוואָלט, זאָגט ער, זאָגן, אַז צו מיינע געשעפטן מיט מיין נאָמען, זאָגט ער, פּאַסט מיר נישט, זאָגט ער, אָט דאָס, וואָס מען רופט אייך, זאָגט ער, טביה דער מילכיקער. איר דאַרפט וויסן, זאָגט ער, אַז איך בין באַקאַנט מיטן גובערנאַטאָר, זאָגט ער, און צו מיר אין שטוב אַריין, זאָגט ער, קען אַמאָל קומען אַ בראָצקי, און אפשר אַ ראָטשילד אויך"... אַזוי מאַכט ער צו מיר, פדהצור הייסט עס, און איך זיץ און קוק אויף זיין גלאַנצנדיקע ליסינע און טראַכט מיר: „עס קען זייער זיין, אַז דו קענסט זיך מיטן גובערנאַטאָר און אַז ראָטשילד זאָל אַמאָל קומען צו דיר אין שטוב אַריין, נאָר רעדן רעדסטו, ווי אַ כּלב שבכּלבים"... און איך רוף מיך אָן צו אים אַביסל מיט פאַרדראָס: „וואָס זשע, זאָג איך, טוט מען דערצו, טאָמער, זאָג איך, קומט טאַקע צו אייך אַמאָל ראָטשילד?"

„איך האָב געוואָלט, זאָגט ער, אַז איר זאָלט אַוועקוואַרפן, זאָגט ער, אָט דאָס מילכיקס, און זאָלט זיך פאַרנעמען, זאָגט ער, מיט עפּעס אַנדערש". „דהיינו,

זאָג איך, מיט וואָס?" „מיט וואָס אירווילט, זאָגט ער, ווינציק געשעפטן, זאָגט ער, פאַראַן אויף דער וועלט? איך וועל אייך, זאָגט ער, אונטערהעלפן מיט געלט, וויפל מען וועט באַדאַרפן, אַבי, זאָגט ער, איר זאָלט ווערן אויס טביה דער מילכיקער. אָדער שאַט, זאָגט ער, ווייסט איר וואָס? טאָמער וואָלט איר, זאָגט ער, גאָר איינס־צוויי־דריי אַוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע? האַ?" אַזוי מאַכט ער צו מיר, רוקט אַריין דעם ציגייער אין די ציין אַריין און קוקט מיר גלייך אין די אויגן אַריין, און די ליסינע גלאַנצט... נו? וואָס ענטפערט מען אַזאַ גראָבן יונג? תחילת האָב איך מיר געטראַכט: „וואָס זיצסטו, טביה, ווי אַ ליימענער גולם? הייב דיך אויף, טו אַ קוש די מזוזה, גיב אַ קלאַפּ מיט דער טיר און — פּאַשאָל אָן אַ זייגעזונט!"... אַזוי שטאַרק האָט דאָס מיך אַ נעם געטאָן ביי דער לעבער!... „אַן עזות פון אַ פּאָדריאַטשיק! וואָס הייסט, דו הייסט מיר אַוועקוואָרפן אַן ערלעכע בכבודע פרנסה און פאָרן קיין אַמעריקע? באשר טאָמער וועט צו דיר אַמאָל קומען ראָטשילד, בכן דאַרף טביה דער מילכיקער לויפן אין דער וועלט אַריין?!"... און דאָס האַרץ קאָכט אין מיר ווי אַ קעסל, און אַביסל אויפגעטראָגן בין איך נאָך פון פריער; מיך האָט געברענט אויף איר, טאַקע אויף מיין ביילקען: „וואָס זיצסטו דאָרטן, ווי אַ בת־מלכה, צווישן די הונדערט זייגערס מיט די טויזנט שפּיגלען, בשעת מען טרייבט דאָ דיין טאַטן, טביהן, אויף היילע קוילן? לאָם איך האָבן די ברכות, טראַכט איך מיר, וואָס דיין שוועסטער האָדל האָט בעסער געמאַכט פון איר! וואָס אמת איז אמת, זי האָט נישט אַזאַ שטוב מיט אַזוי פיל שמאָכטעליאַקעס, ווי דו, דערפאַר האָט זי אָבער אַ מאַן, אַ פּעפּערל, איז ער דאָך אַ מענטש, וואָס ער אַליין איז ביי זיי הפקר, און דער גאַנצער עיקר איז די וועלט... און דערצו האָט ער אַ קאָפּ אויף די פּלייצעס, נישט קיין לאָקשנטעפּל מיט אַ גלאַנצנדיקער ליסינע, און אַ פּיסק האָט פּעפּערל — איז דאָך דאָס גאָלד מיט גאָלד! אַזוי טראַכט איך מיר און רוף זיך אָן צו אים בזה הלשון: „אַז פון אַ חזירשן עק קען מען קיין שטריימל נישט מאַכן". „אַקעגן וואָס, זאָגט ער, זאָגט איר דאָס?" „אַקעגן דעם, זאָג איך, וואָס איר הייסט מיר פאָרן קיין אַמעריקע". צעלאַכט ער זיך דריבניטשקע און מאַכט צו מיר: „אַמעריקע נישט, איז אפשר קיין ארץ־ישראל? אַלע אַלטע ייִדן פאָרן קיין ארץ־ישראל"... אַזוי ווי ער האָט דאָס מיר אויסגערעדט, אַזוי איז דאָס מיר אַריין, ווי אַן אייזערנער טשוואָק אין מוח אַריין: „שאַ! אפשר איז דאָס גאָרנישט אַזוי קרום, טביה, ווי דו מיינסט? אפשר איז דאָס טאַקע אַ פּלאַן? וואָרום איידער האָבן אַזאַ נחת פון קינדער, ווי דו האָסט, איז שוין אפשר גלייכער ארץ־ישראל? בהמה! וואָס שטעלסטו דאָ איין און וועמען האָסטו דאָ? דיין גאָלדע עליו השלום ליגט דאָך שוין במילא אין דער ערד, און דו אַליין, נישט אויסגערעדט זאָל זיין, ליגסט דען נישט ביין איילן אין דער ערד? ביז וואַנען איז דער שיעור צו טאָפּטשען זיך אויף גאָטס וועלט?"... און אגב דאַרפט איר וויסן, פּאַני שלום־עליכם, אַז מיך ציט שוין לאַנג אַהין, קיין

ארץ־ישראל. שלאָגט ער מיר איבער, פֿדהצור הייסט עס, מיינע רעיונות סאַמע אין מיטן און רופֿט זיך אָן צו מיר: „נו? וואָס דאַרף מען דאָ, זאָגט ער, אַזוי לאַנג טראַכטן? איינס־צוויי־דריי״... „ביי אייך, זאָג איך, איז, ברוך־השם, אַלצדינג איינס־צוויי־דריי, און ביי מיר, זאָג איך, איז דאָס אַ האַרב שטיקל משניות, וואָרום אויפֿהייבן זיך, זאָג איך, און פֿאָרן קיין ארץ־ישראל, דאַרף מען, זאָג איך, האָבן מיט וואָס״... צעלאַכט ער זיך מיט זיין קליין געלעכטערל, שטייט־אויף, גייט־צו צום טיש, עפֿנט אויף אַ טישקעסטל און נעמט אַרויס פֿון דאָרטן אַ טייסטער און ציילט מיר אָפּ אחת ואחת, לאָז זיך אייך דאַכטן, אַ שיינע מטבע, און איך בין דווקא נישט פֿויל אויף דער פֿען און נעם צענויף דאָס ביסל פּאַפּיר — דער כוח פֿון געלט — און לאָז עס אַראָפּ העט־ווייט אין קעשענע. „אָט דאָס וועט אייך זיין, זאָגט ער, געננג ביז אַהין איבערן קאָפּ, און אַז איר וועט קומען, זאָגט ער, אויפֿן אָרט און וועט דאַרפֿן געלט, זאָלט איר שרייבן, זאָגט ער, אַ בריוו, וועט מען אייך איינס־צוויי־דריי באַלד אַרויסשיקן געלט. און דערמאָנען אייך נאָכאַמאָל וועגן פֿאָרן, זאָגט ער, פֿאַרשפּאָרט מען דאָך, וואָרום איר זענט דאָך, זאָגט ער עפּעס אַ ייִד מיט יושר״... אָט אַזוי מאַכט ער צו מיר, פֿדהצור הייסט עס, און צעלאַכט זיך מיט זיין קליין געלעכטערל, וואָס קריכט גלייך אין די קישקעס אַריין. און עס פֿליט מיר דורך אַ מחשבה אין קאָפּ: „טאָמער וואָלסטו אים אַ שמיץ געטאָן דאָס געלט צוריק אין פּנים אַריין און אים דערציילט דעם פּסוק, אַז טביהן קויפֿט מען נישט פֿאַר געלט און מיט טביהן שמועסט מען נישט פֿון יושר?״... נאָר איידער איך עפֿן אַ מויל אויף צו רעדן, טוט ער אַ קלונג און רופֿט אַריין ביילקען און מאַכט צו איר: „דושענקע, דו ווייסט? דיין פֿאָטער וואַרפֿט דאָך אונדז אַוועק, ער פֿאַרקויפֿט אויס אַלץ, וואָס ער האָט, און פֿאָרט אַרויס איינס־צוויי־דריי קיין ארץ־ישראל״... „וואָס ס׳האָט זיך מיר געחלומט יענע נאַכט און היינטיקע נאַכט!״... אַזוי טראַכט איך מיר און קוק אויף מיין ביילקען — איר זאָלט זאָגן, זי זאָל זיך עס אַפֿילו פֿאַרקרימען. שטייט ווי אַ בוים, קיין טראָפּן בלוט אין פּנים, קוקט פֿון אים אויף מיר, פֿון מיר אויף אים, און קיין איינציק וואָרט! איך, אויף איר קוקנדיק, שוויג אויך, שווייגן מיר, הייסט עס, אַלעביידע, ווי עס האָט אונדז אָפּגענומען דאָס לשון. דער קאָפּ דרייט זיך מיר, די שלייפֿן קלאַפּן מיר, ווי פֿון אַ טשאַד. פֿון וואָס זאָל עס זיין? — טראַכט איך מיר. — אָפּנים, דאָס איז פֿונעם שיינעם ציגאַר, וואָס ער האָט מיר געגעבן רויכערן? אָט רויכערט דאָך אָבער ער אויך, פֿדהצור הייסט עס! ער רויכערט און רעדט, דאָס מויל מאַכט זיך אים גאָרנישט צו, כאָטש די אייגעלעך קלעפּן זיך אים, עס גלוסט זיך אים, ווייזט אויס, כאַפּן אַ דרימל. נאָר ער הערט נישט אויף צו קלאַפּן ווייטער: „און אַז איר וועט זיין, זאָגט ער, פּאַרטיק צו דער נסיעה, זאָלט איר אונדז, זאָגט ער, געבן צו וויסן, וועלן מיר אַרויספֿאָרן, זאָגט ער, ביידע צום וואָקזאַל מיט אייך זיך אָפּגעזעגענען, וואָרום ווען קענען מיר זיך שוין

זען?״ אַזוי לאָזט ער אויס, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט אַ גרויסן געניץ, שטייט־אויף און רופט זיך אָן צו איר, צוביילקען הייסט עס: „דושענקע, וועסט, זאָגט ער, זיצן דאָ אַביסל, און איך וועל, זאָגט ער, גיין זיך צולייגן אַ ווײַלע״. „האָסט נאָך קיינמאָל אַזאַ גלייכס נישט געזאָגט, ווי איך בין אַ ייד! אַצינד וועל איך כאָטש האָבן צו וועמען מיין ביטער האַרץ אויסצולאָזן״. אַזוי טראַכט איך מיר און וויל מיך געבן אַ נעם צו מיין ביילקען, איר אויסלאַמרן אַלצדינג, וואָס האָט זיך צונויפגעזאַמלט ביי מיר פאַר דעם גאַנצן פרימאָרגן, — ערשט אַז זי טוט אַ פאַל צו מיר אויפן האַלדז, ביילקע הייסט עס, און הייבט אָן צו וויינען, אָבער ווי אַזוי, מיינט איר, וויינען? מיינע טעכטער, נישט געדאַכט זאָלן זיי ווערן, האָבן אַלע אַזאַ טבע: פריער מענטשלען זיי זיך און בריהן זיך, און קומט צו עפּעס — וויינט מען, ווי אַ בערעזענע.

איך וועל אייך זאָגן דעם רעכטן אמת: איך אַליין, ווי איר קענט מיך שוין אַביסל, בין נישט קיין מענטש פון טרערן. גוט וויינען האָב איך געוויינט נאָר איין מאָל, בשעת מיין גאָלדע עליו השלום איז געלעגן אויף דער ערד, און נאָך איין מאָל האָב איך מיך גאַנץ געשמאַק אויסגעוויינט, בשעת האָדל איז אַוועקגעפאָרן צו איר פעפערל, און איך בין געבליבן אויפן וואָקזאַל, ווי אַ גרויסער נאַר, איי־בער אַליין מיט מיין פערדל, און נאָך עפּעס אַ פּאָר מאָל האָט זיך געטראָפן, וואָס איך האָב מיך אַביסל, ווי זאָגט איר, צעיאַכמערט, און ווייטער געדענק איך עפּעס נישט, איך זאָל האָבן אַ טבע פון וויינען. נאָר ביילקע מיט אירע טרערן האָבן מיך אַזוי פאַרקלעמט ביי דער נשמה, אַז איך האָב מיך נישט געקענט איינהאַלטן, און איך האָב שוין נישט געהאַט דאָס האַרץ אַפילו, איך זאָל איר זאָגן אַ קרום וואָרט. מיט מיר באַדאַרף מען קיין סך נישט רעדן. איך הייס טביה. איך האָב באַלד פאַר־שטאַנען אירע טרערן. דאָס איז נישט געווען גלאַט אַזוי זיך טרערן... און אָנ־שטאָט דעם, וואָס איך זאָל זי מכבד זיין ווי זי איז ווערט, און אויסגיסן כל חמתי אויף איר פדהצורן, האָב איך גאָר גענומען אויסרעדן איר דאָס האַרץ מיט אַזאַ משל און מיט אַזאַ משל, ווי טביה קען. הערט זי מיך אויס, ביילקע הייסט עס, און מאַכט צו מיר: „ניין, טאַטע, נישט דאָס, זאָגט זי, וויין איך. איך האָב צו קיינעם, זאָגט זי, קיין טענות נישט, נאָר אָט דאָס, זאָגט זי, וואָס דו פאָרסט אַוועק, זאָגט זי, איבער מיר און איך קען, זאָגט זי, דערצו גאָרנישט העלפן, אָט דאָס, זאָגט זי, בראָט מיך״. „גיי שוין, גיי, זאָג איך, דו רעדסט, זאָג איך, ווי אַ קינד, האָסט פאַרגעסן, זאָג איך, אַז מיר האָבן נאָך אַ גרויסן גאָט און אַז דיין טאַטע איז נאָך, זאָג איך, ביי אַלע חושים. ביי דיין טאַטן, זאָג איך, שפּילט אַ ראָליע זיך דורכפאָרן קיין ארץ־ישראל און קומען צוריק״... אַזוי רעד איך איר אויס דאָס האַרץ, און אינעווייניק ביי זיך טראַכט איך מיר: „טביה, דו לייגסט! פאָרסטו אַוועק קיין ארץ־ישראל, איז עליו השלום — אויס טביה!״... און פּונקט ווי זי וואָלט טרעפן מיינע געדאַנקען, מאַכט זי צו מיר אַזוי: „ניין, זאָגט זי, טאַטע,

אַט אַזוי טרייסט מען אַ קליין קינד; מען גיט דעם, זאָגט זי, אַ ליאַלקע, אַ שפּי־לעכל אין די הענט אַריין און מען דערציילט דעם, זאָגט זי, אַ שיינע מעשה פון אַ ציגעלע אַ ווייסע... אויב, זאָגט זי, שוין יאָ דערציילן אַ מעשה, ־וועל איך, זאָגט זי, דיר דערציילן, נישט דו מיר. נאָר די מעשה, וואָס איך וועל דיר דער־ציילן, טאַטע, איז מער טרויעריק, ווי שיין".

אַט אַזוי מאַכט זי צו מיר, ביילקע הייסט עס; טביהס טעכטער רעדן נישט גלאַט. און זי נעמט און זי לייגט מיר אַוועק אַ מענה־לשון, אַ גאַנצע מגילה, אַדער אַ מעשה פון טויזנט־איין־נאַכט, ווי אַזוי אַט דער פּדהצור אירער איז פון קליין גרויס געוואָרן, אויסגעוואַקסן פון סאַמע נידעריקסטן גראַד, זיך אַליין מיט זיין אייגענעם שכל אַרויפגעשלאָגן אויף דער העכסטער מדרגה, און איצט וויל ער דערגרייכן דערצו, אַז צו אים אין שטוב אַריין זאָל קומען בראָצקי, שיט ער מיט נדבות, וואַרפט מיט טויזנטער. נאָר אַזוי ווי געלט אַליין איז נאָך ווינציק, מען דאַרף נאָך האָבן יחוס אויך, לייגט ער איין די וועלט, פּדהצור הייסט עס, צו באַ־ווייזן, אַז ער איז נישט אַבי ווער, באַרימט זיך, אַז ער שטאַמט פון די גרויסע פּדהצורס, אַז זיין טאַטע איז אויך געווען אַ באַרימטער פּאַדריאַטשיק. — „כאַטש, זאָגט זי, ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז איך ווייס, אַז ער איז געווען אַ כלי־זמר. היינט, זאָגט זי, דערציילט ער אַלעמען, אַז זיין ווייבס טאַטע איז געווען אַ מיליאָנ־טשיק"... „וועמען, זאָג איך, מיינט ער דאָס? מיך? אפשר איז מיר, זאָג איך, באַשערט געווען צו האָבן מיליאָנען, זאָג איך, זאָל איך דערמיט אָפּקומען". „וואָס ווייסטו, טאַטע, זאָגט זי צו מיר, ווי עס פּלאַמט מיר מיין פּנים, אַז ער שטעלט מיך פאָר, זאָגט זי, פאַר זיינע באַקאַנטע און הייבט זיי אָן דערציילן גרויסקייט פון מיין טאַטן און פון מיינע פעטערס און פון מיין גאַנצער מישפּחה, אַזעלכע זאַכן, וואָס נישט געשטויגן, נישט געפלויגן, און מען מוז דאָס, זאָגט זי, אַלצדינג אויסהערן און מאַכן אַ שוויג, וואָרום ער איז, זאָגט זי, אויף די זאַכן אַ גרויסער קאַפּריזניק. ער איז גאָרנישט אַזאַ שלעכטער, ווי דו מיינסט; ער איז נאָר אַ מענטש, וואָס אַ מינוט איז ער אַזוי און אַ מינוט איז ער אַנדערש. ער האָט, זאָגט זי, אַ גוט האַרץ און אַ ברייטע האַנט. אים אַז מען מאַכט, זאָגט זי, אַ קרום פּנים, און אַבי מען טרעפט די גוטע מינוט, וועט ער אַוועקגעבן די נשמה, און ווער שמועסט, זאָגט זי, פון מיינעטוועגן — איז דאָס טעלערל פונעם הימל!"

בקיצור, איך זע, איר כאַפּט זיך, פּאַני; נאָך צוויי מינוט, און אַ סוף צו אַלע מעשיות. אַנגעגעסן זיך זאַט מיט צרות און יסורים פון מיין גליקלעכער מיזינקע, בין איך אַרויסגעגאַנגען פון דאָרט אַ צעבראָכענער, אַ צעבערעקלטער, און האָב געגעבן אַ שליידער אין דער ערד אַריין דעם ציגאַר, וואָס האָט מיר פּאַרטשאַ־דעט מיין קאָפּ, און רוף מיך אָן צו אים, צום ציגאַר הייסט עס: „גיין זאָלסטו כף־הקלע, אַ רוח אין דיין טאַטנס ערד אַריין!"

געקומען צו פֿאָרן אַהיים און האָב מיך גענומען אויספּאַרקויפֿן מײַן באַלע־באַטישקייט פֿון אַזוי פֿיל יאָרן. מאָלט אײַך, נישט אַזוי גיך טוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך. איטלעכס טעפּל מיט איטלעכס נאַרישקייט האָט בײַ מיר צוגענומען אַ שטיק געזונט. די זאַך האָט מיר דערמאָנט גאָלדען עליו השלום, יענע זאַך האָט מיר דערמאָנט די קינדער, זײַ צו לענגערע יאָר. נאָר קיין זאַך האָט מיר נישט דערלאַנגט אַזוי טיף, ווי דאָס פֿערדל מײַנס. אַקעגן מײַן פֿערדל האָב איך מיך געפֿילט עפּעס חייב... סטייטש, אָפּגעהאָרעוועט מיט דעם אַזוי פֿיל יאָרן, אינאײַנעם געבידעוועט, אינאײַנעם פֿאַרשוואַרצט געוואָרן, און פּלוצים גענומען און פֿאַרקויפֿט! פֿאַרקויפֿן האָב איך דאָס פֿאַרקויפֿט צו אַ וואַסער־פֿירער. אַ סקאַטינע פּילט, אַז מען האַלט דאָס בײַ פֿאַרקויפֿן. אַ סימן האָב איך, אַז בשעת איך האָב צוגעקלאַפּט דעם וואַסער־פֿירער און געזאָגט צו אים: „מיט מזל־ברכה“, האָט מײַן סוס פּלוצים אויסגעדרייט צו מיר די חנעוודיקע מאָרדע און קוקט אויף מיר מיט שטומע אויגן, ווי איינער רעדט: „אָט אַזוי דאַנקסטו מיר אָפּ פֿאַר מײַן סלוזשבע?“... איך כאַפּ אַ קוק אויף מײַן פֿערדל דאָס לעצטע מאָל, ווי דער וואַסער־פֿירער האָט דאָס גענומען אין די הענט אַרײַן, און איך בלײַב נאָכדעם שטיין איינער אַליין און טראַכט מיר: „רבונו־של־עולם! ווי שיכלדיק דו פֿירסט דײַן וועלטל! אָט האָסטו באַשאַפֿן אַ טביהן און האָסט באַשאַפֿן, להבדיל, אַ פֿערד, און ביידע האָבן זײַ איין מזל אויף דער וועלט... נישט מער, אַ מענטש האָט אַ מויל און קען זיך כאָטש אויסטענהן, אויסרעדן דאָס האַרץ, און אַ פֿערד, להבדיל, וואָס? משטײַנס געזאָגט, אַ שטומע צונג“.

איר קוקט אויף מיר, פּאַני שלום־עליכם, וואָס עס האָבן זיך מיר געשטעלט טרערן אין די אויגן, און איר טראַכט זיך אַוודאי: „אָט דער טביה האָט זיך פֿאַר־בענקט, אַפּנים, נאָך זײַן פֿערדל?“ וואָס עפּעס נאָכן פֿערדל, מענטש איינער? אַלצ־דינג טוט מיר באַנג, און נאָך אַלעמען וועל איך בענקען. איך וועל בענקען נאָכן פֿערדל, איך וועל בענקען נאָכן דאָרף, איך וועל בענקען נאָך די בויבעריקער דאַטשניקעס, נאָך די יעהופּעצער נגידים, און אַפֿילו נאָך אפֿרים דעם שדכן. אם ירצה השם, אַז גאָט וועט מיך ברענגען בשלום אַהין, ווו איך פֿאָר, ווייס איך נאָך אַליין נישט, וואָס איך וועל דאָרט טאָן, נאָר דאָס איז קלאָר, ווי דער טאָג, אַז ראשית חכמה וועל איך זײַן בײַ דער מוטער רחל אויפֿן קבר. איך וועל דאָרטן בעטן פֿאַר מײַנע קינדער, וואָס איך וועל זײַ מן־הסתם שוין קיינמאָל נישט זען, וועל איך אים אויך אין זינען האָבן, אפֿרים דעם שדכן מײַן איך, אים און אײַך און כל ישראל. נאָט אײַך דערויף מײַן האַנט תקיעת־כּף און זײַט מיר געזונט און פֿאָרט געזונט און לאָזט גריסן איטלעכן באַזונדער גאָר פֿרײַנטלעך.

לך־לך

געשריבן אין יאָר 1914.

לך־לך

— אַ שיינער, אַ גוטער, אַ ברייטער שלום־עליכם אויף אייך, פּאַני שלום־עליכם! איך קוק שוין אויף אייך לאַנג אַרויס, ס׳האָט זיך אָנגעקליבן ביי מיר אַ היפּש ביסל סחורה פאַר אייך. איך פרעג מיך אַלץ נאָך: פאַרוואָס זעט מען אייך נישט? זאָגט מען מיר, אַז איר פאָרט אַרום דאָרט איבער דער וועלט, אין די וויי־טע לענדער ערגעץ... נאָר מיר דאַכט, אַז איר קוקט אויף מיר עפּעס מאָדנע? אַפּנים, איר קווינקלט זיך און טראַכט זיך בעת־מעשה: ס׳איז ע ר, צי נישט ע ר ? ס׳איז ער, פּאַני שלום־עליכם, ס׳איז ער! אייער אַלטער פריינט טביה, טביה דער מילכיקער, דער אייגענער טביה, נאָר אויס מילכיקער, גלאַט אַ ייִד, אַ ייִד פון אַ גאַנץ יאָר, אַ ייִד אַ זקן, ווי איר זעט, כאָטש אַפילו אין יאָרן גאָרנישט אַזוי אַלט, — נאָך גאַנץ ווייט צו זיבעציק! איי, וואָס עפּעס אַזוי ווייס די האָר? גלייבט מיר, נישט פאַר תענוג, ליבער פריינט. אַביסל אייגענע צרות, נישט צו פאַרזינדיקן, און אַביסל פונעם כלל ישראל — אַ שלעכטע צייט! אַ ביטער שטיקל צייט אויף ייִדן!... נאָר איך ווייס, וואָס אייך קוועטשט. אייך קוועטשט אַן אַנדער זאַך: איר האָט זיך דערמאָנט מסתמא, אַז מיר האָבן זיך אַמאָל געהאַט אָפּגעזעגנט, איידער איך האָב באַדאַרפט אַוועקפאָרן קיין ארץ־ישראל. על־כן רעכנט איר אַוודאי, אַז דאָס זעט איר שוין טביהן צוריקוועגס, פון ארץ־ישראל הייסט עס, און איר גאַרט שוין מסתמא הערכן עפּעס נייעס, אָפּנעמען אַ גרוס פון דער מוטער רחלס קבר און פון דער מערת־המכפלה און נאָך אַזעלכע זאַכן? באַדאַרף מען אייך באַרויִקן, אויב איר האָט צייט און ווילט הערכן חידושים, אָבער טאַקע הערכן מיט קאָפּ, — וועט איר שוין דעמאָלט אַליין זאָגן, אַז אַ מענטש איז אַ בהמה און אַז מיר האָבן אַ שטאַרקן גאָט און ע ר פירט די וועלט.

אויף טביהן, הערט איר, איז, אַפּנים, געזאָגט געוואָרן: געוועזן אַ שלימזל און אַ שלימזל וועל איך שוין שטאַרבן. דאַכט זיך, אָט־אָט שוין געשטאַנען כמעט מיט איין פוס אויף יענער זייט, אינעם הייליקן לאַנד הייסט עס, געבליבן נאָר נעמען אַ בילעט, זיך אויפזעצן אויפן שיף און — פּאַשאָל. וואָס זשע טוט גאָט? איז זיך מיישב, וועט איר הערן אַ שיינס, מיין עלטערער איידעם, מאָטל קאַמזויל, דער חייט פון אַנאַטעווקע, נישט דאָ געדאַכט, נישט פאַר קיין ייִדן געדאַכט, און לייגט זיך אַוועק אַ געזונטער, אַ שטאַרקער, און מאַכט אַ שטאַרב!

געשטאָרבן מאָטל, האָט ער איבערגעלאָזט מיר אַ רעכטע באָמבע: ווו האָב

איך שוין געקענט אַפילו אין זינען האָבן דעמאָלט ארץ־ישראל? איך האָב שוין געהאַט אַ גוטן ארץ־ישראל ביי זיך אין דער היים! ווי אַזוי לאָזט מען איבער, איך פרעג אייך אַליין, אַ טאָכטער אַן אלמנה מיט פּיצלעך קינדער יתומים אָן אַ שטיקל ברויט? כאָטש אַפילו אין פלוג, אַז מען וויל צוריק, וואָס קען איך איר העלפן — אַ לעבערדיקן זאַק? איך וועל דאָך איר דעם מאַן אירן צוריק נישט לעבעדיק מאַכן, און אירע קינדער דעם טאַטן פון יענער וועלט נישט אומקערן. און אַליין איז מען דאָך אויך נישט מער ווי אַ זינדיקער מענטש, אויף דער עלטער ווילט זיך אַביסל אויסרוען די ביינער, פילן, אַז מען איז אַ מענטש. און פּלוצים גיי ווער אויף די עלטערע יאָרן אַ טאַטע פון קליינע קינדער! זענט איר שוין פאַרטיק? האָט צייט! די רעכטע געשיכטע גייט ערשט ווייטער, וואָרום ביי טביהן, אַז עס טרעפט זיך אַ צרה, ווייסט איר דאָך שוין, אַז סע שלעפּט זיך נאָך פון הינטן נאָך אַ צרה.

בקיצור המעשה, מיט מיין מיזינקע, מיט מיין ביילקען הייסט עס, געדענקט איר דאָך די געשיכטע מיטן גרויסן געווינס, וואָס זי האָט געמאַכט, געפּאַקט אַ העכט, אַ פּדהצור, אַ קנאַקער, אַ פּאַדריאַטשיק פון דער מילחמה, וואָס האָט געבראַכט צו פירן קיין יעהופּעץ פולע זעק און האָט זיך פאַרקאָכט אין מיין טאָכטער, געוואָלט אַ שיינע, שיער דעם שלאַק באַקומען, גענומען זי, ווי זי שטייט און גייט, אָפּגעשיט פון אויבן ביז אַראָפּ מיט מתנות, דימענטן און בריליאַנטן — דאַכט זיך, אַזאַ גליק, אַיאָ? נו, האָט זיך פון דעם גאַנצן גליק אויסגעלאָזט מסתמא אַ טייך, און נאָך וואָס פאַר אַ טייך! אַ טייך מיט אַ בלאָטע, דער אויבערשטער זאָל שומר ומציל זיין! וואָרום אַז גאָט הייסט, דאָס רעדל זאָל זיך געבן אַ דריי איבער צוריק, איז מיט דער פּוטער אַראָפּ. גאָט האָט ליב שפּילן זיך מיט אַ מענטשן. אוי, האָט ער ליב שפּילן זיך! אַזוי האָט ער זיך געשפּילט מיט טביהן וויפל מאָל: — אַרויף און אַראָפּ! און אַזוי איז געווען אויך מיט מיין פּאַדריאַטשיק, מיט פּדהצורן. איר געדענקט דאָך מסתמא דאָס גרויסקייט זיינס מיט דער הייזקע, מיט די דרייצן דינסטן, מיט די שפּיגלען, און מיט די זייגערס, און מיט די צאַצקעס אין יעהופּעץ?

וואָס זשע, מיינט איר, איז געווען דער סוף? דער סוף איז געווען — ווי איר האָט ערגעץ אַ שונא: אַחוץ וואָס ער האָט זיך פונעם גאַנצן טראַסק געשטעלט, געבליבן דעראונטער, אויסגעפּאַרקויפט אַלע שפּיגלען מיט אַלע זייגערס, מיטן ווייבס דימענטן און בריליאַנטן, האָט ער זיך נאָך פאַרשמירט מיט סכנת־נפשות, געמוזט ווערן אַ בורח, נישט פאַר קיין ייִדן געדאַכט, און מאַכן אַן אָפּטריט און אַוועקגעפאָרן אַהין, ווו דער ליבער שבת־קודש גייט אַוועק — קיין אַמעריקע הייסט עס. אַהינצו־צו פאָרן דאָך אַלע שווערע הערצער, זענען זיי אויך געפאָרן אַהינצו־צו, די ערשטע צייט גוט פאַרשוואַרצט געוואָרן, דאָס ביסל מזומנס,

וויפל ס'איז געווען, האָט מען אויפגעגעסן, און אַז ס'איז נישט געווען מער וואָס צו קייען, האָט מען נעבעך געמוזט נעמען זיך צו דער אַרבעט, געטאָן כל עבודת־פרך, ווי די ייִדן אין מצרים, ביידע, אי ער, אי זי! איצט שרייבט זי, אַז ס'איז זיי שוין, ברוך־השם, נישקשהדיק: זיי אַרבעטן זאָקן אויף אַ מאַשינע און מאַכן אַ לעבאַכטס... אַזוי רעדט זיך עס דאָרטן, אין אַמעריקע, אויף אונדזער לשון וועט עס הייסן: דאָס שטיקל ברויט שלעפט זיך... דאָס גאַנצע שטיקל גליק, וואָס זיי יענען מער נישט ווי צוויי מענטשן, שרייבט זי, אָן אַ קינד, אָן אַ רינד — גם זו לטובה!

לאָמיר איבערלאָזן, ווי איר זאָגט אין אייערע ביכלעך, דעם בן־מלך און זיך אומקערן צו דער בת־מלכה. ווו זשע, הייסט עס, האַלטן מיר? ביי דער סדרה לך־לך...

דאָס איז געווען באַלד נאָך דער מילחמה, אין דער סאַמע היץ פון קאָסטנע־טוציעס, בעת עס האָבן זיך אָנגעהויבן די ישועות ונחמות אויף ייִדן, פריִער אין די גרויסע שטעט, דערנאָך אין די קליינע שטעטלעך, נאָר צו מיר איז דאָס נישט דערגאַנגען, און עס האָט נישט געקענט דערגיין בשום אופן. פאַרוואָס? פּשוט! מען זיצט אָפּ אַזאַ צייט צווישן גויִים, — אין מען אויסגעבונדן מיט אַלע באַלע־באַטים פון דאָרף. „טעוועל" איז ביי זיי דאָס אויבערשטע פונעם שטייסל! וואָס איז שייך? אַן עצה, אַ רפואה צו קדחת, אַ גמילות־חסד — ביי טביהן. נו, האָב איך עפּעס באַדאַרפט אין זינען האָבן אַזעלכע זאַכן, פּאָגראָמען, נאַרישקייטן, אַז די גויִים אַליין האָבן מיר געזאָגט וויפל מאָל, אַז איך זאָל כלל וכלל קיין מורא נישט האָבן — זיי וועלן נישט דערלאָזן!... און כך הוה — וועט איר הערן אַ שיינס.

בקיצור איך קום צו פאָרן איינמאָל אַהיים פון בויבעריק — איך בין נאָך דעמאָלט געווען אין די פעדערן, ווי זאָגט איר, נאָך געהאַנדלט מיט מילכיקס, קעז און פּוטער. אויסגעשפּאַנט דאָס פערדל, אונטערגעוואָרפן דעם היי און האָ־בער, נישט צייט געהאַט אַפילו זיך וואַשן צום עסן, איך טו אַ קוק — אַ פולער הויף מיט גויִים, די גאַנצע הראַמאַדע, אַלע פיינסטע באַלעבאַטים, פונעם סטאַ־ראָסטע איוואַן פּאָפּערילע ביז דעם לעצטן גוי, און אַלע זענען זיי מיר אויס עפּעס מאָדנע, יום־טובדיק!... האָט מיר אַפילו תחילת געגעבן אַ טיאָכקע אין האַרצן: וואָס פאַר אַ יום־טוב אין מיטן דרינען? נאָר צוריק טראַכט איך מיר: פע, טביה! מעגסט זיך שעמען פאַר זיך אַליין: כל ימיו זיצסטו איין ייִד, להבדיל, צווישן אַזוי פיל גויִים בשלום ושלוה, און מען האָט דיך נישט אָנגערירט, איר זאָלט זאָגן, אויף אַ האָר!... און איך נעם און גיי אַרויס צו זיי מיט אַ ברייטן שלום־עליכם: „ברוכים הבאים, זאָג איך צו זיי, וואָס טוט איר דאָ, מיינע ליבע באַלע־באַטים? און וואָס וועט איר עפּעס זאָגן גוטס? און וואָס וועט איר דערציילן

גייעס?״... טרעט אַרויס דער סטאַראָסטע, איוואַן פּאָפּערילע הייסט עס, און רופט זיך אָן צו מיר גאַנץ אָפּנטלעך און גאָר אָן שום הקדמות: „מיר זענען געקומען, זאָגט ער, צו דיר, טעוועל, מיר ווילן דיך שלאָגן״. וואָס זאָגט איר אויף דער שפּראַך? מילא, ווי אַזוי מיר איז געוואָרן אויפן האַרצן — קענט איר אייך משער זיין. נאָר אַרויסבאַווייזן — פּע! אַדרבה ואַדרבה! טביה איז נישט קיין יינגעלע... רוף איך מיך אָן צו זיי גאַנץ לעבעדיק: „מזל־טוב אייך, זאָג איך, נאָר וואָס האָט איר זיך, קינדער, אַזוי שפּעט דערמאָנט? אין אַנדערע ערטער, זאָג איך, האָט מען שוין פון דעם כמעט פאַרגעסן!״... רופט זיך אָן צו מיר איוואַן פּאָפּערילע, שוין דווקא גאַנץ ערנסט: „פאַרשטייסטו מיך, טעוול, זאָגט ער, מיר האָבן זיך, זאָגט ער, אַלץ געישובט, צי מיר זאָלן דיך שלאָגן, צי נישט שלאָגן? אומעטום, אין אַלע ערטער, שלאָגט מען אייך, פאַר וואָס, זאָגט ער, זאָלן מיר דיך דורכלאָזן?... איז געבליבן, זאָגט ער, אַז מיר זאָלן דיך שלאָגן... נאָר וואָס דען, מיר ווייסן נאָך אַליין נישט, וואָס מיר זאָלן מיט דיר טאָן, טעוול: צי מיר זאָלן דיר נאָר אויסהאַקן די שויבן, זאָגט ער, און צעטרענען די פּערינעס מיט די קישעלעך און אַרויסלאָזן די פעדערן, צי מיר זאָלן דיר פאַרברענען, זאָגט ער, די כאַטע מיט דער שטאַל, מיט דער גאַנצער כאַדאָבע דיינער?״.

דאָ איז מיר שוין געוואָרן גוט קאַלומטנע אויפן האַרצן, און איך באַטראַכט מיינע לייט, ווי מען שטייט אָנגעלענט אויף די לאַנגע שטעקנס און מען שושקעט זיך מיר עפּעס שטילערהייט. משמעות הייסט עס, אַז ס׳איז ביי זיי גאָר קיין קאַטאָוועס נישט? וויבאַלד אַזוי, טראַכט איך מיר, ביסטו דאָך טאַקע, טביה, גוט אין דער אַרבעט! „ע, טביה, קלער איך מיר, מיטן מלאך־המוות טאָר מען זיך נישט שפּילן — מען באַדאַרף זיי עפּעס זאָגן!״... האָט מיר דער אויבערשטער אַריינגעגעבן אַ זין, איך זאָל ביי זיך נישט אַראָפּפאַלן, און איך נעם מיך אָן מיט האַרץ און רוף מיך אָן צו זיי, צו די גויים הייסט עס, דווקא אין גוטן מוט: הערטשע אויס, זאָג איך, מיינע ליבע באַלעבאַטים, וויבאַלד, זאָג איך, אַז הראָמאַדע האָט אַזוי געפּסקנט, איז דאָך נישט שייך, זאָג איך, מסתמא ווייסט איר, זאָג איך, בעסער, אַז טביה האָט ביי אייך פאַרדינט, איר זאָלט מאַכן אַ תל, זאָג איך, פון זיין גאַנץ פאַרמעגן... נאָר וואָס דען, זאָג איך, דאָס ווייסט איר, זאָג איך, זאָג איך, אַז ס׳איז פאַראַן נאָך העכערס פאַר אייער הראָמאַדע? איר ווייסט, זאָג איך, אַז ס׳איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט? איך זאָג נישט, זאָג איך, מ יי ן גאָט, א יי ע ר גאָט — איך שמועס פון יענעם גאָט, זאָג איך, פון אונדזער אַלעמענס גאָט, וואָס זיצט, זאָג איך, אָט דאָרטן אויבן און זעט צו אַלע פּאַדלאָסטן, זאָג איך, וואָס טוען זיך אָפּ אָט דאָ אונטן... עס קאָן זיין, זאָג איך, אַז ער אַליין האָט מיר אָנגעצייכנט, אַז איך זאָל געשטראָפט ווערן אומזיסט־אומנישט דורך אייך, דורך מיינע בעסטע גוטע פריינד, און עס קאָן זיין ווידער, זאָג איך, אַקוראַט פאַרקערט, אַז ער וויל, אדרבה, בשום אופן ואופן נישט, אַז מען זאָל טביהן טאָן

טביה שמועסט זיך דורך מיט איוואַן פּאָפּיערילע.

שלעכטס... ווער־זשע, זאָג איך, קאָן דאָס וויסן, וואָס גאָט וויל? אדרבה, זאָג איך, אפשר געפינט זיך דאָ צווישן אייך איינער, וואָס וועט זיך אונטערנעמען, זאָג איך, דערגיין דאָ אַ טאָלק?"...

בקיצור, זיי האָבן, אַפּנים, געזען, אַז מיט טביהן וועלן זיי זיך נישט אויס־טענהן, רופט זיך אָן צו מיר דער סטאַראָסטע, איוואַן פּאָפּערילע הייסט עס, בזה הלשון: „די מעשה, זאָגט ער, דערפון איז אַזוי. מיר האָבן צו דיר, טעוול, אייגנטלעך, גאָרנישט ניט. דו ביסט, זאָגט ער, טאָקע אַ זשיד, נאָר נישט קיין שלעכטער מענטש. נאָר איינס צום אַנדערן, זאָגט ער, געהער זיך נישט אָן — שלאָגן דאַרף מען דיך; הראַמאַדע האָט אַזוי געפּסקנט — פאַרפאַלן! מיר וועלן דיר, זאָגט ער, כאָטש אויסהאַקן די פענצטער. דאָס, זאָגט ער, מ ו ז ן מיר, ווייל טאָמער, זאָגט ער פאָרט עמעצער דורך, טאָ לאָז מען, זאָגט ער, זען, אַז מען האָט דיך געשלאָגן, אַנישט, זאָגט ער, וועט מען אונדז נאָך שטראָפירן"... אָט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון, ווי איך דערצייל אייך, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפן! נו, איצט פרעג איך אייך, פּאַני שלום־עליכם, איר זענט דאָך עפּעס אַ ייִד וואָס איר פאָרט אויס די וועלט — איז שוין טביה גערעכט, וואָס ער זאָגט, אַז מיר האָבן אַ שטאַרקן גאָט?...

אַצינד וועלן מיר זיך אומקערן צוריק צו דער סדרה לך־לך. זיץ איך מיר אַזוי איינמאָל אויף דער פּריזבע ביי מיין שטוב פאַרטיפט אין מחשבות. זומער־לעבן. די זון באַקט, און דער קאָפּ טראָגט: „ס'טייטש, ס'טייטש, היתכן! היינטיקע צייטן! אַזאַ קלוגע וועלט! אַזעלכע גרויסע מענטשן! און ווו איז גאָט? דער אַלטער ייִדישער גאָט? וואָס שווייגט ער? ווי דערלאָזט ער אַזאַ זאַך? ס'טייטש און ס'טייטש און ווידער אַ מאָל ס'טייטש!" און טראַכטנדיק אַזוי פון גאָט, פאַרטיפט מען זיך שוין אגב אין הימל־זאַכן און מען פאַלט אַריין אין חקירה: וואָס איז ד י וועלט? און וואָס איז י ע נ ע וועלט? און פאַר וואָס זאָל נישט קומען משיח? „אַי, טראַכט איך מיר, וואָלט ער געטאָן, ווי אַ חכם, טאָקע משיח מיין איך, ווען ער כאַפּט זיך אַראָפּ צו אונדז אַצינדערט, רייטנדיק אויף זיין ווייס פערדל! דאָס וואָלט געווען אַ שיינע זאַך! ער איז נאָך קיינמאָל דאַכט מיר, אַזוי נייטיק נישט געווען פאַר אונדזערע אחינו בני ישראל, ווי היינט! אוי, קוקן מיר אַרויסעט אויף אים! ממש די אויגן קריכן אַזש פון קאָפּ! אונדזער גאַנצע האָפענונג אַצינד איז דאָך נאָר, טאָמער וועט גאָט טאָן אַ נס, עס וועט קומען משיח!"...

דערווייל, אַזוי ווי איך זיץ מיר פאַרטיפט אין די דאָזיקע רעיונות, איך טו אַ קוק — אַ ווייס פערדל, און עמעצער זיצט אויף דעם רייטנדיק, און גלייך צום טויער פון מיין שטוב! טפּררררו — אָפּגעשטעלט זיך, אַראָפּגעקראָכן, צוגעבונדן דאָס פערדל צום טויער, און אַליין גלייך צו מיר: „זדראַסטאַי, טעוול!" און איך שטיי־אויף אַקעגן אים, אַקעגן דעם אוראַדניק הייסט עס: „ברוך הבא אַ גאַסט,

זאָג איך, וואָס הערט זיך עפּעס אויף דער גרויסער וועלט און וואָס וועסטו, זאָג איך, עפּעס זאָגן גוטס, אדוני פּריץ?" און דאָס האַרץ פאַלט מיר שיִער נישט אַרויס — איך וויל שוין וויסן, וואָס און ווען? און ער, דער אוראַדניק הייסט עס, האָט זיך אָבער צייט. ער פאַררויכערט זיך גאַנץ פּיין אַ פּאַפּירעסל, בלאָזט אַרויס דעם רויך, שפּייט אויס און רופט זיך אָן צו מיר: „וויפל צייט, אַ שטייגער, דאַרפסטו האָבן, טעוויל, זאָלסט קאָנען פאַרקויפן, זאָגט ער, דיין כאַטע מיט דיינע אַלע בעבעכעס?". קוק איך אים אָן: „צו וואָס, זאָג איך, זאָל איך פאַרקויפן, זאָג איך, מיין כאַטע? וועמען, למשל, מאַכט זי, זאָג איך, ענג?". „ענג, זאָגט ער, מאַכט זי קיינעם נישט. נאָר איך בין געקומען, זאָגט ער, דיך אַרויסשיקן, זאָגט ער, פון דאָרף". „סך־הכל, זאָג איך, מער נישט? פאַר וואָסערע מעשים טובים? מיט וואָס, זאָג איך, האָב איך פאַרדינט ביי דיר אַזאַ כבוד?"... „דאָס איז נישט איך שיק דיך אַרויס, זאָגט ער, די גובערניע שיקט דיך אַרויס". „די גובערניע? — זאָג איך.

— וואָס האָט זי אַזעלכעס דערזען אויף מיר?". „נישט נאָר דיך אַליין, זאָגט ער, און נישט נאָר פון דאַנען, נאָר פון אַלע דערפער אַרום און אַרום, „אַלע! אַלע!"

— זאָגט ער און טוט אַ מאַך מיט דער האַנט, ווי אַ שנייד־אָפּ מיט אַ מעסער... איז מיר אַפילו געוואָרן עפּעס ווי אַ ביסל גרינגער, ווי זאָגט איר: צרת רבים חצי נחמה. נאָר פאַרדריסן פאַרדריסט דאָס מיך, און אַ פייער ברענט אין מיר, און איך בין מיך מיישב און רוף מיך אָן צו אים, צום אוראַדניק, הייסט עס: „זאָג מיר, זאָג איך, דו ווייסט כאָטש, זאָג איך, אַז איך זיץ דאָ אין דעם דאָרף אַ סך פריִער פון דיר? דו ווייסט, זאָג איך, אַז אָט דאָ, אין דעם ווינקל, איז נאָך מיין טאַטע עליו השלום, זאָג איך, געזעסן, און מיין זיידע עליו השלום, און מיין באָבע עליו השלום?" און איך פויל זיך נישט און רעכן אים אויס די גאַנצע מישפּחה ביי די נעמען, ווו ווער ס'איז געזעסן און ווו ווער ס'איז געשטאָרבן... הערט ער מיך דווקא אויסעט, מאַכט ער צו מיר: „דו ביסט אַ טשיקאַווע ייִד, זאָגט ער, טעוויל, און דו האָסט אין זיך ביין מאָס רייד. צי וואָס טויגן מיר דיינע מעשיות, זאָגט ער, פון דיין באָבען מיט דיין זיידן? לאָזן זיי, זאָגט ער, דיר האָבן אַ ליכטיקן גן־עדן! און דו, טעוויל, נעם, זאָגט ער, צונויף דיינע בעבעכעס און פאָר־פאָר נאַ באַרדיטשעוו!"... פאַרדריסט עס מיך שוין נאָך מער: גענוג דו זאָגסט מיר אָן, עשו, אַזאַ גוטע בשורה טובה, מאַכסטו נאָך חוזק: פאָר־פאָר נאַ באַרדיטשעוו!... און איך רוף מיך אָן צו אים: „וויפל צייט, זאָג איך, ביסטו שוין דאָ פּריץ, האָסטו עפּעס געהערט, זאָג איך, אַ סך מאָל, עמעצער פון די שכנים זאָל זיך אויף מיר באַקלאָגן, אַז טביה האָט אים באַגנבעט, אָדער באַגזלט, אָדער אויסגענאַרט, אָדער אַזוי צוגענומען? אַנו, צעפרעג זיך אָקאָרשט ביי די באַלעבאַטים, זאָג איך, צי האָב איך נישט געלעבט מיט זיי אַ סך בעסער, זאָג איך, ווי דער בעסטער באַלעבאָס? צי בין איך נישט געווען, זאָג איך, אדוני פּריץ, ביי דיר אַליין, זאָג איך, וויפל מאָל בעטן דיך פאַר די גוייִם?"... האָט דאָס אים שוין, אַפּנים, נישט געשמעקט!

שטייט ער אויף, דער אוראַדניק, צעקוועטשט דעם פּאַפּיראָס מיט די פינגער, טוט אים אַ וואָרף־אָפּ און מאַכט צו מיר: „איך האָב, זאָגט ער, קיין צייט נישט מיט די צו באַלאַקען פּוסטע רייד. ס'איז מיר אָנגעקומען, זאָגט ער, אַ פּאַפּיר — און ווייטער גייט מיך נישט אָן! קום, זאָגט ער, וועסטו מיר, זאָגט ער, חתמענען דאָס פּאַפּיר, און צייט אויף אַרויסצופאָרן גיט מען דיר, זאָגט ער, דריי טעג, זאָלסט קאָנען, זאָגט ער, אויספאַרקויפן אַלצדינג און צוגרייטן זיך אין וועג אַריין". דערזען, ס'איז ביטער, רוף איך מיך אָן צו אים: „דו גיסט מיר, זאָג איך, דריי טעג גיסטו מיר? דריי יאָר זאָלסטו לעבן, זאָג איך, דערפאַר אין עושר און אין כבוד. גאָט זאָל דיר, זאָג איך, צאָלן בכפל כפלים, זאָג איך, פאַר דער גוטער בשורה, וואָס דו האָסט מיר געבראַכט אין שטוב אַריין"... גוט־גוט אַריינגעזאָגט אים, ווי טביה קאָן! איך האָב מיך מיישב געווען: וואָס האָב איך דאָ אָנצוווערן? וואָלט איך געווען יונגער כאָטש מיט אַ יאָר צוואַנציק, און וואָלט מיר געלעבט מיין גאָלדע עליו השלום, און וואָלט איך געווען דער אייגענער טביה דער מילכיקער, וואָס אַמאָל, עהע־הע! וואָלט איך זיך אַזוי גיך נישט אונטערגעגעבן! איך וואָלט זיך געבאָרעט, געשלאָגן זיך ביזן בלוט אַריין! נאָר אַזוי — וואָס? וואָס בין איך היינט און ווער בין איך? אַ שברי־כלי, אַ צעבראָכענער שאַרבן!

גיי איך אַריין אין שטוב אַריין און טו מיר אַ זאָג צו מיין טאָכטער דער אלמנה: „צייטל, זאָג איך, מיר קלייבן זיך אַרויס, זאָג איך, פון דאַנען ערגעץ אין שטאָט אַריין. גענוג שוין געזעסן אין דאָרף, זאָג איך... דו נעם אָקאָרשט, זאָג איך און הייב אָן באַצייטנס זיך צו גרייטן מיטן בעטגעוואַנט, מיטן סאַמאָוואַר און מיט די שאָר־ירקות, און איך וועל, זאָג איך, גיין פאַרקויפן די כאַטע. ס'איז אָנגעקומען, זאָג איך, אַ פּאַפּיר, אַז מיר זאָלן אָפּרייניקן דאָס אָרט, און אין דריי טעג אַרום זאָל דאָ אונדזער דעך נישט בלייבן!"... דערהערט פון מיר אַזאַ בשורה, אַז זי מאַכט נישט קיין געוויין, די אלמנה מיינע, און די קינדערלעך אירע, אויף איר קוקנדיק, האָבן זיך גלאַט צעוויינט, און ס'איז געוואָרן, וואָס זאָל איך אייך זאָגן, תשעה־באב אין שטוב! ווער איך שוין אין כעס און לאָז אויס מיין גאַנץ ביטער האַרץ אויף מיין טאָכטער נעבעך: „וואָס האָט איר זיך גענומען, זאָג איך, אויף מיין לעבן? וואָס האָט איר זיך, זאָג איך, צעיאַכמערט פּלוצים אין מיטן דרינען?... וואָס בין איך עפּעס — אַ בן־יחיד, זאָג איך, ביי גאָט? אַ ציטעריקער? קאַרג ייִדן, זאָג איך, ווערן איצטער אַרויסגעטריבן פון די דערפער? בין איך ערגער פון אַלע ייִדן?"... אָט אַזוי רעד איך איר אויס דאָס האַרץ, דער טאָכטער מיינער. איז דאָך עס אָבער אַ ייִדענע. זאָגט זי צו מיר: „וווּהין וועלן מיר זיך, זאָגט זי, פּלוצים אין מיטן דרינען? זוכן שטעט?"... „שטיא! — זאָג איך. — אַז גאָט איז געקומען, זאָג איך, צו אונדזער עלטער־עלטער־זיידן, צו אברהם־אבינון, און האָט אים געזאָגט, זאָג איך, לך־לך — זאָלסט אַרויסגיין פון דיין לאַנד, האָט אים דען אברהם, זאָג איך, איבערגע־

פרעגט דאָס אַנדערע וואָרט אַפילו: וווהין?... מיר וועלן גיין, זאָג איך, וווהין אַלע ייִדן גייען! וואָס סע וועט זיין, זאָג איך, מיט כל ישראל, דאָס וועט זיין מיט רב ישראל".

בקיצור, איך האָב איר געגעבן צו פאַרשטיין מיט אַ שכל, אַז דער אוראַט־ניק קומט און ברענגט אַ פּאַפּיר, אַז מען הייסט גיין, קאָן מען קיין חזיר נישט זיין און מען דאַרף גיין.

און אַליין בין איך אַוועק אין דאָרף מאַכן אַ טאָלק מיט דער כאַטע, און גלייך צו איוואַן פּאָפּערילע, צום סטאַראָסטע הייסט עס. ער איז אַ גוי און פגרט נאָך מיין דירה! געקומען צו איוואַנען, דערציייל איך אים נישט פון קיין פּותר און פון קיין חלום — אַ ייִד איז קליגער פון אַ גוי — און איך זאָג אים: „זיי וויסן, איוואַנו סערדצע, אַז איך וואַרף אייך אַוועקט"... זאָגט ער: „וואָס עפּעס?" זאָג איך: „איך פאָר אַריבער, זאָג איך, אין שטאָט אַריין. איך וויל זיין, זאָג איך, צווישן ייִדן. איך בין שוין נישט קיין יונגערמאַן, זאָג איך, טאָמער חלילה טוט מען אַ שטאַרב"... מאַכט צו מיר איוואַן: „פאַר וואָס־זשע זאָלסטו נישט שטאַרבן דאָ? ווער לאָזט דיך נישט?". דאַנק איך אים זייער און זאָג אים: „שטאַרבן דאָ שטאַרב שוין דו בעסער, זאָג איך, דו ביסט בילכער, און איך וועל בעסער גיין שטאַרבן, זאָג איך, צווישן מייניקע... קויף אָפּ, איוואַנו, ביי מיר, מיין כאַטע מיטן גאָרטן.. אַן אַנדערן וועל איך, זאָג איך, נישט פאַרקויפן, דיר — יאָ". „וויפל, זאָגט ער, ווילסטו פאַר דיין כאַטע?" אַ רענדל אַרויף, אַ רענדל אַראָפּ, ביז מען האָט זיך אויסגעדונגען און טאַקע גענומען ביי אים אַ פיינעם אַדערויף, ער זאָל זיך חלילה נישט אויפטרעגען און אָט אַזוי האָב איך אויספאַרקויפט אין איין טאָג, בחצי־חינם, דאָס גאַנצע דאָברע־מזל, געמאַכט פון אַלצדינג גאָלד און בין אַוועק דינגען אַ פור, פאַרנעמען דאָס איבערגעבליבענע ביסל אָרעמקייט — וועט איר הערן נאָך אַ שיינס, וואָס ביי טביהן קאָן זיך פאַרלויפן! איר לייגט נאָר צו קאָפּ.

קום איך אַהיים, טרעף איך שוין נישט קיין שטוב, נאָר אַ חורבה. די ווענט נאַקעט, זיי וויינען ממש מיט טרערן! אויף דער ערד — פעקלעך מיט פעקלעך מיט פעקלעך! אויפן פריפעטשיק זיצט די קאַץ, ווי אַ יתומה נעבעך, טרויעריק — עס האָט מיך אַזש אַ נעם געגעבן ביים האַרצן און טרערן האָבן זיך מיר געשטעלט אין די אויגן... איך זאָל מיך נישט שעמען פאַר מיין טאָכטער, וואָלט איך מיך גוט־גוט אויסגעוויינט!... דאָ אויסגעוואַקסן, דאָ פאַרשוואַרצט געוואָרן כל ימיו, און פלוצים אין מיטן דרינען — לך־לך!... טביה איז דאָך אָבער נישט קיין ייִדענע, האַלט איך מיך איין און מאַך מיך פריילעך און רוף מיך אָן צו מיין טאָכטער דער אלמנה: „צייטל, ווו ביסטו ערגעץ?". גייט זי אַרויס פון צווייטן אַלקיר, צייטל הייסט עס, מיט רויטע אויגן און מיט אַ געשוואָלענער נאָז. אַהאַ, טראַכט איך מיר, מיין טאָכטער האָט זיך דאָ שוין ווידער צע־

יעלה׳ט! אַט די ווייבער, הערט איר, זענען אייך קיין קאַטאַוועס נישט — באַלד עפּעס, איז געוויינט! וואָלוועלע טרערן ביי זיי!„ שטיא! — זאָג איך איר. — וואָס וויינסטו שוין ווידער?״ — זאָג איך. — וויל זי נישט הערן און מאַכט צו מיר: „טאַטע, זאָגט זי, דו ווייסט נישט וואָס איך וויין״... זאָג איך: „איך ווייס גאַנץ גוט. פאַר וואָס זאָל איך נישט ויסן? דו וויינסט, זאָג איך, ס׳טוט דיר באַנג די היים... ביסט אַט דאָ, זאָג איך, געבוירן געוואָרן און אויסגעוואַקסן — פאַרדריסט עס דיך!... גלייב מיר, זאָג איך, איך זאָל נישט זיין טביה, איך זאָל זיין אַן אַנדערער, וואָלט איך אַליין אויך, זאָג איך, געקושט אַט די נאַקעטע ווענט מיט אַט די ליידיקע פּאָליצעס... איך וואָלט אַליין אויך, זאָג איך, צוגעפאַלן צו אַט דער דאָזיקער ערד!... עס טוט מיר באַנג, זאָג איך, איטלעכס ברעקל גלייך מיט דיר. נאַרעלע! אַפילו אַט די קאַץ, זאָג איך, זעסטו, אַט זיצט זי דאָרט אַ פאַריתומטע אויפן פּריפּעטשיק? אַ שטומע צונג, אַ חיה, זאָג איך, פון דעסט־וועגן איז אַ רחמנות, זי בלייבט אַליין אַן אַ באַלעבאַס — צער־בעלי־חיים״... „ס׳איז דאָ, מאָל דיר, זאָגט זי, אַ גרעסערער רחמנות״... „דהיינו?״, „דהיינו, אַט פאָרן מיר אַוועק, זאָגט זי, און לאָזן איבער דאָ איין מענטשן אַליין, עלנט ווי אַ שטיין״. פאַרשטיי איך נישט, וואָס זי מיינט, און רוף מיך אָן צו איר: „וואָס באַלעבעטשעסטו, זאָג איך? וואָס מענטש? וואָסער שטיין?״ מאַכט זי צו מיר: „טאַטע, איך רעד נישט פונעם וועג, איך רעד, זאָגט זי, פון אונדזער חוהן״... און ווי זי האָט מיר אויסגערעדט דעם דאָזיקן נאָמען, איז שווער איך אייך, ווי מיט אַ הייסן אָקרעפּ, אָדער מיט אַ שייט־האָלץ איבערן קאָפּ! און איך פאַל אָן אויף מיין טאָכטער און גיב איר אַוועק אַ וויסטן סוף: „וואָס עפּעס פּלוצים אין מיטן דריַ‌ען חווה, זאָג איך? איך האָב דאָך אָנגעזאָגט, זאָג איך, וויפל מאָל, אַז חווה לא יזכר ולא יפּקד!״... מיינט איר, אַז זי שרעקט זיך איבער? טביהס טעכ־טער האָבן אין זיך אַ כח! „טאַטע, מאַכט זי צו מיר, דו בייזער זיך נאָר נישט אַזוי שטאַרק און דערמאָן זיך בעסער, וואָס דו אַליין האָסט געזאָגט, אַז סע שטייט געשריבן, אַז אַ מענטש דאַרף האָבן רחמנות אויף אַ מענטשן, ווי אַ טאַטע אויף אַ קינד״... איר הערט ווערטער? ווער איך מסתמא נאָך מער אויפגעקאָכט און גיב איר אַוועקעט אַ גאָב, ווי איר קומט: „פון רחמנות, זאָג איך, רעדסטו מיט מיר? ווו איז געווען, זאָג איך, איר רחמנות, אַז איך בין געלעגן ווי אַ הונט פאַרן גלח, ימח שמו, אים געקושט די פיס, און זי איז אפשר געווען, זאָג איך, אין צווייטן חדר און אפשר געהערט איטלעכס וואָרט?... אָדער ווו איז געווען, זאָג איך, איר רחמנות, אַז די מאַמע עליו השלום איז געלעגן, זאָג איך, נישט פאַר דיר געדאַכט, אַט דאָ אויף דער ערד מיט שוואַרצן איבערגעדעקט? ווו איז זי דעמאָלט געווען?... און די נעכט ,וואָס איך בין, זאָג איך, נישט געשלאָפן? און דאָס קרענקן, וואָס האָט מיך, זאָג איך, געקרענקט די גאַנצע צייט ביזן היינ־טיקן טאָג נאָך, אַז איך דערמאָן מיך, זאָג איך, וואָס זי האָט מיר אָפּגעטאָן, אויף

וועמען זי האָט אונדז אויסגעביטן — ווו איז, זאָג איך, דער רחמנות אויף מיר?“... און עס פאַרבאַקט מיך ביים האַרצן און איך קאָן נישט רעדן מער... מיינט איר דאָך אַוודאי, אַז טביהס טאָכטער האָט נישט געפונען, וואָס מיר דערויף אָפּצוענטפערן? „דו אַליין, זאָגסט דאָך, טאַטע, אַז דער מענטש, וואָס האָט חרטה, איז אים אַפילו גאָט אַליין אויך מוחל“... „חרטה? — זאָג איך. — צו שפּעט! דאָס צווייגעלע, זאָג איך, וואָס האָט זיך איינמאָל אָפּגעריסן פון בוים, מוז, זאָג איך, פאַרטריקנט ווערן! דאָס בלעטל, זאָג איך, וואָס איז אָפּגעפאַלן, מוז פאַרפוילט ווערן, און מער, זאָג איך, זאָלסטו מיט מיר נישט רעדן דערפון“.

בקיצור, דערזען, אַז מיט ווערטער קאָן זי מיט מיר גאָרנישט מאַכן, טביה איז נישט דער מענטש, וואָס מען רעדט אים איבער, פאַלט זי צו מיר שוין גאָר צו און הייבט מיך גאָר אָן צו קושן אין די הענט אַריין און מאַכט צו מיר: „טאַטע, זאָגט זי, זאָל איך שלעכטס האָבן, זאָל איך שטאַרבן אָט־אָ־דאָ אויפן אָרט, אויב דו וועסט זי איצטיקס מאָל אָפּשטויסן, ווי דו האָסט זי אָפּגעשטויסן דעמאָלט אין וואַלד, אַז זי איז, צוגעפאַלן צו דיר, און דו האָסט פאַרקערעוועט, זאָגט זי, דאָס פערדל און ביסט אַנטלאָפן!“... „וואָס פאַר אַ פּריטשעפּע, זאָג איך, אויף מיין קאָפּ? וואָס פאַראַ אָנשיקעניש?! וואָס האָסטו זיך גענומען, זאָג איך, אויף מיין לעבן?!“... לאָזט זי מיך נישט אָפּעט, האַלט מיך צו ביי די הענט און טענהט זיך אירס: „זאָל איך שלעכטס האָבן, זאָגט זי, זאָל איך שטאַרבן, אויב דו וועסט איר נישט מוחל זיין, זאָגט זי, וואָרום זי איז דיר אַ טאָכטער, זאָגט זי, גלייך ווי איך!“... „וואָס ווילסטו, זאָג איך, פון מיין לעבן? זי איז נישט מיין טאָכטער מער! זי איז שוין, זאָג איך, לאַנג געשטאָרבן!“... „ניין, זאָגט זי, זי איז נישט געשטאָרבן און זי איז שוין צוריק דיין טאָכטער, זאָגט זי, ווי געווען, וואָרום פון דער ערשטער מינוט, זאָגט זי, אַז זי איז געוויר געוואָרן, אַז מען שיקט אונדז אַרויס, האָט זי געזאָגט צו זיך אַליין, אַז דאָס שיקט מען אַרויס אונדז אַלעמען, זי אויך, הייסט עס. — אַזוי האָט מיר חווה אַליין געזאָגט. אונדזער גלות — דאָס איז איר גלות... אַ סימן, זאָגט זי, אָט איז אַפילו דאָס פּעקל אירס“... און טוט מיר אַ ווייז־אָן אויף עפּעס אַ פּעקל אין אַ רויטער פאַטשיילע איינגעוויקלט און טוט אַן עפן־אויף די טיר פון צווייטן אַלקיר און אַ רוף־אויס: „חווה!“ — ווי איר זעט מיך אַ יידן... און וואָס זאָל איך אייך זאָגן, ליבער פריינד? טאַקע פונקט אַזוי ווי ביי אייך אין די ביכלעך ווערט באַשריבן, באַווייזט זי זיך, חווה הייסט עס, פון אַלקיר אַרויס — אַ געזונטע, אַ גלאַטע, אַ שיינע, ווי געווען, נישט געמינערט אַ האָר, נאָר דאָס פּנים אַ ביסל פאַרזאָרגט, די אויגן אַ ביסל פאַרצויגן, און דעם קאָפּ האַלט זי הויך, מיט גדלות, בלייבט שטיין אַ ווילע, קוקט אויף מיר, איך — אויף איר. דערנאָך ציט זי אויס צו מיר ביידע הענט, און נאָר איין וואָרט קאָן זי אַרויסרעדן, איין־און־איינציק וואָרט, און שטיל:

— טאַ־טע...

האָט קיין פאַריבל נישט, אַז איך דערמאָן מיך, שטעלן זיך מיר נאָך איצט אויך טרערן אין די אויגן. נאָר מיינט נישט פון דעסטוועגן, אַז טביה האָט חלילה געלאָזט אַ טרער... דאָס הייסט, וואָס איך האָב געפילט בעת־מעשה אינעווייניק אין האַרצן — דאָס איז עפּעס אַנדערש. איר זענט דאָך אַליין אויך אַ טאַטע פון קינדער און איר ווייסט גלייך מיט מיר דעם טעם פון דעם, בעת אַ קינד, עס מעג זיך ווי פאַרזינדיקן, נאָר אַז סע קוקט אייך גלייך אין דער נשמה אַריין און זאָגט אייך: „טאַטע!" — אַנו, זייט דעמאָלט אַ בריה, אדרבה, און טרייבט עס אָפּ!... און צוריק אָבער, און עס קומען מיר אַקעגן באַלד דאָס שיינע שפּיצל, וואָס זי האָט מיר אָפּגעטאָן... כוועדקע גאַלאַגאַן, איינגעזונקען זאָל ער ווערן... און דער גלח, ימח שמו... און מיינע טרערן... און גאָלדע עליו השלומס טויט... ניין! זאָגט שוין איר אַליין, ווי קאָן מען דאָס פאַרגעסן, ווי קאָן מען דאָס פאַרגעסן?... און ווידער צוריק — ס׳טייטש! פאָרט אַ קינד... כרחם אָב על בנים... ווי טאָר אַ מענטש זיין אַן אכזר, אַז גאָט אַליין זאָגט אויף זיך, אַז ער איז אַן אל ארך אפּים!... ובפרט, זי האָט חרטה און וויל זיך אומקערן צוריק צו איר טאַטן און צו איר גאָט!... וואָס זאָגט איר, פּאַני שלום־עליכם? איר זענט דאָך עפּעס אַ ייִד, וואָס איר מאַכט ביכלעך און איר גיט דער וועלט עצות — זאָגט שוין איר אַליין, וואָס האָט טביה באַדאַרפט טאָן? אַרומנעמען זי, ווי אַן אייגענע, קושן זי און האַלדזן זי און זאָגן איר, קום צו מיר, דו ביסט מיין קינד? צי אפשר פאַרקערעווען דעם דישעל, אַזוי ווי דעמאָלט, און זאָגן איר: ל ך ־ ל ך — גיי דיר געזונטערהייט פון וואַנען דו ביסט געקומען?... ניין, לאָז זיך אייך דאַכטן, למשל, עלעהיי איר זענט אויף טביהס אָרט, און זאָגט מיר נאָר אָפנטלעך, ווי פאַר אַן אמתע גוטן פריינד: ווי אַזוי וואָלט א י ר זיך נוהג געווען?... און אויב איר קאָנט עס מיר נישט זאָגן באַלד, גיב איך אייך צייט אויף צו באַטראַכטן זיך... און דערווייל דאַרף מען גיין — די אייניקלעך וואַרטן שוין אויף מיר, קוקן אַרויס אויפן זיידן. איר דאַרפט וויסן, אַז אייניקלעך זיינען נאָך טויזנט מאָל טייערער און איינגעבאַקענער פון קינדער. אַ קלייניקייט! זייט מיר געזונט און האָט קיין פאַריבל נישט, איך האָב אייך אָנגעקלאַפּט אַ קאָפּ — איר וועט שוין דערפאַר האָבן וואָס צו שרייבן... אַז גאָט וועט הייסן, וועלן מיר זיך נאָך זען מסתמא. אַ גוטן!

ש. מענדלסאָן

וועגן טביה דער מילכיקער

קינדער, יוגנטלעכע, דערוואַקסענע און אַלטע ייִדן קוויקן זיך מיט שלום-עליכמען. זיינע העלדן, זיינע ווערטלעך שאַפן אַלעמען פרייד, שענקען געלעכטער.

ביים לייענען שלום-עליכמען לייטערט זיך אוים יעדעס געזיכט — זאָל עס זיין געל ווי וואַקס, פאַרטריקנט ווי פאַרמעט און צעאַקערט פון זאָרג. ער טראָגט מיט זיך הילכיק, פריידיק געלעכטער.

פאַראַן שלום-עליכם-טיפּן, וועלכע זענען אונדז געוואָרן אַזוי נאָענט און היימיש, אַז זיי האָבן שוין לאַנג אַרויסשפּאַצירט פון בוך און גייען אַרום צווישן אונדז ווי לעבעדיקע, נאָענטע מענטשן, וואָס האָבן בלוט און פלייש, וואָס אָטעמען און באַוועגן זיך.

דאַכט זיך אונדז נישט אָפּט, אַז מיר האָבן אויף דער גאַס געטראָפן אַ פאַרשמייעטן, אַ פאַרנומענעם, אַ צעטומלטן מנחם-מענדלען? צי שטויסן מיר זיך אַמאָל נישט אָן אויף דעם קוועקזילבערדיקן, קינדערשן מאָטל פייסי דעם חזנס? און די פאַרשוינען פון קאַסרילעווקע — זענען דען שוין פאַרביי?

יעדער פון אונדז טראָגט אין זיך אַ שטיק פון שלום-עליכמס העלדן, אַ שטיק פון זייערע אייגנשאַפטן.

צווישן אַלע שלום-עליכמס פערסאָנאַזשן, טיילט זיך אוים די וווּנדערלעכע געשטאַלט פון טביהן. ער איז דעם גרויסן שריפטשטעלערס ליבלינג. טביהן האָט דער האַרציקער שלום-עליכם געמאָלן אין פאַרשידענע צייטן, ביי פאַרשידענע סיטואַציעס.

און טביה איז גובר אַלע צרות, אַלע לייד מיט זיין אינערלעכער שטאַרקייט, מיט זיין טיפן גלויבן, מיט זיין אומבאַגרענעצטער האַרציקייט.

צוויי גרונט-געשטאַלטן טרעפן מיר ביי שלום-עליכמען — טביה און מנחם-מענדל. קעגנזעצלעכע טיפּן. צוויי אופנים פון לעבן, צוויי אַרטן ב אַ נ ע מ ע ן די וועלט, צוויי טעמפּעראַמענטן, צוויי שטרעבונגען — גאַנץ באַזונדערע האָפענונגען און גאַנץ קעגנגעזעצטע וועגן פון אויפנעמען און איבערטראָגן צערונענע האָפענונגען („אַ בוידעם”).

מנחם־מענדל — פול מיט ברען, פול מיט אימפעט, די ענערגיע שפראָצט ביי אים פון אַלע ווינקעלעך פון זיין נשמה, ער איז יעדע מינוט גרייט זיך צו וואַרפן אויף דער וועלט און זי איינגעמען. יעדער טאָג ברענגט מיט זיך אַ נייעם חלום פון מיליאָנען, געשעפטן, גליקן אאז״וו.

צומאַרגנס בלייבן פון די אילוזיעס שערבעלעך צעבראָכענע. אַלץ איז פאַרשוווּנדן. ס׳בלייבט — דער דלות פון שיינע־שיינדלס שטוב. אָבער — וויטער צינדט זיך אָן ביי מנחם־מענדלען דער חלום און טרייבט אים צו אַ נייעם פרוּוו, צו אַ נייעם אָנגריף.

מנחם־מענדל איז די אייביקע, אומאויפהערלעכע ב א וו ע ג ו נ ג.

טביה — איז דער היפוך. זיין כוח ליגט אין אינערלעכער קאָנצענט־רירקייט. ער שוועבט כמעט קיינמאָל נישט צווישן הימל און ערד. ווען אפילו ס׳געשעט אים אַ גליק, אַ נס („דאָס גרויסע געווינס״), הייבט ער באַלד אָן צו זוכן אַ תכלית, נישט סתם געשעפט, נישט סתם שרייען, לויפן אַרומשוויצן. ניין, טביה וויל אַ ר ב ע ט ן, ער האָט ליב די פ ר אַ צ ע, אָבער ער וויל אויך זען דעם תכלית. וו אָ ס וועט דאָס ברענגען? צי וועט אין שטוב ווערן אַביסל לייכטער, צי וועט ער קענען אַביסל פרייער אָפּאָטעמען און קענען זיך מיט אַביסל רחבות אָפּגעבן די באַטראַכטונ־גען — איבער וועלט און מענטשן.

טביה איז פעסט איינגעשרויפט אין דער ערד, ער איז באַהאַפטן מיטן לעבן.

ואים איז באַשערט צו טרינקען אַ ביטערן בעכער פון לעבן: כמעט יעדע טאָכטער שטעלט מיט זיך פאָר אַן אַנדערע צרה, יעדעס קינד ברענגט אים זאָרג. און דער עיקר דערפאַר, וואָס ער פ אַ ר ש ט ייט זיי אָפּט נישט. ער זעט, אַז אַנדערע וועלטן בויען זיי, אַז זיי איז נישט גענוג דאָס וועלטל, וואָס זיי האָבן אין דער היים. טביה וו י ל זיי באַגרייפן. ער פרוּווט אויף זיין אייגענעם שטייגער אַריינצודרינגען אין די טרוימען, טרויער און בענקשאַפטן פון זיינע טעכטער, נישט אַלעמאָל געלינגט דאָס אים. טיילמאָל בלייבט ער שטיין ווי פאַר אַ רעטעניש: די האַרציקע שטי־לע טאָכטער זיינע — חוה — גייט אַוועק מיטן שרייבער כוועדקע. טביה שטייט אַ צעטומלטער פאַר דער דראַמע. ער איז נישט אימשטאַנד דאָס צו באַנעמען, ער קען גאַרנישט שלום מאַכן מיטן געדאַנק, אַז דעם גלחס שטוב האָט ביי אים צוגערויבט ז יי ן קינד.

צייטל האָט ליב געקריגן מאָטל קאַמזוילן, האָט טביה נישט געקענט משיג זיין דעם ענין „ליבע״, אָבער זיין האַרץ האָט געפילט, אַז צייטל איז גליקלעך מיט איר מאָטלען. האָדל האָט זיך אַרומגעטראָגן מיט פּאָליטישע סודות — טביהן איז שווער געווען דאָרט אַריינצודרינגען, אָבער ער האָט געהאַט דרך־ארץ, ער האָט געזען, אַז דאָ גייט אין גרויסע וועלט־זאַכן.

חווה — איז אַוועקגעריסן געוואָרן, ווי אַ שטורעמווינט וואָלט זיך אַריינגעגנבעט אין זיין שטוב אַריין. און דאָך — וויפל האַרציקייט, וויפל איידלקייט און גלייכצייטיק וויפל ווירדע ווייזט טביה אַרויס!

ער וואַקסט אויס בעת דער באַגעגעניש מיט חווהן אין אַ בראַנדזענער פיגור, נישט געקוקט דערויף, וואָס טרערן שטיקן אים.

אין „שפּרינצע" גיט אונדז טביה זיין בליק אויף די באַלעבאַטישע יונגעלייטלעך, וואָס קומען זיך פּאַשען אויף דער דאַטשע און פאַרבלאָנדזשען אין טביהס אָרעמער שטוב, כדי דאָרט צו צעברעכן דאָס לעבן פון די שפּרינצעס.

און טביה — טראָגט דאָס אַלץ אַריבער; און טביה — ווערט פון אַלע זיינע צרות   א י נ ע ר ל ע ך   געשטאַרקט.

טביה איז די פאַרקערפּערונג פון — לעבנסקראַפט, מוט, אינערלעכן כוח, פיינער חכמה, מילדן פאַרשטיין דאָס לעבן און גוטסקייט אָן גרענעצן.

טביהס דערהויבענע קלוגשאַפט איז קאָנסערווירט אין די ווערטלעך, אַפאָריזמען, זאָגענישן, וואָס זענען צעשאָטן ווי פּערל איבער שלום-עליכםס פּרעכטיקן בוך.

העברעיזמען*

א

אָב הרחמן, אָוו האַראַכמאָן — דערבאַרעמדיקער פאָטער.
אַבי הכלה, אַווי האַקאַלע — דער כלהס פאָטער.
אָגיל ואשמח, אָגיל וויעסמאַך — גלאַט און גוט. אַ ווערטל פון שלום־עליכמס „טייטשן".
אָדם הראשון, אָדאָם האָרישן — דער ערשטער מענטש.
אַדרבה ואַדרבה, אַדראַבע וועאַדראַבע — פאַרוואָס נישט?
אַוודאי, אַוואַדע — געוויס.
אופן, אופנים, אויפן, אויפאַנים — שטייגער.
אוצר, אויצער — אַ פאַרמעגן.
אַחינו בני ישראל, אַכיינו בנײ ייִסראָעל — אונדזערע ברידער ייִדן.
אַחת ואַחת, אַכאַס וועאַכאַס — איינס און איינס.
אַכילה, אַכילע — עסן.
אלימלך, עלימעלעך — נאָמען.
אַלמן, אַלמנה, אַלמען (מאַן, ביי וועמען די ווייב איז געשטאָרבן), **אַל־מאָנע** (פרוי, ביי וועמען דער מאַן איז געשטאָרבן).
אַלף, אַלעף — ערשטער אות פון אַלף־בית.
אלף השישי, עלעף האַשישי — דער זעקסטער טויזנט; געמיינט פאַר־פאָרן צו ווייט.

* דאָ ווערן געבראַכט אַ ל ע העברעיזמען, העברעיִשע ווערטלעך און „אַריינזאָגן" וואָס שלום־עליכם האָט אַריינגעלייגט זיין טביהן אין מויל אַריין. נישט אַלע לייענערס האָבן דאָך אונטערן האַנט די געהעריקע ווערטער־ביכלעך פון העברעיִזמען. מיר האָבן דאָ געגעבן דעם אָריגינעלן העברעיִזם, זיין פאָנע־טישן אויסלייג — די אויסשפּראַך און אויך די געהעריקע אויסטייטשונג. מיר האַלטן פאַר גאָר וויכטיק דאָס געבן דעם אויסלייג, כדי די העברעיִזמען אין ייִדיש זאָלן בלייבן ביי זייער מקורדיקן אשכנזישן קלאַנג. ביים פאָנעטישן אויס־לייג האָבן מיר זיך געהאַלטן אָן דעם ווערטער־ביכל פון העברעיִזמען, פון יעקב לעווין, ניו־יאָרק 1958.

אַלפּי אַלפים, אַלפּיי אַלאָפים — טויזנט טויזנטער, געמיינט זייער פּיל.
אל רחום וחנון, אייל ראַכום וועכאַנון — דערבאַרעמדיקער גאָט.
אם ירצה השם, אים ייִרצע האַשעם — אויב גאָט וועט וועלן.
אמונה, עמונע — גלויבן.
אָמן גם אַתם, אָמיין גאָם אַטעם — אַ ווונטש אַזאַ, זאָל זיין גוט אויך ביי
אייך.
אָמן סלה, אָמיין סעלאָ — אַ ווערטל אין זין, אַז עס איז ריכטיק.
אם כן יהי רצון, אים קיין יעהי ראָצן — אויב אַזוי זאָל זיין דער ווילן;
שלום-עליכמס אַ ווערטל אַריינגעפלאָכטן פון דאַוונען.
אמת, עמעס — ריכטיקייט.
אַפּנים, אַפּאָנים — ווייזט אויס.
אפשר, עפשער — עס קען זיין.
אַשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה, אַשריי יוישביי וויסעכאָ, אויך
יעהאַלעלוכאָ סעלאָ — אַ פּסוק פון תהילים. אין דעם פאַל געמיינט:
ווויל איז דעם וואָס זיצט אין שטוב.

ב

באותו יום, בעאויסוי יוים — אין זעלביקן טאָג.
בגנבה, ביגנייווע — אין געהיים.
בהמה, בהמות, בהיימע, בהיימעס.
בהמה בצורת מענטש, בהיימע בעצורעס מענטש — געמיינט אַ גרוי-
סער נאַר.
בורח, בוירייאַך — אַנטלויפער, געמיינט אַזאַ וואָס האָט באַנקראָטירט.
בזה הלשון, בעזע האַלאָשן — מיט אַזאַ שפּראַך, מיט אַזעלכע ווערטער.
בזיון, ביזאָיען — אַ שאַנדע.
בחור, בחורים, באָכער, באָכערים.
בחיפזונדיק, בעכיפּאָזנדיק — אין איילעניש.
בחצי חינם, בעכאַצי כינאָם — האַלב אומזיסט, געמיינט גאָר ביליק.
ביטחון, ביטאָכן — גלויבן.
בטבע, בעטעווע — אין דער נאַטור.
בכדי, ביכדיי — מיטן ציל.
בן אָדם, בען אָדאָם — מענטשנס קינד.
בן בית, בען באַיִס — אַ היימישער מענטש.
בן מלך, בען מעלעך — אַ פּרינץ.
באמנות, בענעמאָנעס — אויף מיין וואָרט.
בסך-הכל, בעסאַך־האַקל — אין גאַנצן.

בעל-דרשן, באַל־דאַרשן — דאָ געמיינט אַזאַ וואָס האָט ליב אַ סך צו רעדן.
בעל-מלאכה, באַל־מעלאָכע — אַן אַרבעטס-מענטש.
בעל-עגלה, באַל־אַגאָלע — פורמאַן.
בעלן, באַלן — עפּעס וועלן, זיין אַ באַלן.
בקיצור, בעקיצער — אין קורצן.
ברוך הבאָ, באָרעך האַבאָ — באַגריסונג פאַר אַ גאַסט.
ברוך השם, באָרעך האַשעם — געלויבט איז גאָט.
ברוכים היושבים, ברוכים הײושװים — אַ באַגריסונג צו די וואָס זיצן ביים טיש, צום עסן.
ברירה, ברײרע — אויסוואַל.
ברית, ברים — צערעמאָניע פון מל זיין אַ קינד.
בר-דעת, באַר־דאַעס — אַ מענטש מיט פאַרשטאַנד.
בר-מזל, באַר־מאַזל — אַ מענטש אַ מזלדיקער.
ברוגז, ברויגעז — בייז.
בריה, בעריע — אַ פּעיִקער מענטש.
ברכה, ברכות, בראָכע, בראָכעס — רעליגיעזער שפּרוך.
בשורה, בשורות, בסורע, בסורעס — פריילעכער אָנזאָג.
בשלום, בעשאָלעם — אין פרידן, געזונט.
בשלום ושלווה, בעשאָלעם װעשאַלװע — אין פרידן און רויִק.
בשעת-מעשה, בעשאַס־מאַיסע — אין דער זעלביקער צייט.
בת-מלכה, באַס־מאַלקע — פרינצעסין.

ג

גביר, גבירים, גוויר, גווירים — רייכער מאַן.
גדול, גדולים, גאָדל, געדוילים — גרויסער מענטש.
גדלות, גאַדלעס — גרויסקייט.
גולם, גוילאָם — אַ גרויסער נאַר, אַן אידיאָט.
גזלן, גזלנים, גאַזלען, גאַזלאָנים — מערדער, רויבער.
גט, געט — דאָקומענט דורך וועלכן עס צעשיידט זיך אַ פאַרפאָלק.
גלות, גאָלעס — דאָס ווערן פאַרטריבן פון לאַנד.
גלח, גאַלעך — קריסטלעכער גייסטלעכער.
גם זו לטובה, גאַם זו לעטויווע — דאָס וועט זיין צום גוטן.
גמילת חסד, געמילעס כעסעד — אַ טובה, אַן הלוואה (האַלוואָע).
גמרא, געמאָרע — אַ טייל פון תלמוד (טאַלמוד).
גניבה, גנייווע.
גן-עדן, גאַן־איידן.

ד

דווקא, דאַווקע — גראַד.
דחקות, דאַכקעס — אָרעמקייט.
דלות, דאַלעס — גרויס אָרעמקייט.
דעה, דייע — מיינונג, איינפלוס.
דרך-שלום, דערעך־שאָלעם — פון שלום וועגן.

ה

הוצאות החתונה, הויצאָעס האַכאַסענע — די קאָסטן פון דער חתונה.
הושענא רבה, הוישאַנע ראַבע — דער זיבעטער טאָג פון יום־טוב סוכות.
היומס, נאָך אַלע האַיאָמס — נאָך אַלעמען.
הכל-בכל, האַקל־באַקל — אַלץ אינאיינעם.
הכלל, האַקלאַל — היים עס, דער אויספיר.
הלבשה, האַלבאָשע — אָנטועכץ.
הלך לעולמו, האָלאַך לעאוילאָמוי — געמיינט געשטאָרבן.
„המליץ", „האַמייליץ" — נאָמען פון אַ צייטונג.
הנה, היניי — זיי וויסן.
הפקר, העפקער — קיינעמס נישט.
„הצפירה", „האַצפירע" — נאָמען פון אַ צייטונג.
השגה, האַסאָגע — באַריף.
השגחה, האַשגאָכע — אויפזיכט.
הקדמה, הקדמות, האַקדאָמע, האַקדאָמעס — פאָררעדעס.
הרי-חושך, האָריי־כוישעך — פינצטערע בערג, גאָר ווייט פאַרוואָרפן.
השם יתברך, האַשיים יִסבאָרעך — גאָט — געבענטשט זאָל ער זיין.

וו

ובפרט, אוביפראַט — גאָר באַזונדער.
והשנית, וועהאַשייניס — צווייטנס.
ויאמר, וואַיוימער — און ער האָט געזאָגט.
וידבר, וואַיעדאַבער — און ער האָט גערעדט.
ויהי-היום, וואַיהי־האַיוים — און עס איז געשען, אין אַ געוויסן טאָג.
וכדומה, אוכעדוימע — און דאָס גלייכן.
ועל-כולם, וועאַל־קולאָם — און אויסער דעם.

ז

זוכה, זויכע זיין — דערלעבן.
זיווג, זיוועג — באַשערטע פּאָר.
זכות-אָבות, זכוס־אָוועס — פאַרדינסט פון עלטערן.
זכיה, זכיִע — פּריווילעגיע.
זכר, זכרים, זאָכער, זכאָרים — מאַנספּאַרשוין.
זמירות, זמירעס — געזאַנגען.
זקן, זאָקן — אַן אַלטער מאַן.
זקנה, זיקנה — אַלטקייט. אין אונדזער פאַל מיינט עס די באָרד.

ח

חבר, כאַווער.
חברה-לייט, כעווירע־לייט — פון דער זעלביקער געזעלשאַפט.
חד-גדיא, כאַד־גאַדיע — אין אונדזער פאַל געמיינט טורמע.
חוב, כויוו — וואָס מען איז שולדיק.
חודש, חדשים, כוידעש, כאַדאָשים — מאָנאַט.
חווה, כאַווע — נאָמען.
חוזק, כויזעק — שפּאַס, געלעכטער.
חומש, כומעש — די תורה (טוירע).
חופה-וקידושין, כופּע־אוקעדושין — די צערעמאָניע ביי אַ חתונה (**כאַ־סענע**).
חוץ לדרך הטבע, כוץ לדערעך האַטעווע — איבערנאַטירלעך.
חורבה, כורווע — רויִנע, אַ צעשטערט הויז.
חושך, כוישעך — פינצטערניש.
חזיר, כאַזער.
חזן, חזנים, כאַזן, כאַזאָנים.
חידוש, כידעש — אַ נייעס, אַ וווּנדער.
חיה, כאַיע — לעבעדיקע באַשעפעניש.
חי-וקים, כאַי־וועקאַיעם — אַ ווערטל פון דאַוונען.
חיות, כיעס — פאַרגעניגן.
חיים, כאַיִים — נאָמען.
חכם, חכמים, כאָכעם, כאַכאָמים — קלוגער, קלוגע.
חכמה, חכמות, כאָכמע, כאָכמעס — קלוגשאַפט.
חלה, כאַלע.
חלום, חלומות, כאָלעם, כאַלוימעס — טרוימען.
חלילה, כאָלילע — זאָל מען באַהיט ווערן.

חלק, כײלעק — טײל.
חלשות, כאַלאָשעס — אָנמאַכט.
חלשן, כאַלעשן — פאַלן אין אָנמאַכט.
חן, כײן — ליבלעכקײט, פײנקײט.
חנוכה, כאַנעקע — יום־טוב.
חנפה, כאַנפע — זיך פרוּוון געפעלן װערן מיט פאַלשע רײד.
חסד, כעסעד — גוטסקײט.
חס־ושלום, כאַס־װעשאָלעם — זאָל גאָט אויסהיטן.
חסר־דעה, כאָסער־דײע — משוגע, אַראָפּ פון זינען.
חסרון, כיסאָרן — פעלער.
חצי־אלול, כאַצי־עלול — האַלב אין מאָנאַט אלול.
חרטה, כאַראָטע — צוריקציִען אַ באַשלוס.
חרפה, כאַרפּע — שאַנדע.
חתונה, כאַסענע.
חתמנען, כאַסמענען — אונטערשרײבן.
חתן, **חתנים**, כאָסן, כאַסאַנים.

ט

טביה, טעװיע — נאָמען.
טובה, טױװע — געפעליקײט, אַ גוטע זאַך.
טובת־הכלל, טױװאַס־האַקלאַל — פאַרן גוט פון דעם כּלל.
טירחה, טירכע — באַמיִונג.
טעות, טאָעס — פעלער, גרײז.
טעם, טאַאַם — געשמאַק.
טענות, טאַיִנעס — פּרעטענזיעס, פאָדערונגען.

י

יגיע־כפיך, יעגיאַ־קאַפּעכאָ — די מי פון די הענט, האָרעװאַניע.
יודע־ספר, יױדעאַ־סײפער — אַ געבילדעטער, אַ געלערנטער.
יושר, יױשער — ערלעכקײט, גערעכטיקײט.
יחוס־בריוו, ייִכעס־בריװ — אָפּשטאַם־בריװ.
יללה, יעלאַלע — געװײן.
ימח שמו וזכרו, יימאַך שמױ װעזיכרױ — זאָל אויסגעמעקט װערן זײן נאָמען און אָנדענק.

יעמוד החתן, **יאַמויד האַכאָסן** — אַ ווערטל געמיינט, זאָל זיך צושטעלן דער חתן.
יפיפית, **יעפּייפיפים** — אַ שיינקייט.
יפת-תואר, **יעפאַס־טויאַר** — זייער אַ שיינע.
יקנה״ז, **יאַקנעהאַז**.
ירושה, **יערושע** — דאָס אייגנטום וואָס בלייבט פון דעם פאַרשטאָרבענעם פאַר זיינע יורשים (יאַרשים), קינדער אָדער פרוי.
ירקות, **יעראָקעס** — גרינסן.
ישועות-ונחמות, **יעשועס־וועניכאָמעס** — הילף און טרייסטונג.
יתום, יתומה, יתומים — **יאָסעם, יעסוימע, יעסוימים**.

כ

כבוד, **קאָוועד** — רעספּעקט.
כדומה-למשל, **קעדוימע־לעמאָשל** — צום ביישפּיל.
כהאַי-לישנא, **קעהאַי־לישנע** — מיט אַזעלכע רייד.
כהרף-עין, **קעהערעף־איַין** — אין אַן אויגנבליק, אין אַ סעקונדע.
כוסה, **קויסע** — גלעזל.
כומר, **קוימער** — גלח.
כיד-המלך, **קעיאַד־האַמעלעך** — ווי אַ קעניג קען, מיט אַ פולער האַנט.
כישוף, **קישעף**.
כך-הווא, **קאַך־האַווע** — אַזוי איז עס טאַקע געשען.
ככתוב, **קאַקאָסעוו** — ווי עס שטייט געשריבן.
כלב-שבכלבים, **קעלעוו־שעביקלאָווים** — דער גרעסטער הונט.
כלומרשט, **קלוימערשט** — מאַכנדיק דעם אָנשטעל.
כל-זמן, **קאָל־זמאַן** — אַזוי לאַנג ווי.
כלים, **קיילעם** — שטוביקע זאַכן.
כל-ימיו, **קאָל־יאָמאָוו** — אַלע זיינע טעג.
כל-ישראל, **קאָל־ייִסראָעל** — אַלע ייִדן.
כלל-וכלל, **קלאָל־אוקלאָל** — אין אַלגעמיין.
כלל-ישראל, **קלאַל־ייִסראָעל** — דאָס ייִדישע פאָלק.
כל עבודת פרך, **קאָל אַווידאַס פערעך** — אַלע שווערע אַרבעטן.
כמעט, **קימאַט** — באַלד אַזויפיל.
כן יהי רצון, **קיין יעהי ראַצן** — זאָל זיין אַזוי דער ווילן.
כסדר, **קעסיידער** — נאָכאַנאַנד.
כעס, **קאַעס** — צאָרן.
כפל-כפלים, **קייפל־קיפלאַים** — אַ סך מאָל מער.

כפרה, קאַפּאָרע — אויסלייז.
כרחם אב על בנים, **קעראַכעם אָוו אַל באָנים** — ווי אַ טאַטע דערבאַ־רעמט זיך אויף קינדער.
כרך, **קראַך** — אַ גרויסע שטאָט.
כשר, **קאָשער** — ווי עס באַדאַרף צו זיין.

ל

לא יזכר ולא יפקד, **לוי יעזאָכער וועלוי יעפּאָקעד** — עס זאָל ניט דער־מאָנט און ניט געדאַכט ווערן.
לא־כל־שכן, **לוי קאָל שעקיין** — איז דאָ זיכער.
לבנה, **לעוואָנע**.
להבדיל, **לעהאַוודל** — אונטערצושיידן.
להכעיס, **לעהאַכעס** — פּונקט פאַרקערט.
לוח, **לואַך** — יידישער קאַלענדאַר.
לחיים, **לעכאַיִם** — צום געזונט; שפּרוך ביים טרינקען משקה (מאַשקע).
לחלוטין, **לאַכלוטן** — אינגאַנצן.
לטובת, **לעטויוועס** — צום גונסטן.
לך־לך, **לעך־לכאָ** — גיי זיך אַוועק; אַ ווערטל פון חומש (כומעש).
לכן, **לאָכיין** — דעריבער.
לכתחילה, **לעכאַטכילע** — פון אָנהייב אָן.
למדן, **לאַמדן** — געלערנטער.
למען־השם, **לעמאַן־האַשעם** — אומבאַדינגט.
למשל, **לעמאָשל** — צום ביישפּיל.
לעת־עתה, **לעאייס־אַטע** — דערווייל.
לעת־צרה, **לעאייס־צאָרע** — אויף אַ שלעכטער צייט.
לצים, **לייצים** — אָפּלאַכערס.
לשון, **לאָשן** — שפּראַך.

מ.

מאכלים, **מאַיכאָלים** — עסנוואַרג.
מאריך, **מאַירעך זיין** — לאַנג רעדן.
מבול, **מאַבל** — פאַרפלייצונג.
מבין, **מייוון** — אַ קענער.
מגדל, **מעגאַדל זיין** — דערציִען.
מדבריות, **מידבאָריעס** — וויסטענישן.

מדרש, מדרשים, מעדרעש, מעדראָשים — אויסטייטשונגען פון פסוקים.

מהכתיתי, מעהייכעטייסע — מילא, זאָל זיין אַזוי.

מה שמכם, מאַ שמייכעם — ווי רופט מען אייך?

מוחל, מויכל זיין — פאַרגעבונג.

מוסר, מוסער — שטראָף-רייד.

מורא, מוירע האָבן — זיך שרעקן.

מזל, מאַזל — גליק, גורל.

מזל-טוב, מאַזל־טאָוו — ווונטש צום גליק.

מזמור, מיזמער — געזאַנג.

מח, מויאַך.

מחויב, מעכויעוו זיין, — זיין פאַרפליכטעט.

מחותן, מחותנים, מעכוטן, מעכוטאָנים.

מחיה-נפשות, מעכאַיע־נעפאָשעס — אַ דערקוויקונג.

מחילה, מעכילע — פאַרגעבונג.

מחלוקת, מאַכלויקעס — קריגעריי.

מחמת, מאַכמעס — ווייל.

מחשבה, מחשבות, מאַכשאָווע, מאַכשאָוועס — געדאַנק.

מטמון, מאַטמען — אַ פאַרמעגן.

מטריח, מאַטריאַך זיין — באַמיִען.

מיוחס, מעיוכעס — אָפּשטאַמיקער פון אַ פיינער פאַמיליע.

מי-יודע, מי־יוידייע — ווער ווייסט.

מיישב, מעיאַשעוו זיין — זיך באַראָטן.

מכבד, מעכאַבעד זיין — אויפנעמען אַ גאַסט מיט כיבוד.

מכה, מכות, מאַקע, מאַקעס — געשווירן אָדער קלעפּ.

מכוח, מעקויעך — וועגן.

מלאך-המות, מאַלעך־האַמאָוועס — מלאך פון טויט.

מלא-כעס, מאָלע־קאַעס — פול מיט צאָרן.

מלבושים, מאַלבושים — קליידער.

מלמד, מעלאַמעד — לערער פון אַ חדר (כיידער).

מלחמה, מילכאָמע.

ממה-נפשך, מימאָ־נעפשעך — איינס פון די ביידע.

מנהג, מינהעג — פירונג.

מן-הסתם, מין־האַסטאַם — ווייסט אוים.

מן-הצד, מין־האַצאַד — פון דער זייט.

מנחה, מינכע — דאָס פאַרנאַכטיקע דאַוונען.

מסחר, מיסכער — האַנדל.

מסתמא, מיסטאַמע — ווייזט אוים.

מעלה, מעלות, מאַילע, מאַילעס — גוטער שטריך.

מענה-לשון, מאַינעלאָשן — אַ סך רייד.
מערת-המכפלה, מעאָראַס־האַמאַכפּײלע — די הייל, ווו עס זענען באַ־
ערדיקט געוואָרן די אורעלטערן פון ייִדישן פאָלק.
מעשה, מעשיות, מאַיסע, מאַיסעס — דערציילונגען.
מעשה-שטן, מאַיסע־סאָטן — צום אומגליק.
מעשים-טובים, מאַיסים טויווים — גוטע טאַטן.
מפקיר, מאַפקיר זיין — אָפּזאָגן זיך פון עפּעס.
מפרנס, מעפּאַרנעס זיין — באַשפּייזן.
מציל, מאַציל געווען — געראַטעוועט.
מקנא, מעקאַנע זיין — נישט פאַרגינען.
משונה-נפשות, משונע נעפאָשעס — מאָדנע נפשות.
משותלח, מעשוטעלאַך — נאָמען.
משיח, מאָשיאַך.
משך, מעשעך — אַ צייט לאַנג.
משכון, מאַשקן — וואָס מען לייגט איין ביים לייען געלט.
משל, מאָשל — ביישפּיל.
משניות, מישנאַיעס — טייל פון תלמוד (טאַלמוד).
משער, מעשאַער זיין — זיך פאָרשטעלן.
משפט, מישפּעט — געריכט.
משקה, מאַשקע — געטראַנקען.
מתנה, מתנות, מאַטאָנע, מאַטאָנעס — געשאַנק.

נ

נגיד, נגידים, נאָגיד, נעגידים — רייכער מאַן.
נדבה, נעדאָווע — געשאַנק פאַר אַן אָרעמאַן.
נדן, נאַדאַן — געלט וואָס דער כלהס פאָטער גיט דעם חתן.
נוהג, נויהעג זיין זיך — זיך פירן.
נחת, נאַכעס — פאַרגעניגן.
ניכר, ניקער — קענטלעך.
נישקשה, נישקאָשע — עס מאַכט נישט אויס.
נמאס, נימעס געוואָרן — שטאַרק דערעסן.
נפש, נפשות, נעפעש, נעפאָשעס — באַשעפענישן.
נקבה, נקבות, נעקייווע, נעקייוועס — פרויען.
נשמה, נעשאָמע.

ס

סברה, סװאָרע — מײנונג.
סוד, סודות, סאָד, סוידעס — געהײמניש.
סחורה, סכוירע.
סימן, סימען — צײכן.
סך, אַ סאַך — אַ גרױסע צאָל.
סכנה, סאַקאָנע — געפאַר.
סכנת נפשות, סאַקאָנעס נעפּאַשעס — טױט־געפאַר.
סלה, סעלאָ — אײביק.
סם־המות, סאַם־האַמאָװעס — גיפט.
סעודה, סודע — מאָלצײט.

ע

עבירה, אַװײרע — זינד.
עגונע, אַגונע — פרױ, װאָס איר מאַן האָט זי פאַרלאָזט און מען װײס נישט װוּ ער איז.
עובדה, אױװדע — אױפגאַבע, אױפטו.
עולם, אױלאָם — גרופּע מענטשן.
עוף, אָף — שטוב־פױגל.
עושר, אױשער — אַ רײכער.
עין־הרע, אַין־האָרע — אַ בײז אױג.
עינים, אײנאַים — אױגן.
עיקר, איקער — הױפּטזאַך.
עליו־השלום, אַלאָװ־האַשאָלעם — שפּרוך, װען מען דערמאָנט אַ טױטן.
על־כן, אַל־קײן — דעריבער.
על־פּי־יושר, אַל־פּי־יױשער — לױט דער גערעכטיקײט.
ענין, ענינים, איניען, איניאָנים — זאַכן, פּראָבלעמען.
עסק, אײסעק — געשעפט.
עצה, אײצע — ראָט.
עקשן, אַקשן — אײנגעשפּאַרטער.
עקשנות, אַקשאָנעס — אײנגעשפּאַרטקײט.
ערב, ערעװ שבת — פאַר שבת.
עשו, אײסעװ — סינאָנים פאַר נישט־ייִדן.

פ

פירות, פּײרעס — פרוכט.
פנים, פּאָנים — געזיכט.
פסוק, פסוקים, פּאָסעק, פּסוקים — אַ זאַץ פון תנך (טאַנאַך).
פסק, פּסאַק — אורטייל, באַשלוס.
פריץ, פריצים, פּאָריץ, פּריצים — אַ האַר, אַ גרויסער מענטש.
פרנסה, פּאַרנאָסע.
פשוט, פּאָשעט — איינפאַך.
פשט, פּשאַט — דערקלערונג.
פתח שין, פּאַסאַך שין שאַ — אַ ווערטל מען זאָל האַלטן אַ זאַך געהיים.

צ

צד, צאַד — איין טייל, איין זייט.
צדיק, צדיקת, צאַדיק, צאַדייקעס — פרומע.
צידה לדרך, צײדע לאַדערעך — שפּייז אין וועג אַריין.
צלם, צײלעם — קרייץ.
צער-בעלי-חיים, צאַר־באַלע־כאַיִם — רחמנות אויף לעבעדיקע באַשעפעניש.
צער-גידול-בנים, צאַר־גידול־באָנים — ליידן פון דערציִען קינדער.
צפון-ים, צאָפן־יאַם.
צרה, צרות, צאָרע, צאָרעס — לייד.
צרת רבים חצי נחמה, צאָראַס ראַבים חאָצי נעכאָמע — די פּיין פון דעם כלל (קלאַל) איז אַ האַלבע טרייסט.

ק

קבצן, קאַבצן — אָרעמאַן.
קבר, קײווער — גרוב צו באַערדיקן די טויטע.
קדחת,קאַדאָכעס — פיבער־קראַנקהייט.
קדיש, קאַדיש — די תפילה (טפילע) וואָס מען זאָגט נאָך אַ טויטן.
קודם-כל-הקודמס, קוידעם־קאָל־הקוידעמס — פאַר אַלעמען.
„קול מבשר", קויל מעוואַסער — נאָמען פון אַן אויסגאַבע.
קונה, קוינע — קונד.
ק"ן, קאַן — געמיינט 150, ק"ן קערבלעך, הייסט, 150 רובל.

קנס-מאַל, קנאַסמאָל — חתונה-מאָלצייט.
קצב, קאַצעוו — פליישׂ-הענדלער.
קרוב, קאָרעוו — אַ פריינד.
קרן, קערן — גרונט-קאַפּיטאַל.
קשיא, קשיות, קאַשע, קאַשעס — פראַגע.

ר

ר׳, רעב — ר׳ טביה, רעב טעוויע.
ראיה, ראיות, ראַיע, ראַיעס — באַווייזן.
ראש-הקהל, ראָשהאַקאָהאָל — דער עלטסטער פון דער געמיינדע.
ראשית חכמה, ריישיס כאָכמע — דער אָנהייב פון אַלע חכמות (כאָכ-מעס), געמיינט פריִער פאַר אַלץ.
רבונו של עולם, ריבוינוי שעל אוילעם — האַר פון דער וועלט, גאָט.
רגלים, ראַגלאַיִם — פיס.
רגע, רעגע — אַ ווײַלע.
רווחים, רעוואָכים — פאַרדינסטן.
רוח, רואַך — גייסט, טײַוול.
רחמנות, ראַכמאָנעס.
רחבות, ראַכוועס.
ריח, רייאַך — גערוך.
רעיונות, ראַיוינעס — געדאַנקען.
רש״י, ראַשי — באַקאַנטער קאָמענטאַטאָר פון דער תורה (טוירע).

ש

שאלה, שאלות, שײַלע, שײַלעס — פראַגעס.
שבועה, שבועות, שוווּע, שוווּעס — די צערעמאָניע פון שווערן.
שבועות, שאַוווּעס — יום-טוב.
שבעה, שיווע — די צערעמאָניע פון זיצן „שבעה״ נאָך אַ טויטן, זיבן טעג אויף אַ נידעריקן בענקעלע, נאָענט צו דער ערד.
שבת-קודש, שאַבעס-קוידעש — הייליקער שבת.
שדכן, שדכנים, שאַדכן, שאַדכאָנים — פאַרמיטלער בעת שליסן אַ שידוך.
שוחט, שויכעט — ווער עס שעכט לויטן ריטועלן שטייגער.
שוטה, שויטע — נאַר.
שומר ומציל, שוימער אומאַציל — אָפּגעהיט זאָל מען ווערן.
שונא, שונאים, סוינע, סאָנים — פײַנד.

שופר, **שויפער** — האָרן אין וועלכן מען בלאָזט ראש-השנה (ראָש-האַ-שאָנע).
שחיטה, **שכיטע** — דאָס קוילענען פֿי.
שטן-מקטרג, **סאָטן-מעקאַטרעג** — דער שטן וואָס קלאָגט אָן.
שייכות, **שייכעס** — באַציִונג.
שיכור, **שיקער** — באַטרונקענער.
שכל, **סייכל** — קלוגשאַפֿט.
שליח, **שאַליך** — דעלעגירטער.
שלמה המלך, **שלוימע האַמעלעך** — דער קיניג שלמה.
שם, **אַ גוטער שעם** — נאָמען.
שמונה-עשרה, **שמוינע-עסרע** — איינע פֿון די וויכטיקסטע טיילן פֿון די תּפֿילות (טפֿילעס).
שמחה, **סימכע** — פֿרייד.
שמש, **שמשים**, **שאַמעס**, **שאַמאָשים** — באַדינער אין שול.
שעה, **שאָ**.
שקצים, **שקאָצים** — נישט-ייִדישע ייִנגלעך.
ששון ושמחה, **סאָסן וועסימכע** — פֿרייד און פֿריילעכקייט.

ת

תּוך, **טאָך** — זאַך, הויפּטזאַך.
תּורה, **טוירע**.
תּירוץ, **טערעץ** — פֿאַרענטפֿערונג.
תּכלית, **טאַכלעס** — ציל.
תּכריכים, **טאַכריכים** — קליידער וועלכע מען טוט אָן די טויטע.
תּכשיט, **טאַכשיט** — ווילער יונג.
תּל, **טעל** — אַ באַרג אַש.
תּם, **טאַם** — אַן אידיאָט.
תּמיד, **טאָמיד** — שטענדיק.
תּנאים, **טנאָיִם** — אָפּמאַך ביים שליסן אַ שידוך.
תּנועות, **טנועס** — באַוועגונגען.
תּענית, **טאָנעס** — טאָג פֿון פֿאַסטן.
תּענוג, **טאַינעג** — פֿאַרגעניגן.
תּקיעת-כּף, **טקיִאַס-קאַף** — דאָס געבן אַ האַנט, ווי אַ צייכן צו האַלטן דעם צוזאָג.
תּרגום-לשון, **טאַרגעם-לאָשן** — שווערע שפּראַך צו פֿאַרשטיין.
תּשעה באָב, **טישע-בעאָוו** — 9טער טאָג פֿון חודש אב, אַ טרויער-טאָג נאָכן חורבן (חורבן) פֿון בית-המקדש (ביים-האַמיקדאָש).

דער „אַלטער ראָזענטאַל־פאָנד פאַר יידישער קינדער־ליטעראַטור״ דאַנקט די יורשים פון שלום־עליכם פאַר זייער אויטאָריזאַציע אַרויסצו־געבן די איצטיקע אויסגאַבע פון „טביה דער מילכיקער״ פאַר שול און היים, געקירצט און צוגעגרייט פון ח. ש. קאַזדאַן.

אַרויסגעגעבענע ביכער פון „אַלטער ראָזענטאַל־פאָנד פאַר יידישער קינדער־ליטעראַטור״

1) **יודל מאַרק** — „היסטאָרישע געשטאַלטן״
(צו דער 5טער יאָרצייט פון אַלטער ראָזענטאַל — 14 יולי 1957).

2) **משה דלוזשנאָווסקי** — „דער רייטוואָגן״
(צו דער 6טער יאָרצייט פון אַלטער ראָזענטאַל — 14 יולי 1958).

3) **שלמה סיימאָן** — „חכמים, עקשנים און נאַראָנים״ — מעשיות פון אַלערליי פעלקער.
(צו דער 7טער יאָרצייט פון אַלטער ראָזענטאַל — 14 יולי 1959).

4) „פון אַרגענטינע״ — לאַנד און יישוב — פּאָעזיע, פּראָזע, פּו־בליציסטיק, בילדער. רעדאַקטירט פון **שמואל ראָזשאַנסקי**.
(צו דער 8טער יאָרצייט פון אַלטער ראָזענטאַל — 14 יולי 1960).

5) **שלום־עליכם** — „טביה דער מילכיקער״. אויסגאַבע פאַר שול און היים. געקירצט און צוגעגרייט צום דרוק פון **ח. ש. קאַזדאַן**.
(צו דער 9טער יאָרצייט פון אַלטער ראָזענטאַל — 14 יולי 1961).

וועגן אַלע ענינים פון „אַלטער ראָזענטאַל־פאָנד״

דאַרף מען זיך ווענדן אויפן אַדרעס:

S. ZYTNICKI

Boulogne Sur Mer 385, 2º Piso, Dep. A

Buenos Aires República Argentina

Hecho el depósito según
marca la Ley Nº 11.723.

Impreso y editado en la Argentina
Printed and Published in Argentine

Editado por:

FONDO ALTER ROZENTAL

pro Literatura Infantil Judía

Dependiente de la "Asociación pro Cultura y Ayuda Artur Zygelbaum"

SHOLOM ALEICHEM

Tevya the Daiyman

(TEVJE DER MILJIKER)

EDITIONS OF ALTER ROZENTAL FUND
BUENOS AIRES
1961

SCHOLEM ALEIJEM

Tobías el Lechero

(TEVYE DE MILJIKER)

◆

EDICIONES IN MEMORIAM
DE ALTER ROZENTAL
BUENOS AIRES
1961

Este libro se terminó de imprimir el 12 de Julio de 1961, en los Talleres Gráficos JULIO KAUFMAN S.R.L., Avda. Corrientes 1976 - Bs. Aires, Rep. Arg.